

ԹՐԱՆՍՓԱՐԵՆՍԻ ԻՆԹԵՐՆԵՇՆԼ
հակա կոռուպցիոն կենտրոն

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ՀԱՐԵՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱԿԱԿՈՐՈՒՊՑԻՈՆ
ՊԱՐՏԱԿՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ 2010 Թ. ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳ

www.transparency.am

© 2011 Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն. Հեղինակային իրավունքները պաշտպանված են

© Շապիկի լուսանկարը՝ Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն

Ամեն ջանք գործադրվել է ճշգրտելու սույն զեկույցում ընդգրկված տեղեկատվության հավաստիությունը: Տեղեկատվությունը հավաստի է 2011 թ. հունվարի դրությամբ: Այնուամենայնիվ, Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոնը չի կարող պատասխանատվություն ստանձնել դրա օգտագործման հետևանքների կամ այլ համատեքստում օգտագործման համար:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երախտիքի խոսք	2
Ամփոփում	3
Առաջարկություններ	5
Ընդհանուր տեղեկություններ	7
Մոնիտորինգ և մեթոդաբանություն	8
2010 թ. ընդհանուր իրավիճակը	9
Նպատակ 1. Դատական համակարգի հզորացում	10
Նպատակ 2. Քաղաքացիական ծառայության բարեփոխում	28
Նպատակ 3. . Հայաստան - ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականների կատարումը	44

Երախտիքի խոսք

Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոնը մեծապես երախտապարտ է սույն գեկույցը կազմելու հարցում արժեքավոր ներդրում ունեցած բոլոր անհատներին և պետական ու ոչ պետական հաստատությունների ներկայացուցիչներին: Ծրագրի՝ Բեռլինում Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ-ի քարտուղարության և Բրյուսելում Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ-ի ԵՄ հետ կապերի գրասենյակի աշխատանքային խումբը ևս շնորհակալություն է հայտնում Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ-ի Երևանի, Բաքվի և Թբիլիսիի գրասենյակների աշխատակիցներին՝ մշտական աջակցության համար: Վերջապես, մեր շնորհակալական խոսքն ենք ուղղում Նորվեգիայի արտաքին գործերի նախարարությանը, որն ապահովել է ծրագրի ֆինանսական աջակցությունը:

Անփոփում

Սույն զեկույցը գնահատում է Հայաստանի կառավարության կողմից Եվրոպական հարևանության քաղաքականության (ԵՀՔ) 2006 թ. ստանձնած պարտավորությունների կատարման ընթացքը: Չեկույցը վեր է հանում 2010 թ. ընթացքում դատաիրավական բարեփոխումների, քաղաքացիական ծառայության համակարգի կառավարման և կոռուպցիայի դեմ պայքարի ոլորտում (պայմանավորված ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականների կատարման ընթացքով) գրանցված առաջընթացը: Հանրային քաղաքականության սույն ոլորտները կազմում են ԵՄ/Հայաստան գործողությունների ծրագրի թիվ 1 առաջնային ոլորտը: Ընդհանուր առմամբ, նշված ժամանակահատվածում գրանցվել են չնչին փոփոխություններ, մասնավորապես, դատաիրավական բարեփոխումների և քաղաքացիական ծառայության համակարգի կառավարման ոլորտներում:

	2009 թ. համապատասխանության գնահատական	2010 թ. համապատասխանության գնահատական
Դատական իշխանության հզորացումը	46/64 (71.8%)	46/64 (71.8%)
Քաղաքացիական ծառայության համակարգի բարեփոխումները	25/50 (50%)	25/50 (50%)
ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականների կատարումը	10/26 (38.4%)	19/26 (73.1%)

Դատաիրավական բարեփոխումներ

- Հայաստանի դատաիրավական ոլորտի գլխավոր հիմնախնդիրները շարունակում են մնալ անկախության ու թափանցիկության պակասը:
- Մարդկային, տեխնիկական և ֆինանսական ռեսուրսների պակասը խիստ զգալի էր 2010 թ., որը պայմանավորված էր տնտեսական ճգնաժամով և դոնորների կողմից ֆինանսավորման կրճատմամբ:
- Հանրային քաղաքականության առումով 2010 թ. տեղի ունեցած միակ փոփոխությունը «Դատավորի վարքագծի կանոնների» ընդունումն էր, որի արդյունքում լրացվեցին ՀՀ դատական օրենսգրքով սահմանված՝ դատավորների վարքագծի կանոնները: Այնուամենայնիվ, քանի որ հանրային ծառայության էթիկային առնչվող հարցերի իրավական կարգավորումը շարունակում է գտնվել ոչ պատշաճ վիճակում և կիրարկման որևէ մեխանիզմ չկա, սույն իրավական բարեփոխումը ունեցել է չնչին ազդեցություն:
- Քանի որ 2010 թ. գրեթե ոչ մի փոփոխություն չի արձանագրվել, զարմանալի չէ, որ համաձայն Կոռուպցիայի համաշխարհային բարոմետրի (ԿՀԲ) 2010 թ. տվյալների՝ դատական համակարգը շարունակվել է ընկալվել է որպես շատ կոռումպացված ոլորտ (երկրորդ ամենակոռումպացված ոլորտը Հայաստանում ոստիկանության հետ մեկտեղ): 2009 թ. այն ընկալվել է որպես ամենակոռումպացված ոլորտը:

Հանրային ծառայության ոլորտի բարեփոխումներ

- Անկախության բացակայությունը, թափանցիկության պակասը, քաղաքականացվածության բարձր մակարդակն ու գնումների կանոնակարգերի կիրարկման թերությունները շարունակում են տեղ գտնել Հայաստանի քաղաքացիական ծառայության համակարգում:
- Քաղծառայողների՝ էթիկայի հարցերում կանոնավոր վերապատրաստում ապահովող ոչ մի օրենսդրական կարգավորում չկա: Չկա նաև տեղեկություն հայտնողների պաշտպանությունը կարգավորող օրենսդրություն:
- 2010 թ. քաղծառայության համակարգում առաջընթաց չի արձանագրվել: Չնայած քաղծառայողների նշանակման և առաջխաղացման ուղղությամբ իրականացվեցին իրավական որոշ բարեփոխումներ, իրավական կարգավորումն առանց այդ էլ արդեն մոտ էր լիակատար համապատասխանությանը: Իրավական հետագա բարեփոխումները պարզապես մեծացրեցին իրավական ակտերի և նրանց կիրառման միջև բացը:
- 2010 թ. աննշան փոփոխություններ են տեղի ունեցել հանրային գնումների ոլորտում: Օրենքով սահմանված այն կանոնները, որոնք նպատակ ունեին ապահովելու կապալառուի ընտրության գործընթացի անաչառությունը, մի փոքր բարելավվել են: Այնուամենայնիվ, այդ փոփոխությունները չեն ազդել ընտրության գործընթացի վրա:

- Իբրև դրական զարգացում հարկ է նշել այն, որ ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունել է Գնումների մասին ՀՀ նոր օրենքը, որն ուժի մեջ է մտել 2011 թ. հունվարի 1-ից: Նոր օրենքը դիտվում է որպես դրական զարգացում, որը 2011 թ. հավանաբար կանդորդառնա 2009-ի զեկույցում նշված թերություններին:
- Համաձայն ԿՀԲ ուսումնասիրության՝ պետական պաշտոնյաները/հանրային ծառայողները ընկալվում են գրեթե նույնքան կոռուպացված, որքան դատավորներն ու ոստիկանությունը:

ԳՐԵԿՈՒ-ի հանձնարարականների կատարումը

- Սույն ոլորտը առավել մեծ առաջընթաց է գրանցել 2010-ին¹: Այնուամենայնիվ, սա կարող է խաբուսիկ լինել, քանի որ ԳՐԵԿՈՒ-ի հանձնարարականները մեծ մասամբ ենթադրում են օրենսդրական փոփոխություններ: Դրանք, մասնավորապես, նպատակ ունեն բարելավել հակակոռուպցիոն օրենսդրությունը, որը կանոնակարգում է մարդկային ռեսուրսները, հանրային հատվածը և դատական համակարգը:
- ԳՐԵԿՈՒ-ի հանձնարարականների կատարման հետ կապված հիմնախնդիրները պայմանավորված են Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքի² ընդունման զգալի հետաձգմամբ: Օրենքը նախատեսում է ներկայումս առանձին օրենքներով կարգավորվող տարբեր տեսակի պետական և համայնքային ծառայություններ միասնական օրենսդրական կարգավորում:
- Բացի դրանից, դեռևս չեն մշակված հանրային ծառայության բոլոր տեսակների համար շահերի բխմանն առնչվող միասնական ուղեցույցներ և կոռուպցիոն հանցագործությունների համար իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության օրենսդրական կարգավորումը:

¹ Ինչպես նշված էր Հայաստանի 2009 թ. «ԵՀԲ. Հայաստանի հակակոռուպցիոն պարտավորությունների մոնիտորինգ» զեկույցում, 2008 թ. Հայաստանի վերաբերյալ 2008 թ. նոյեմբերի 4-ին հրապարակված Համապատասխանության զեկույցում, ԳՐԵԿՈՒ-ի 12 հանձնարարականները գնահատվել են որպես «չկատարված» կամ «մասամբ կատարված»: ԳՐԵԿՈՒ-ն Հայաստանի կառավարությունից խնդրել է լրացուցիչ տեղեկություններ դրանց կատարման վերաբերյալ, որոնք Հայաստանի իշխանությունները տրամադրել են 2009 թ. դեկտեմբերի 23-ին: Հիմնված այդ, ինչպես նաև Հայաստանի իշխանությունների կողմից հետագայում տրամադրված այլ տեղեկատվության վրա, ԳՐԵԿՈՒ-ն իր 47-րդ լիազույցար նիստում (Ստրասբուրգ, 2010 թ. հունիսի 7-11) ընդունել է Հայաստանի վերաբերյալ Համապատասխանության զեկույցի հավելվածը (այսուհետ՝ Հավելված), որը վերաբերում է երկրի առաջին և երկրորդ համատեղ փուլերի գնահատմանը: Ինչպես նշված է փաստաթղթում, «ՀՀ իշխանություններն այնուամենայնիվ, կարող են ցանկություն հայտնել ԳՐԵԿՈՒ-ին տեղեկացնել XV, XVI, XVII, XVIII, XIX և XXII հանձնարարականների կատարման մասին հետագա զարգացումների վերաբերյալ»: Սակայն նշված տեղեկության տրամադրման մեխանիզմը մնում է ոչ հստակ:

² 2010 թ. ապրիլի 14-ին ՀՀ կառավարությունը Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքի նախագիծը ներկայացրեց ՀՀ Ազգային ժողով: Օրենքը նպատակ ունի Հայաստանում ստեղծել հանրային ծառայության միասնական համակարգ, որը կընդգրկի քաղաքացիական ծառայությունը, դիվանագիտական ծառայությունը, ծառայությունը ոստիկանության մարմիններում և պետական ծառայության մնացած բոլոր տեսակները, ինչպես նաև համայնքային ծառայությունը, որ ներկայումս կարգավորվում է այդ ծառայություններից յուրաքանչյուրի վերաբերյալ առանձին օրենքներով: 2010 թ. հունիսի 2-ին նախագիծն առաջին անգամ ընդգրկվել է ՀՀ ԱԺ 2010 թ. գարնանային հերթական նստաշրջանի օրակարգում, իսկ ավելի ուշ՝ հունիսի 7-ին՝ ՀՀ ԱԺ արտահերթ նստաշրջանի օրակարգում: 2010 թ. հունիսի 24-ին նախագիծն ընդունվել է առաջին ընթերցմամբ: Այնուամենայնիվ, ինչպես հետագայում պարզվեց ՀՀ ԱԺ ինտերնետային կայքից (www.parliament.am), երկրորդ ընթերցմամբ ընդունումը երկու անգամ հետաձգվել է: Նախ, 2010 թ. սեպտեմբերի 14-ին, աշնանային նստաշրջանի առաջին նիստի ժամանակ, չորսօրյա նիստերի օրակարգ ընդգրկվելը հետաձգվել է մինչև 60 օրով, այնուհետև ՀՀ ԱԺ 2011 թ. փետրվարի 7-ին, գարնանային նստաշրջանի առաջին նիստի ժամանակ, հետաձգվել է մինչև 90 օրով:

Առաջարկություններ

ԵՀՔ ստանձնած պարտավորությունները կատարելու և պետական կառավարման որակը բարելավելու նպատակով Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ-ը Հայաստանի կառավարությանը առաջարկում է.

Դատական համակարգ

- Ամրապնդել գործող օրենսդրության կիրառությունը: Ինչպես կարելի է տեսնել ենթանպատակների գնահատման միավորներից, հաճախ ենթանպատակի «ըստ օրենքի» ցուցանիշն ավելի բարձր գնահատական է ստանում, քան դրա «կիրառության» ցուցանիշը (տես օրինակ ենթանպատակ 1-ի այն ցուցանիշները, որոնք վերաբերում են դատավորների պաշտոնավարման երաշխիքներին, դատավորներին դատական գործերի վարույթը հանձնելուն, արտաքին միջամտությունից կամ անհարկի ազդեցությունից դատավորների պաշտպանությանը): Սա վկայում է տեսականորեն միջազգային չափանիշներին համապատասխանող օրենքների պահանջների ոչ պատշաճ կիրառության մասին, որը կարող է լինել կամ քաղաքական կամքի բացակայության կամ էլ ենթաօրենսդրության անհամապատասխանության հետևանք: Այս առաջարկությունը կիրառելի է նաև **Քաղաքացիական ծառայության** ոլորտի համար:
- Հաշվի առնելով այն փաստը, որ նշանակման կամ առաջխաղացման նպատակով որևէ թեկնածուի հաստատելու կամ մերժելու իրավասությունը դատաիրավական համակարգում ՀՀ Սահմանադրությամբ վերապահված է ՀՀ նախագահին, իսկ Սահմանադրություն փոխելը կամ լրամշակելը բավականին երկար գործընթաց է, որն իրականացվում է ժողովրդական հանրաքվեի միջոցով, ԹԻ-ն առաջարկում է, որ դատավորների ընտրությանն առնչվող գործընթացը Արդարադատության խորհրդի կողմից ավելի թափանցիկ լինի: Սրան կարելի հասնել՝ տեղադրելով խորհրդի համապատասխան նիստերի արձանագրությունը դատաիրավական համակարգի պաշտոնական ինտերնետային կայքում՝ www.court.am-ում: Դա հատկապես օգտակար կլինի, երբ նշանակման կամ առաջխաղացման համար նախատեսված թեկնածուները նախկին ոստիկաններ կամ դատախազներ են:
- Պահանջել Արդարադատության խորհրդից հրապարակավ պատասխանել դատավորների կողմից հրապարակված այն վիճելի որոշումների և դատավճիռների վերաբերյալ բոլոր հարցերին, որոնց անդրադարձել են լրատվամիջոցները:
- Փոփոխության ենթարկել ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 2009 թ. թիվ 10-Լ որոշումը՝ թույլատրելով ստեղծելու ժամանակավոր հանձնաժողովներ, որպեսզի դրանք պատասխանատու լինեն դատարաններում գործերի բաշխման կարգը սահմանելու համար
- Ավելացնել հանրային պաշտպանների թիվը և տարածել հանրային պաշտպանի համակարգի կիրառությունը բոլոր տեսակի քաղաքացիական գործերի դեպքում (ներկայումս դրանք կիրառվում են միայն քրեական և որոշակի տեսակների քաղաքացիական գործերի դեպքում):
- Ավելացնել այն թարգմանիչներին առաջարկվող վարձատրության չափը, որոնց ծառայությունն առնչվում է քրեական գործերի հետ, խստացնել ընտրության չափանիշները, և պետության հաշվին իրականացվող թարգմանչական ծառայությունների մատուցումն ապահովել քաղաքացիական գործերի քննության դեպքերում:
- ՀՀ դատական օրենսգրքում ներմուծել խուլ անձանց համար հատուկ թարգմանություն ապահովելուն ուղղված դրույթ:
- Դատական համակարգի ֆինանսավորումը պետք է համամասնորեն ավելացվի պետական բյուջեի մեծացմանը զուգահեռ, բայց այն չպետք է նվազի պետբյուջեի նվազման պարագայում:
- Դատական որոշումներ ընդունելիս կոնկրետացնել «որոշամիտ ժամկետ» դրույթը ՀՀ քրեական դատավարության և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերի համապատասխան հոդվածներում:
- ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում ներմուծել այնպիսի իրավական դրույթներ, որոնք դատավորներից կպահանջեն գրավոր բացատրություն ներկայացնել շահագրգիռ կողմերին և լրատվամիջոցներին՝ ներկաներին դատարանի դահլիճից դուրս հրավիրելու և դատական նիստերի ծայնագրման ու տեսագրման արգելմանն առնչվող հրամանների կապակցությամբ:
- Պահանջել, որպեսզի հասարակական հնչեղությամբ գործերի քննության դեպքերում տրամադրվեն դատարանի մեծ դահլիճներ՝ բավարար քանակի շահագրգիռ անձանց տեղավորելու նպատակով:
- Լրացնել ՀՀ Դատական օրենսգրքը, թույլ տալով, որ դատարանների բոլոր վճիռներն ու որոշումները գետեղվեն դատական համակարգի պաշտոնական ինտերնետային կայքում՝ www.court.am-ում և ապահովել, որպեսզի սույն փոփոխությունը պատշաճ կերպով կիրառվի:
- Ապահովել, որպեսզի ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիրը գործնականում հրապարակի ՀՀ վճռաբեկ դատարանի բոլոր դատական ակտերը:

- Դատական համակարգի պաշտոնական ինտերնետային կայքում տեղադրել վիճակագրություն այն պատժամիջոցների մասին, որոնք կիրառվել են դատավորների նկատմամբ նրանց կողմից թույլ տրված էթիկայի նորմերի խախտման համար:

Քաղաքացիական ծառայություն³

- Ներմուծել և խստորեն կիրառել շահերի բախումը կանխող կանոններ մրցութային և ատեստավորման հանձնաժողովների անդամների համար:
- Նախնական ընտրությունն անցած թեկնածուների համար մշակել և Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքում ներառել նրանց վերջնական ընտրության հստակ չափանիշներ:
- ՀՀ քաղաքացիական ծառայության խորհրդի կողմից իրականացնել հրապարակային քննություն քաղաքական պատճառներով աշխատանքից հեռացվելու դեպքերի վերաբերյալ մամուլում տեղ գտած հրապարակումների առնչությամբ:
- Ներմուծել քաղաքացիական ծառայողների կողմից գույքի և եկամուտների մասին հայտարարագրերում առկա տեղեկատվությունը արդյունավետ և ժամանակին ճշգրտելու մեխանիզմներ և կառույցներ, և հանրության համար պարզեցնել այդ տեղեկատվության մատչելիությունը:
- Ավելացնել քաղաքացիական, հատկապես առաջատար և կրտսեր պաշտոններ զբաղեցնող, ծառայողների աշխատավարձը:
- Բարելավել քաղաքացիական ծառայողների վերապատրաստման որակը:
- Ներմուծել էթիկայի և շահերի բախման հարցերով վերապատրաստում քաղաքացիական ծառայողների համար:
- Հետազոտել քաղաքացիական ծառայությունում տեղեկություններ հայտնողների իմիջի բարելավման հնարավորությունները:
- Ներմուծել էթիկայի համապարփակ կանոններ և շահերի բախման կանոնակարգում հանրային, ներառյալ քաղաքացիական, ծառայողների համար:

ԳՐԵԿՈ

1. Ընդունել Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքը: Դրա ընդունումը հնարավորություն կտա ՀՀ կառավարությանը.
 - Հրապարակել շահերի բախման իրավիճակների ուղենիշներ հանրային ծառայողների կողմից կիրառման համար: Օրենքի վերջնական նախագծում ներառել դրույթ, որն այդ ուղենիշները կիրառելի կդարձնի հանրային բոլոր ծառայողների համար:
 - Ներմուծել հանրային բոլոր ծառայողների գույքի և եկամուտների մասին հայտարարագրերում առկա տեղեկատվությունը ճշգրտելու համակարգ:
 - Նվազեցնել հանրային ծառայողների կողմից ընդունվող նվերների արժեքը: Օրենքի վերջնական նախագծում մտցնել մի դրույթ, որը հնարավորություն կընձեռի զեկուցել ստացված ցանկացած նվերի մասին:
 - Ներմուծել հանրային կառավարման էթիկայի միասնական կանոններ: Օրենքի վերջնական նախագծում նման կանոնները ներկայացնել առանձին գլխով՝ չթողնելով դրա վերջնական ընդունումը կառավարությանը:
 - Սահմանել կոռուպցիայի դեպքերի մասին զեկուցելու պարտավորության հստակ կանոններ և ուղենիշներ, և հանրային ծառայողների վերապատրաստման միջոցով նրանց ծանոթացնել դրանց մասին, ինչպես նաև սահմանել անհրաժեշտ պաշտպանություն տեղեկություն հայտնողների համար:
2. Իրավաբանական անձանց համար սահմանել պատասխանատվություն կոռուպցիոն բոլոր տեսակի հանցագործությունների և փողերի լվացման հանցանքների դեպքերում:

³ Պետք է նշել, որ ներքոնշյալ բազմաթիվ հանձնարարականները կրկնված են ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականներում, և նրանց իրականացումը պայմանավորված է Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքի ընդունումով: Նաև հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Գնումների մասին ՀՀ նոր օրենքը ուժի մեջ է մտել 2011 թ. հունվարի 1-ին, գնումների մասին առաջարկություններ անելու հարկ չկա: Նման առաջարկություններ կարելի կլինի մշակել նոր օրենքը որոշ ժամանակ կիրառելուց հետո:

Ընդհանուր տեղեկություններ

Եվրոպական Հարևանության Քաղաքականությունը (ԵՀՔ) Եվրամիության (ԵՄ) և նրա հարավային ու արևելյան հարևանների միջև երկկողմ համաձայնագրերի կնքման շրջանակ է: ԵՀՔ հռչակած նպատակն է՝ խուսափել «ընդլայնված ԵՄ և հարևանների միջև նոր բաժանարար գծերի առաջացումից և փոխարենը նպաստել բոլոր շահագրգիռ կողմերի բարգավաճմանը, կայունությանն ու անվտանգությանը»: ԵՀՔ շրջանակում «Գործողությունների ծրագրերը» նախատեսված են սահմանելու ԵՄ հետ հարաբերությունների համատեքստում տվյալ երկրի կոնկրետ պարտավորությունները: Չնայած Գործողությունների ծրագրերն իրենց մեջ ներառում են հանրային քաղաքականության բազմաթիվ ոլորտներ (օր. բնապահպանական և էներգետիկ քաղաքականություններ, ներգաղթ և սահմանների վերահսկողություն, մարդու իրավունքներ, տնտեսական զարգացում, հակամարտությունների կարգավորում)՝ հակակոռուպցիոն քաղաքականությունը և արդյունավետ կառավարումը կենտրոնական տեղ են զբաղեցնում ծրագրում: Հայաստանը Գործողությունների ծրագիրն ընդունել է 2006-ին, որը շարունակությունն էր ավելի վաղ ստորագրած ԵՄ-Հայաստան Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագրի: Գործողությունների ծրագիրը նախատեսում է իրականացնել մի շարք նպատակային բարեփոխումներ 2006-2011 թթ. ժամանակահատվածում: Բարեփոխումները նպատակ ունեն Հայաստանը դարձնել ավելի ժողովրդավարական և իրավական հասարակություն ունեցող պետություն՝ համապատասխանեցնելով նրա իրավական և տնտեսական համակարգերը Եվրոպական և միջազգային չափանիշներին:

Հայաստանի կառավարությունն ընդունել է իր գործողությունների ծրագրով սահմանված բարեփոխումների մի շարք նպատակներ և ուղենիշներ, որոնցով կարելի կլինի գնահատել նրա առաջընթացը: Որպես այդպիսին, Հայաստանի վերաբերյալ գործողությունների ծրագրի իրականացման շարունակական գնահատումը էական նշանակություն է ունեցել ԵՀՔ գործընթացի զարգացման մեջ և հենց բարեփոխումների օրակարգում: Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները (ՔՀԿ-ները) առանցքային դերկատարում ունեն այդ գործընթացում: Բացի դրանից, Եվրահանձնաժողովը գնահատականներ է հրապարակել 2008 թ. ապրիլին և 2009 թ. ապրիլին:

Սույն զեկույցով դիտարկվել են Հայաստանի բարեփոխումների օրակարգի երեք հիմնական տարրերը՝ 1. իրավական և դատական գործընթացը, 2. քաղաքացիական ծառայության ոլորտի բարեփոխումները և 3. միջազգային հակակոռուպցիոն կոնվենցիաների կիրառումը:

Հայաստանում առանձնակի մտահոգության առարկա են հանդիսանում առաջին երկու ոլորտները: Արդյունավետ գործող դատաիրավական համակարգը կենսական նշանակություն ունի ժողովրդավարության, մարդու իրավունքների և տնտեսական աճի համար: Քաղաքացիական ծառայությունը նույնչափ կարևոր է, քանի որ դրանով է որոշվում, թե որքանով է կառավարությունն ունակ կատարելու իր պարտականությունները, այդ թվում՝ սոցիալական ծառայությունների մատուցումը և սոցիալական պաշտպանվածության ապահովումը:

Ի վերջո, քանի որ կոռուպցիան թունավորում է ցանկացած բարեփոխման գործընթաց և քայքայում է արդյունավետության և հավասարության սկզբունքները հանրային և մասնավոր կյանքում, հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը առանցքային դերակատարում ունի ԵՀՔ գործողությունների ծրագրերում: Չնայած կառավարության հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը շատ ասպեկտներով հաջող է եղել, ակնհայտ է, որ շարունակական զգոնությունն էական նշանակություն ունի: Այդ իսկ պատճառով, Եվրոպայի խորհրդի Կոռուպցիայի դեմ պայքարող պետությունների խմբի (ԳՐԵԿՐ) հանձնարարականների կատարմանն ուղղված ԵՀՔ գործողությունների ծրագրի պահանջը դեռևս խիստ արդիական է:

Մոնիտորինգ և մեթոդաբանություն

Չնայած Եվրոպական հանձնաժողովը (ԵՀ) պարբերաբար հետևում է ԵՀՔ կատարմանը, քաղաքացիական հասարակության բազմաթիվ կազմակերպություններ ևս, այդ թվում՝ ԹԻ ազգային մասնաճյուղերն ակտիվորեն մոնիտորինգի են ենթարկում իրենց կառավարությունների՝ Գործողությունների ծրագրերին առնչվող աշխատանքը, սակայն նման գործունեության ազդեցությունը, պատմականորեն, ինչ-որ չափով սահմանափակ է եղել մոնիտորինգի վերլուծական շրջանակների, հստակ ուղենիշների և ժամանակացույցների պակասի պատճառով: Սույն զեկույցի նպատակն է առավելագույնի հասցնել մոնիտորինգի ազդեցությունը՝ կիրառելով ցուցանիշների վրա հիմնված կուռ համակարգ՝ գնահատելու համար առաջընթացը ԵՀՔ կառավարման և հակակոռուպցիոն ոլորտներում: Սա ԵՀՔ իրականացման վերաբերյալ երկրորդ տարեկան զեկույցն է, առաջին զեկույցը հրապարակվել է 2010-ի մայիսին:

ԹԻ քարտուղարությունը ցուցանիշները մշակել է՝ խորհրդակցելով Հայաստանում, Վրաստանում և Ադրբեջանում ԹԻ ազգային մասնաճյուղերի հետ: Վերլուծության է ենթարկվել յուրաքանչյուրի Գործողության ծրագրի տեքստը, և բացահայտվել են կառավարմանն ու հակակոռուպցիոն գործունեությանն առնչվող ընդհանուր նպատակներ: Առանձնացվել են երեք հիմնական ոլորտներ, որոնց այս կամ այն չափով անդրադառնում են բոլոր Գործողությունների ծրագրերը: Դրանք են՝ դատական համակարգի բարեփոխումները, հանրային հատվածի բարեփոխումները և միջազգային կոնվենցիաների կատարումը: Այս նպատակներից յուրաքանչյուրի համար առանձնացվել են ենթանպատակներ, որոնք վերաբերում են անկախության, թափանցիկության, հաշվետվողականության և օրինավորության սկզբունքներին: Հիմնվելով միջազգային չափորոշիչների և լավագույն փորձի վրա՝ մշակվել են համապատասխան ցուցանիշներ: Գնահատման համակարգերը թույլ են տալիս ընդհանրացնել ցուցանիշները և յուրաքանչյուր ոլորտի համար ստանալ մեկ ընդհանուր միավոր: Այդ միավորները լրացվում են որակական վերլուծությամբ:

Տվյալները, որոնց վրա հիմնված է գնահատումը, ստացվել են օրենսդրական և հանրային քաղաքականության համապատասխան փաստաթղթերի ուսումնասիրության արդյունքում, ինչպես նաև 2011 թ. փետրվար-մարտ ամիսների ընթացքում⁴ առանցքային շահառուների հետ անցկացված հարցազրույցների միջոցով: Զեկույցում դիտարկվում է 2010 թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ԵՀՔ գործողությունների ծրագրի իրականացման առաջընթացը: Այն իրավական ակտերը, որոնք ընդունվել են 2010 թ., բայց ուժի մեջ են մտել 2011 թ., չեն դիտարկվում և համապատասխանաբար, ոչ մի տվյալ չի հավաքվել դրանց կիրառության վերաբերյալ:

⁴ Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոնը դիմել է անցյալ տարի հարցազրույց տված անձանց նույն խնդրանքով, ինչը մեծ մասամբ մերժվել է այն պատճառաբանությամբ, որ 2010 թ. ոչ մի փոփոխություն տեղի չի ունեցել իրենց ոլորտներում:

2010 թ. ընդհանուր իրավիճակը

2010 թ. Հայաստանի համար ընդհանուր առմամբ բարեփոխումներով, այդ թվում և դատաիրավական ու քաղաքացիական ծառայության ոլորտներում, լի տարի չէր:

- Ընդհանրապես, Հայաստանում բարեփոխումներ տեղի են ունենում ընտրությունների նախաշեմին կամ դրանցից անմիջապես հետո: Քանի որ Հայաստանում ոչ մի համապետական կամ ողջ երկրի մասշտաբով տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններ չեն անցկացվել, բարեփոխումների այդ խթանող գործոնը բացակայում էր:
- Հայաստանում նշանակովի կարևոր պաշտոնյաների իրաժարականներ և պաշտոնանկություններ չարձանագրվեցին: Այնուամենայնիվ, տարեվերջին բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց իրաժարականների շարան եղավ: Դրանցից էին ՀՀ արդարադատության նախարարի պաշտոնանկությունը (դեկտեմբերի 9-ին), ՀՀ էկոնոմիկայի և ՀՀ ֆինանսների (դեկտեմբերի 17-ին), և ՀՀ գյուղատնտեսության (դեկտեմբերի 31-ին) նախարարների պաշտոններից ազատումը, որոնք, սակայն չէին կարող հանգեցնել որևէ էական փոփոխությունների հաշվետու ժամանակահատվածում:
- Մյուս բացատրությունը, թե ինչու են բարեփոխումները դանդաղ ընթանում, առնչվում է համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետ, որը մեծ հարված հասցրեց Հայաստանին: 2009 թ. երկրի ՀՆԱ-ն 15.4% անկում էր գրանցել (տես ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական տվյալները www.armstat.am ինտերնետային կայքում): Դրա արդյունքում 2010 թ. պետական բյուջեի մուտքերն ավելի քիչ էին, քան 2009 թ., իսկ նպատակային ոլորտներին արվող հատկացումները զգալիորեն նվազել էին: Օրինակ, 2010 թ. ՀՀ դատական դեպարտամենտը ստացել է ընդամենը 9,234,755,700 ՀՀ դրամ (25.4 միլիոն ԱՄՆ դոլար)⁵, այն դեպքում, երբ 2009 թ. նրան տրամադրվել էր 10,339,849,300 ՀՀ դրամ (28.5 միլիոն ԱՄՆ դոլար): Ավելին, 2010 թ. Հայաստանի տնտեսությունը չվերականգնվեց՝ թևակոխելով ստագնացիայի փուլ (լճացում, որն ուղեկցվում է բարձր գնաճի հետ)⁶: Ի վերջո, դոնորների կողմից Հայաստանին տրամադրվող ֆինանսական ու տեխնիկական օժանդակությունը նույնպես նվազեց՝ ավելի նվազեցնելով պետական հաստատությունների, ներառյալ դատաիրավական և քաղաքացիական ծառայության համակարգերի, կարողությունները:
- Մի շարք կարևոր օրենքների ու օրենսգրքերի նախագծեր կամ չեն ընդունվել (օրինակ, Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքը), կամ ընդունվել են 2010 թ. տարեվերջին (օրինակ, Գնումների մասին ՀՀ օրենքը): Այսպիսով, որոշ հույժ կարևոր իրավական փոփոխություններ, որ պետք է տեղի ունենային 2010 թ., ինչպես խոստանում էին ՀՀ իշխանությունները, հետաձգվեցին ավելի ուշ ժամանակ:

⁵ Սույն զեկույցում նշված արտարժույթի փոխարժեքը ՀՀ Կենտրոնական բանկի սահմանած պաշտոնական փոխարժեքն է 2010 թ. դեկտեմբերի 30-ի դրությամբ, համաձայն որի 1 ԱՄՆ դոլարը հավասար էր 363.44 ՀՀ դրամի:

⁶ Համաձայն ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության (տես <http://www.armstat.am/file/doc/99462593.pdf>), Հայաստանի իրական ՀՆԱ աճը 2010 թ. 2.6% էր, իսկ գնաճը՝ 8.2%:

Նպատակ 1. Դատական համակարգի հզորացում

	2009 թ. համապատասխանության գնահատական	2010 թ. համապատասխանության գնահատական
Ընդհանուր գնահատական	46/64 (71.8%)	46/64 (71.8%)

Ենթանպատակ	2009 թ. համապատասխանության գնահատական	2010 թ. համապատասխանության գնահատական
Դատական համակարգի անկախություն	19/24 (79%)	19/24 (79%)
Դատաիրավական համակարգի մարդկային ռեսուրսներ	2/2 (100%)	2/2 (100%)
Արդարադատության մատչելիություն	2/4 (50%)	2/4 (50%)
Դատաիրավական ռեսուրսներ	4/8 (50%)	4/8 (50%)
Թափանցիկություն	8/12 (66.6%)	8/12 (66.6%)
Օրենքի կիրառում	6/8 (75%)	6/8 (75%)
Դատական համակարգի օրինավորություն	3/4 (75%)	3/4 (75%)

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը **Ցուցանիշներ.** Որքանով են առկա դատավորների ընտրությունն ու առաջխաղացումն ըստ արժանիքների իրականացնելու հնարավորություն ընձեռող իրավական դրույթներ: **Համապատասխանության գնահատական. 1**

2010 թ. փոփոխություններ

Սույն ոլորտում ոչ մի նոր զարգացում տեղի չի ունեցել: Սույն ենթացուցանիշի մասնակի համապատասխանության հիմնական պատճառը, նշված է 2009 թ. զեկույցում. այն է՝ «քանի որ Նախագահն իրավունք ունի հաստատել կամ մերժել որևէ թեկնածուի և փաստորեն միջամտել Արդարադատության խորհրդի կառավարման գործընթացին, ապա երաշխիք չկա, որ ընտրությունը միշտ հիմնված է միայն արժանիքների վրա»: ՀՀ նախագահի նշված լիազորությունն ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրությամբ, այսպիսով, ցանկացած բարեփոխում հնարավոր է միայն Սահմանադրության փոփոխության միջոցով:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի անդամների նշանակման գործընթացը սահմանված է Սահմանադրական դատարանի մասին ՀՀ օրենքի հոդված 2-ով: Սույն օրենքի հոդված 3-ը սահմանում է Սահմանադրական դատարանի անդամին ներկայացվող պահանջները: Դրանք ներառում են՝ բարձրագույն իրավաբանական կրթություն, իրավունքի ասպարեզում առնվազն տասը տարվա աշխատանքային ստաժ, աշխատանքի փորձ իրավական ոլորտի պետական կամ կրթական հաստատություններում, բարձր բարոյական նկարագիր և այլն:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 115 հոդվածով սահմանված են դատավորների նշանակման մասնագիտական չափանիշները, իսկ 115-117-րդ հոդվածներով սահմանված է դատավորների նշանակման կարգը: Դատավորների ծառայողական առաջխաղացումը կարգավորվում է նույն օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով, որում սահմանված են մասնագիտական, կազմակերպչական, վարքագծի կանոնների պահպանման և համանման այլ պահանջները:

Մանրամասնորեն, ընտրման գործընթացը ներառում է հետևյալ քայլերը.

- ՀՀ Դատական դպրոցի կառավարման խորհուրդը ՀՀ Արդարադատության խորհրդին է ներկայացնում ամենաբարձր հանրագումարային միավորներ ստացած 16 հավակնորդների ցուցակը (տես ՀՀ Դատական օրենսգրքի 116-րդ հոդվածը):

-Արդարադատության խորհուրդը ուսումնասիրում է ցուցակը և թեկնածուներին հրավիրում գրույցի (տես օրենսգրքի 117-րդ հոդվածը):
-Արդարադատության խորհրդի 13 անդամները քվեարկում են (յուրաքանչյուր անդամ ունի 10 ձայնի հրավումը):
-ՀՀ նախագահը հաստատում է ցանկը՝ իր համար ընդունելի թեկնածություններով:

Որոշ իրավագետների կարծիքով, քանի որ Նախագահն իրավունք ունի հաստատել կամ մերժել որևէ թեկնածուի և փաստորեն միջամտել Արդարադատության խորհրդի կառավարման գործընթացին, ապա երաշխիք չկա, որ ընտրությունը միշտ հիմնված է միայն արժանիքների վրա:

ԱՄՆ պետդեպարտամենտի 2009 թ. Հայաստանում մարդու իրավունքների զեկույցում արտահայտված էր այն մտահոգությունը, թե ՀՀ Նախագահը «շարունակում է խիստ ազդեցիկ դերակատարում ունենալ դատական համակարգի անձնակազմի նկատմամբ» (տես էջ 21) դատավորների թեկնածուների առաջադրման գործընթացում: Այս մտահոգությունը բարձրաձայնվել է նաև ԵՀԲ մոնիտորինգային զեկույցներից մեկում (տես՝ «Հայաստանում ԵՀԲ-ի իրականացումը 2009-ին», «Գործընկերություն հանուն բաց հասարակության» նախաձեռնության տեսակետը, 2009 թ. նոյեմբեր, Երևան, էջ. 10-11):

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը **Ցուցանիշներ.** Իրականում որքանով է դատավորների ընտրությունն ու առաջխաղացումը կատարվում՝ ելնելով վերջիններիս արժանիքներից:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Սույն հարցում ոչ մի նոր զարգացում տեղի չի ունեցել: Սա հաստատվել է նույն փաստաբանի կողմից, ով հարցազրույցի էր տվել նաև անցյալ տարի⁷:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ ՀՀ Ղատական դեպարտամենտի՝ դատավորների ընտրությունը և պաշտոնի բարձրացումը իրականացվում է բացառապես օրենսդրական կարգավորումների, մասնավորապես՝ ՀՀ Ղատական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածներով սահմանված գործոնների հիման վրա:

Սակայն հարցազրույցին մասնակցած փաստաբանի⁸ կարծիքով միշտ չէ, որ դատավորների ընտրությունը և պաշտոնի բարձրացումը իրականացվում է արժանիքների հիման վրա. եթե իր հետ աշխատած որոշ դատավորներ ցուցաբերել են մասնագիտական գիտելիքների բարձր աստիճան, մյուսները շատ ավելի պակաս բանիմաց են եղել:

Ինչպես նշված է նախկին դատավորի հետ հարցազրույցում⁹, չնայած դատական դպրոցի ձևավորման որոշակի առաջընթացին՝ դատավորների նշանակումն ու առաջխաղացումը շատ դեպքերում շարունակում է հիմնված լինել ավելի շատ հովանավորչության, ազգակցական և անձնական կապերի, քան արժանիքների վրա:

Ե՛վ նախկին դատավորը¹⁰, և՛ հարցազրույցին մասնակցած իրավագետներից մեկը¹¹ նշեցին այն խնդիրը, որ ներկայիս դատավորների մեծ մասը նախկինում աշխատել են որպես դատախազներ կամ ոստիկանական ուժերում: Սա բավականին բացասաբար է ազդում նրանց գործունեության վրա, քանի որ նրանք պահպանում են հին մտածելակերպը: Այսինքն՝ շարունակում են դատական գործընթացը դիտարկել դատախազի կամ քննիչի տեսանկյունից, նույնիսկ եթե վերապատրաստվել են որպես դատավորներ: Ղրա հետևանքով շատ դատավորներ հակված են ավելի շուտ բավարարելու տվյալ գործով դատախազի պահանջը, քան իրականացնելու արդարադատություն:

Մեկ այլ հարցազրույց անցկացվել է նախկին դատախազի հետ¹², ով հաստատել է, որ լայնորեն տարածված է դատավոր դառնալու համար քաղաքական պատկանելության, կաշառքի, ազգակցության և անօրինական ու հակաէթիկական այլ միջոցների օգտագործումը:

⁷ Նախագծի հետազոտողի հարցազրույցը Փաստաբանների պալատի նախագահ Ռուբեն Սահակյանի հետ

⁸ Նախագծի հետազոտողի հարցազրույցը Փաստաբանների պալատի նախագահ Ռուբեն Սահակյանի հետ, Երևան, 2 մարտի, 2010 թ.

⁹ Նախագծի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատավորի հետ, Երևան, 18 մարտի, 2010 թ.

¹⁰ Նույն տեղում :

¹¹ Նախագծի հետազոտողի հարցազրույցը Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության պրոֆեսոր Հրայր Ղուկասյանի հետ, Երևան. 31 մարտի, 2010 թ.:

¹² Նախագծի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատախազի հետ, Երևան, 23 մարտի 2010 թ.:

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը **Ցուցանիշներ.** Որքանով են առկա այնպիսի իրավական դրույթներ, որոնք նախատեսում են պաշտոնավարման երաշխիքները (պայմանագրերը կամայականորեն դադարեցնելու մասին սպառնալիքներից դատավորներին զերծ պահելու համար):
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի՝ դատավորներն ու Սահմանադրական դատարանի անդամները նշանակվում են երկարաժամկետ հիմունքներով, իսկ պաշտոնավարումը տևում է մինչև դատավորի 65 տարեկան դառնալը: Նրանց լիազորությունները դադարեցվում են միայն ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով նախատեսված դեպքերում: ՀՀ Սահմանադրության 95-րդ և 97-րդ հոդվածներով սահմանվում է, որ դատավորները կամ Սահմանադրական դատարանի անդամները չեն կարող պատասխանատվության ենթարկվել առանց համապատասխանաբար Սահմանադրական դատարանի և Արդարադատության խորհրդի համաձայնության:

Սահմանադրական դատարանի մասին ՀՀ օրենքի 10-րդ և 14-րդ հոդվածները Սահմանադրական դատարանի անդամներին պաշտպանում են պաշտոնավարման կամայական դադարեցումից: Նույն օրենքի 11-րդ հոդվածը սահմանում է Սահմանադրական դատարանի անդամների անձեռնմխելիությունը: Ըստ 14-րդ հոդվածի, Սահմանադրական դատարանի անդամի լիազորությունները կարող են դադարել որոշակի դեպքերում, ներառյալ՝ նրա մահը, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիությունից հրաժարվելը, հրաժարական ներկայացնելը, դատարանի վճռով անգործունակ ճանաչվելը և օրենքի խախտումը:

Ըստ ՀՀ Դատական օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի, դատավորն անփոփոխելի է: Նույն օրենսգրքի 13-րդ հոդվածը մանրամասնում է դատական համակարգի անդամի կալանավորման, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու կամ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու կարգը:

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը **Ցուցանիշներ.** Իրականում ձի՞ շտ է արդյոք, որ դատավորներին պաշտոնանկ են անում ոչ այլ պատճառով, քան պաշտոնեական դիրքի չարաշահման կամ արդարադատություն իրականացնելու անընդունակության համար:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի անդամի կասկածահարույց պատճառներով պաշտոնանկության դեպք չի գրանցվել 2010 թ.: Դատարանի մեկ անդամ թոշակի է անցել, իսկ մյուսը վախճանվել է:

2010 թ. դադարեցվել է երկու դատավորի լիազորությունը (ևս մեկ դատավոր վախճանվել էր): Նշված երկու դատավորներից մեկի լիազորությունները դադարեցվել էին թոշակի անցնելու կապակցությամբ, իսկ երկրորդինը՝ համաձայն իր դիմումի (տե՛ս www.court.am): Չնայած պաշտոնական հայտարարություններին, ընդդիմադիր մամուլի հաղորդմամբ հրաժարական ներկայացրած մի դատավորին իրականում ստիպել են գրել հրաժարականի դիմում ոչ պատշաճ վարքագիծ դրսևորելու համար (տե՛ս *Հայկական ժամանակ* օրաթերթ, 2010 թ. հոկտեմբերի 28):

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի անդամի վաղաժամ հեռացման դեպք չի գրանցվել:

Ձևականորեն, որևէ դատավոր չի հեռացվել այնպիսի պատճառով, որը նախատեսված չէ օրենքով: Ըստ հարցազրույցին մասնակցած իրավագետի, վերջին երեք տարում դատավորների հեռացման չորս դեպք է արձանագրվել, որոնցից երկուսը եղել են դատավորների հետագա պաշտոնեական գործունեությանը խոչընդոտող հիվանդության, իսկ մյուս երկուսը՝ մասնագիտական պարտականությունները պատշաճ կերպով չկատարելու (դատական գործի անհիմն հետաձգում կամ անհամապատասխան պատժամիջոցի կիրառում) համար կարգապահական պատժամիջոցների պատճառով (տե՛ս՝ համապատասխանաբար «Առավոտ» օրաթերթ, 2 մայիսի, 2006թ, <http://www.aravot.am/am/home/archive/0/view/2006-05-02> և www.court.am/files/news/411_am.pdf):

Հեռացված դատավորներից մեկը պնդում է, որ խախտվել են հեռացման համապատասխան ընթացակարգերը, իսկ մյուսի պնդմամբ կիրառվել է քաղաքական ճնշում: Փորձագետները և իրավական ոլորտի աշխատողները միասնական կարծիք չունեն այս դեպքերի վերաբերյալ. ոմանք հեռացումները

արդարացված են համարում, իսկ մյուսները՝ ոչ: Օրինակ, նախկին դատախազը միանշանակ համոզված է, որ բոլոր հեռացումները անձնական վրեժխնդրության կամ քաղաքական ճնշման արդյունք են:

Մամուլն անդրադարձել է այն փաստին, որ դատավորներից մեկի հանդեպ կարգապահական վարույթ է կիրառվել անմիջապես այն բանից հետո, երբ նա ազատ է արձակել է երկու գործարարի, որոնք բարձրաստիճան պաշտոնյաներին մեղադրել էին կոռուպցիայի մեջ, այնուհետև կասկածելի կերպով հետապնդումների ենթարկվել հայկական իշխանությունների կողմից (տես՝

www.azatutyun.am/content/article/1590615.html,

www.panorama.am/am/law/2007/09/26/ohanyan, www.a1plus.am/am/politics/2007/09/27/20420):

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը
Ցուցանիշներ. Որքանով է առկա իրավական կարգավորումը ապահովում դատավորների աշխատավարձերի համատեղելիությունը պետական բարձրաստիճան այլ պաշտոնյաների աշխատավարձերի հետ:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Դատավորների և Սահմանադրական դատարանի անդամների պաշտոնային դրույքաչափերը սահմանվում են ՀՀ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների պաշտոնային դրույքաչափերի մասին ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածով:

Նույն օրենքի 9-րդ և Դատական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածների համաձայն, առաջին ատյանի դատարանների դատավորների աշխատավարձի պաշտոնային դրույքաչափը ամեն տարի սահմանվում է ՀՀ պետական բյուջեի մասին ՀՀ օրենքի առանձին հոդվածով (տես՝ ՀՀ 2009թ. պետական բյուջեի մասին ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածը և նույնը՝ 2010թ. համար): Վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների դատավորների աշխատավարձի պաշտոնային դրույքաչափերը սահմանվում են ՀՀ դատական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածով: Նույն հոդվածը նաև սահմանում է այն հավելավճարները, որոնք կարող են կիրառվել դատավորների աշխատավարձի պաշտոնային դրույքաչափերի նկատմամբ:

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը
Ցուցանիշներ. Իրականում դատավորների աշխատավարձերը համատեղելի՞ են պետական բարձր պաշտոններ զբաղեցնող այլ պաշտոնյաների աշխատավարձերի հետ:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս ոլորտում:

Իրավիճակը 2009-ին

Դատավորների աշխատավարձերի դրույքաչափերը սովորաբար այլ մարմինների ղեկավար աշխատողների պաշտոնային դրույքաչափերից բարձր են: Այսպիսով, ՀՀ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների պաշտոնային դրույքաչափերի մասին ՀՀ օրենքի 2.1 հոդվածի համաձայն, Սահմանադրական դատարանի նախագահը ստանում է ամսական 680 000 դրամ աշխատավարձ, իսկ Սահմանադրական դատարանի անդամները՝ 600 000 դրամ:

Միաժամանակ, վերոնշյալ օրենքի համաձայն, ՀՀ նախագահի և ՀՀ վարչապետի պաշտոնային դրույքաչափերը սահմանված են, համապատասխանաբար, ամսական 400 000 և 340 000 դրամ (տես՝ Հոդված 1. 2), ինչը համապատասխանում է առաջին ատյանի դատարանների դատավորների ամսական աշխատավարձի պաշտոնային դրույքաչափին, որը հավասար է 440 000 դրամի (տես՝ <http://www.minfin.am/up/budget/0.BADGET.LAW.2010.naxagic-%2003.12.09.pdf>)

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը
Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք դատական համակարգին օրենքով իրավունք է վերապահված առաջարկել, հատկացնել և կառավարել սեփական բյուջեն:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ Ղատական օրենսգրքի հոդված 64-ի 1-ին մասի համաձայն, ղատարանները ֆինանսավորվում են ՀՀ ղատական ղեկարտամենտի կողմից պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերի շրջանակում: Ղատական ղեկարտամենտի կենտրոնական մարմնի եւ առանձնացված ստորաբաժանումների ֆինանսավորումն արտացոլվում է բյուջետային հայտում եւ պետական բյուջեում առանձին տողով՝ որպես ՀՀ ղատարաններ: Նույն հոդվածը սահմանում է ղատական համակարգի բյուջետավորման կարգը:

Այսպիսով, ղատարանները ֆինանսավորվում են պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերի առանձին հոդվածով: Մինևույն ժամանակ, ղատարանը սեփական նախաձեռնությամբ է որոշում, թե ինչպես պետք է օգտագործվեն տրամադրված միջոցները:

Սահմանադրական ղատարանի մասին ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն, սահմանադրական ղատարանի նախագահը կառավարությանն է ներկայացնում սահմանադրական ղատարանի ծախսերի նախահաշիվը պետական բյուջեի նախագծում ընդգրկելու համար:

Ենթանպատակ 1. Այսպիսով, ղատական համակարգի անկախությունը **Ցուցանիշներ.** Իրականում ղատական համակարգն արդյո՞ք առաջարկում, հատկացնում և կառավարում է սեփական բյուջեն:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ ՀՀ ղատական ղեկարտամենտի, վերևում նկարագրված օրենսդրական դրույթները գործնականում կիրառվում են:

Ենթանպատակ 1. Այսպիսով, ղատական համակարգի անկախությունը **Ցուցանիշներ.** Որքանո՞վ են առկա ղատավորներին ղատական գործերի վարույթը հանձնելու գործընթացը օբյեկտիվ ձևով կարգավորող դրույթներ, գործընթաց, որը ղեկավարվում է ղատական համակարգի կողմից:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Այս գործընթացը կարգավորվում է ՀՀ ղատարանների նախագահների խորհրդի 2009թ. 10-Լ որոշմամբ: Այդ որոշման համաձայն, նույն նստավայրում քաղաքացիական գործեր քննող ղատավորների միջև գործերի բաշխումն իրականացվում է ղատական տարածքի մեջ մտնող թաղամասերով կամ փողոցներով, ընդ որում ղատավորին ամրացված տարածքը փոխվում է յուրաքանչյուր տարի, իսկ քրեական գործեր քննող ղատավորների միջև գործերի բաշխումն իրականացվում է մուտք եղած գործերի հերթական համարներով՝ ըստ ղատավորների որոշմանիքների հերթական համարի:

Ենթանպատակ 1. Այսպիսով, ղատական համակարգի անկախությունը **Ցուցանիշներ.** Իրականում արդյո՞ք ղատավորներին գործի վարույթ է հանձնվում օբյեկտիվ ձևով, ղատական համակարգի կողմից ղեկավարվող գործընթացի միջոցով:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս ոլորտում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ ղատական ղեկարտամենտից ստացված տեղեկանքի համաձայն, ղատավորներին գործի վարույթ է հանձնվում օրենքով նախատեսված կերպով:

Սակայն հարցազրույցին մասնակցած փաստաբանը¹³ նշեց, որ գործընթացի վրա կարող են ազդեցություն ունենալ որոշ սուբյեկտիվ գործոններ: Օրինակ, եթե աշխատանքի ծանրաբեռնվածության խնդիր կա, դատավորը կարող է ավելի շուտ հեշտ գործ վերցնել, քան՝ դժվար: Մեկ այլ օրինակ է, երբ գործը վերցնում է շահի ակնկալիքով՝ պայմանավորված մասնագիտական հաջողության կամ կաշառքի հնարավորությամբ: Որպես կանոն, գործերը վարույթ վերցնելը որոշվում է դատարանի նախագահի սուբյեկտիվ անձնական վճռով:

Նախկին դատավորը¹⁴ համամիտ էր դատավորներին գործերի վարույթ հանձնելու գործընթացի սուբյեկտիվության հետ, հատկապես քրեական գործերի դեպքում, երբ դատարանի նախագահը միակ ընտրություն կատարողն է:

Նախկին դատախազը¹⁵ համամիտ է այս կարծիքի հետ՝ կապված դատավորներին քրեական գործերի վարույթ հանձնելիս դատարանի նախագահի որոշումների սուբյեկտիվ բնույթի հետ:

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը՝ միջամտությունից զերծ լինելը **Ցուցանիշներ.** Որքանով են առկա դատավորներին արտաքին միջամտությունից կամ անհարկի ազդեցությունից պաշտպանող կամ մասնավոր շահերից զերծ պահող իրավական շրջանակներ կամ սահմանադրական դրույթներ:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը եւ սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են, ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին»:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի համաձայն, «դատավորի գործունեությանը օրենքով չնախատեսված միջամտությունն արգելվում է: Նման արարքը քրեորեն հետապնդելի է: Պետական ծառայողների համար այն առաջացնում է նաև կարգապահական պատասխանատվություն՝ ընդհուպ մինչև զբաղեցրած պաշտոնից կամ ծառայությունից ազատում՝ պետական ծառայությունը կարգավորող համապատասխան օրենքներով սահմանված կարգով»:

Ըստ օրենքի, դատավորները պարտավոր են Ղատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովին տեղեկացնել այսպիսի միջամտությունների մասին (տես՝ ՀՀ դատական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածը): Ավելին, այդ կերպ չվարվելը վարչական պատասխանատվություն է առաջացնում (տես՝ ՀՀ դատական օրենսգրքի 153-րդ հոդվածը):

ՀՀ սահմանադրական դատարանի անդամները անկախ են և սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելիս ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանն ու օրենքներին (տես «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածը): Սահմանադրական դատարանի անդամն իրավունք չունի իր գործունեության կապակցությամբ հայցելու կամ ստանալու որեւէ ցուցում: Ղատարանի անդամի գործունեության կապակցությամբ նրա նկատմամբ որեւէ ներգործություն անթույլատրելի է եւ հետապնդվում է օրենքով: Ավելին, սահմանադրական դատարանի անդամի գործունեությանը միջամտության կամ նրա նկատմամբ այլ ներգործության յուրաքանչյուր փաստի մասին սահմանադրական դատարանի անդամն անհապաղ իրազեկում է սահմանադրական դատարանին, որն իր որոշմամբ կարող է իրավասու մարմիններից պահանջել անհապաղ պատասխանատվության ենթարկել միջամտություն թույլ տված եւ (կամ) այն կազմակերպած անձին:

Նույն օրենքի հոդված 6-ը սահմանում է, որ «Սահմանադրական դատարանի անդամի, նրա ընտանիքի անդամների, նրա զբաղեցրած բնակելի եւ ծառայողական տարածքների անձեռնմխելիության նկատմամբ ոչ իրավաչափ ներգործության կամ ներգործության սպառնալիքի դեպքում սահմանադրական դատարանի պահանջով իրավասու պետական մարմինները պարտավոր են անհապաղ ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները սահմանադրական դատարանի անդամի, նրա ընտանիքի անդամների եւ նրա զբաղեցրած բնակելի եւ ծառայողական շինությունների անվտանգությունն ապահովելու ուղղությամբ»:

¹³ Նախագծի հետազոտողի հարցազրույցը Փաստաբանների պալատի նախագահ Ռուբեն Սահակյանի հետ, Երևան, 2010 թ. մարտի 2:

¹⁴ Նախագծի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատավորի հետ, Երևան, 2010 թ. մարտի 18:

¹⁵ Նախագծի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատախազի հետ, Երևան, 2010 թ. մարտի 23:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 301.1-ը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում ՀՀ սահմանադրական դատարանի դեմ ուղղված գործողության համար: Հոդված 332-ը քրեական պատիժ է նախատեսում առհասարակ արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու համար, իսկ հոդված 347-ը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում արդարադատություն իրականացնելիս կամ նախաքննության ընթացքում դատավորների նկատմամբ սպառնալիքների կամ բռնության համար:

Ենթանպատակ 1. Ապահովել դատական համակարգի անկախությունը՝ միջամտությունից զերծ լինելը **Ցուցանիշներ.** Իրականում որքանով են դատական որոշումներն ու հետապնդումները զերծ պետական պաշտոնյաների պետական պաշտոնյաների կողմնակալ կամ անհարկի ազդեցությունից կամ մասնավոր շահերից:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Հարցազրույցի մասնակցած երկու անկախ փաստաբանների¹⁶ կարծիքով, չնայած դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամների անկողմնակալությունը պաշտպանված է օրենքով, Հայաստանի դատական համակարգն, ընդհանուր առմամբ, մեծապես ենթարկվում է երկրի նախագահի և այլ քաղաքական ու ոչ քաղաքական գործիչների ազդեցությանը:

Բացի այդ, հանրության կողմից դատական համակարգն ընկալվում է որպես ծայրահեղ կոռուպացված (տես www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/qcb/2009): Լրատվամիջոցներն անդրադարձել են դատավորների կողմից կաշառք վերցնելու, կողմնակալ, այլոց ազդեցությամբ կայացված կամ պարզապես սխալ որոշումներ կայացնելու և արդարադատության իրականացումն խեղաթյուրելու բազմաթիվ դեպքերի (տես՝ www.transparency.am/media_archive.php):

Ինչպես լրատվամիջոցներից մեկին տված հարցազրույցի ժամանակ նշել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախկին նախագահ Հովհաննես Մանուկյանը, դատավորների կարգապահական պատասխանատվության անկատար կանոնակարգումը առաջ է բերում նրանց նկատմամբ ապօրինի ճնշումների բազմաթիվ հնարավորություններ (տես՝ www.hypress.am/index.php?sub=hodv&hodv=20080909_1&flag=am):

ԱՄՆ պետդեսպարտամենտի Հայաստանի վերաբերյալ մարդու իրավունքների 2009թ. զեկույցը նույնպես քննության է առնում երկրի դատական համակարգի վրա քաղաքական ճնշումների և դատական համակարգում կոռուպցիայի խնդիրները (տես՝ http://armenia.usembassy.gov/uploads/Wj/Ao/WjAo5DN1EYYDBJzd3coi5w/hrr2009_arm.pdf): Մասնավորապես նշվում է. որ «...դատարանները լայնորեն ընկալվում են որպես կոռուպացված կառույց ու քաղաքացիական գործերի հնարավոր հայցվորները հաճախ հայց հարուցելուց առաջ քննության են առնում այն հանգամանքը, թե ով ունի ավելի շատ ռեսուրսներ դատավորների վրա ներազդելու համար՝ իրենք, թե պատասխանողը»: Քաղաքատարկյալների կամ քաղաքական հիմքերով ձերբակալվածների առումով զեկույցում նշվել է, որ ձերբակալումների մեծ մասի համար այս կամ այն չափով հիմք է ծառայել քաղաքական ազդեցությունը:

Կողմնակալ կամ ազդեցության ներքո կայացված դատական որոշումներին անդրադարձել է նաև մեկ այլ զեկույց՝ ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ Հայաստանում դատավարությունների դիտարկում ծրագրի վերջնական զեկույցը, Վարշավա, մարտ 2010, http://www.osce.org/documents/odihr/2010/03/42944_hy.pdf, էջ 7, որը ցույց է տալիս, որ դիտարկման ենթարկված դատավարությունների 42%-ի դեպքում, դիտորդների կարծիքով, դատավորները անկողմնակալ չեն եղել: Դիտարկված բազմաթիվ դեպքերում դատավորները կողմնակալություն են ցուցաբերել հօգուտ մեղադրող կողմի: Ըստ զեկույցի, այն մտայնությունը, որ դատավորները գործում են են դատախազների հետ «ձեռք-ձեռքի տված»՝ նսեմացնում է դատավորների և առհասարակ դատական համակարգի անկողմնակալությունը (տես՝ էջ 112):

Ենթանպատակ 2. Մարդկային ռեսուրսերի կառավարումը դատական համակարգում՝ դատավորների ուսուցում **Ցուցանիշներ.** Որքանով են առկա իրավական դրույթներ, որոնք ապահովում են դատավորների կանոնավոր ուսուցումը դատական նոր գործելակերպի և ընթացակարգերի, նոր և (կամ) փոփոխված օրենքների վերաբերյալ:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

¹⁶ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը երկու փաստաբանների հետ, Երևան, 31 մարտի, 2010թ.

Իրավիճակը 2009-ին

Դատավորների թեկնածուների և դատավորների ուսուցումն ու վերապատրաստումը կարգավորվում են ՀՀ դատական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածներով: Մասնավորապես, ՀՀ դատական օրենսգրքի 193-րդ հոդվածի համաձայն, ատեստավորման հանձնաժողովը մինչև համապատասխան օրացուցային տարվա հոկտեմբերի 1-ը սահմանում է վերապատրաստման հիմնական ուղենիշները, վերապատրաստման ծրագրերի ընդհանուր ժամաքանակը, սակայն ոչ պակաս, քան տարեկան 80 և ոչ ավելի, քան 120 ակադեմիական ժամ ընդհանուր տևողությամբ:

Նույն օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի համաձայն, պարտադիր վերապատրաստման ծրագրերին մասնակցելուց բացի, դատավորն իրավունք ունի մասնակցելու այլ կրթական վերապատրաստման ծրագրերի, համաժողովների և իրավաբանների մասնագիտական այլ հավաքների: Իսկ նույն օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի համաձայն, դատավորի լիազորություններն Արդարադատության խորհրդի առաջարկության հիման վրա ենթակա են պարտադիր դադարեցման ՀՀ նախագահի կողմից, եթե դատավորը երկու տարի անընդմեջ չի անցել տարեկան վերապատրաստման ծրագրերը:

Ենթանպատակ 2. Մարդկային ռեսուրսերի կառավարումը դատական համակարգում՝ դատավորների ուսուցում

Ցուցանիշներ. Իրականում ճիշտ է արդյոք, որ դատավորները կանոնավոր կերպով ուսուցում են անցնում, և նրանց համար մատչելի են դատական նոր գործելակերպերն ու ընթացակարգերը, ինչպես նաև նոր և (կամ) փոփոխված օրենքները:

Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Համաձայն ՀՀ դատական համակարգի պաշտոնական կայքի (www.court.am) տվյալների՝ 2010 թ. 2-րդ կիսամյակում դատական դպրոցն անց է կացրել դատավորների վերապատրաստման 30 դասընթաց: Դասընթացների ընթացքում նրանք ծանոթացել են նոր ընդունված օրենքներին, գործող օրենքներում և օրոնագրերում կատարված փոփոխություններին, ինչպես նաև միջազգային կոնվենցիաներում պարունակող դրույթների կիրառման դատական պրակտիկայի (տես <http://www.court.am/?l=lo&id=64> միայն հայերենով):

Իրավիճակը 2009-ին

Դատական դպրոցը կազմակերպում է դատավորների վերապատրաստման շարունակական դասընթացներ քաղաքացիական, վարչական և քրեական իրավունքի հարցներում՝ ըստ դատավորների մասնագիտացումների: Մասնավորապես, ըստ ՀՀ դատական դեպարտամենտի տված տեղեկանքի, 2009թ. ընթացքում կազմակերպվել են ուսուցումներ քաղաքացիական և քրեական իրավունքի ոլորտներում կատարվող օրենսդրական փոփոխությունների վերաբերյալ:

Ուսումնական դասընթացների և քննարկումների կանոնավոր բնույթը վիճարկող որևէ տեղեկություն չկա:

Ենթանպատակ 3. Արդարադատության մատչելիությունը

Ցուցանիշներ. Որքանով են առկա դատական ծախսեր կատարելու միջոցներ չունեցող անձանց պետական անվճար պաշտպանություն ապահովելու մասին իրավական դրույթներ:

Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ սահմանադրության 19-րդ և 20-րդ հոդվածների համաձայն, յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու և իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք:

Փաստաբանության մասին ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն, քրեական և որոշակի քաղաքացիական գործերով պետությունը երաշխավորում է անվճար իրավաբանական օգնություն. նույն օրենքի 41-րդ և 42-րդ հոդվածներով սահմանված կարգով դա կատարվում է պետության հաշվին, թեև հանրային պաշտպանի գրասենյակը գործում է փաստաբանների պալատի կազմում:

ԱՄՆ պետդեպարտամենտի՝ Հայաստանի վերաբերյալ 2009թ. Մարդու իրավունքների զեկույցը դիտարկում է, որ «Ամբաստանյալները նաև որոշ դեպքերում հրաժարվում են հանրային պաշտպաններից՝ առաջնորդվելով այն ընկալմամբ, որ հանրային պաշտպանները գաղտնի համաձայնության են գալիս դատախազների հետ» (տես՝ էջ 22):

Տեղական մի փորձագետի կարծիքով, անվճար պետական պաշտպանության համակարգում, որը հեռու է բավարար լինելուց, որևէ բարելավում չի արձանագրվել (տես՝ «Հայաստանում ԵՀԲ-ի իրականացումը 2009-ին», «Գործընկերություն հանուն բաց հասարակության» նախաձեռնության տեսակետը, նոյեմբեր 2009, Երևան, էջ 11):

Վերոնշյալը հաստատվում է նաև մոնիտորինգի այլ արդյունքներով, ըստ որոնց, դիտարկած դեպքերի շուրջ 37 տոկոսում դատարանում քրեական գործի քննության ընթացքում ամբաստանյալները չեն օգտվել պաշտպանի ծառայություններից, ինչը ամբաստանյալին՝ պաշտպան ունենալու և անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքները չպարզաբանելու հետևանք է եղել:

(տես՝ «Արդար դատաքննության իրավունքի իրացումը ՀՀ դատական համակարգում (Մոնիտորինգի արդյունքներ)», Ջարգացման հայկական ինստիտուտ (Բաց հասարակության ինստիտուտի օժանդակության հիմնադրամ - Հայաստանյան մասնաձյուղի ֆինանսավորմամբ), Երևան, 2009թ., էջ 19):

Դատական գործընթացների մոնիտորինգի վերաբերյալ ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ-ի վերջին գեկույցը նաև եզրահանգում է, որ հանրային պաշտպանի գրասենյակի միջոցով տրամադրվող իրավական օգնության որակը բարելավման կարիք ունի (տես՝ ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ Հայաստանում դատավարությունների դիտարկում ծրագրի վերջնական գեկույց, Վարշավա, մարտ 2010, էջ 11):

Ենթանպատակ 3. Արդարադատության մատչելիությունը
Ցուցանիշներ. Դատական համակարգում որքանով են առկա թարգմանական համարժեք ծառայություններ (օր.՝ դատական գործընթացին մասնակցող՝ տվյալ լեզվին չտիրապետող կամ խուլ մարդկանց համար):
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ դատական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործով գործին մասնակցող և հայերենին չտիրապետող անձանց դատարանը ՀՀ հաշվին ապահովում է թարգմանչի ծառայություններով: Նույն հոդվածով վարչական գործերով և օրենքով սահմանված քաղաքացիական գործերով գործին մասնակցող ֆիզիկական անձանց դատարանը պետության հաշվին ապահովում է թարգմանչի ծառայություններով, եթե նրանք չեն տիրապետում հայերենին և ապացուցում են, որ բավարար միջոցներ չունեն վճարովի թարգմանություն ապահովելու համար:

Սակայն, ըստ հարցազրույցին մասնակցած փաստաբանի¹⁷, թեև դատական գործերի լսումներն ապահովվելու համար դատավորները շահագրգռված են թարգմանչական ծառայություն ունենալու, միշտ չէ, որ ապահովվում է թարգմանության պատշաճ որակը: ՀՀ դատական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի և Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 46-րդ հոդվածի համաձայն, ենթադրվում է, որ թարգմանության համար վճարում է դատական գործի կողմերից մեկը (որը բավական թանկ արժե), իսկ կողմերը միշտ չէ, որ կարող են իրենց թույլ տալ վարձել բարձր որակավորում ունեցող թարգմանչի, որն էլ իր հերթին բացասաբար է անդրադառնում դատական գործընթացի վրա: Այսուհանդերձ, որոշ դեպքերում, եթե շահագրգիռ կողմն ապացուցում է իր անվճարունակությունը, ապա թարգմանչական ծախսերը հոգում է պետությունը (տես՝ ՀՀ դատական օրենսգրքի հոդված 19-ը):

Այս կարծիքը հաստատեց նաև նախկին դատավորը¹⁸: Իրավագետներից մեկն¹⁹ այն կարծիքին է, որ եթե թարգմանչական ծախսերը վճարում է դատական գործի կողմերից մեկը և ոչ թե պետությունը, ապա դա կարող է հանգեցնել թարգմանչի կողմից կողմնակալ վերաբերմունքի:

Խուլ անձանց համար որևէ կոնկրետ դրույթ չի նախատեսվում, բայց, ինչպես նշել են մի քանի գործող իրավաբաններ, իրականում իրադրությունն այս առումով նման է թարգմանության հետ կապված իրադրությանը:

Ենթանպատակ 4. Դատաիրավական ռեսուրսներ՝ ֆինանսական ռեսուրսներ
Ցուցանիշներ. Դատական համակարգի ընդհանուր բյուջեի մեջ կատարվող փոփոխությունները որքանով են համատեղելի ազգային բյուջեի աճի հետ և որքանով են դրանք արտացոլում դատական ծառայությունների պահանջարկի փոփոխությունները:
Համապատասխանության գնահատական. 1

¹⁷ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը Փաստաբանների պալատի նախագահ Ռուբեն Սահակյանի հետ, Երևան, 2 մարտի, 2010թ.

¹⁸ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատավորի հետ, Երևան, 18 մարտի, 2010թ.

¹⁹ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության պրոֆեսոր Հրայր Ղուկասյանի հետ, Երևան, 31 մարտի, 2010թ.

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ ՀՀ դատական դեպարտամենտի տեղեկանքի, միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ պետական բյուջեի որոշակի ամրագրված տոկոս պետք է տրամադրվի դատական համակարգին: Ի տարբերություն այս գործելակերպի, ՀՀ դատարաններին պետական բյուջեից տրամադրվում է որոշակի կոնկրետ գումար և ոչ թե տոկոս: Ընդ որում, պետական բյուջեի աճի հետ դատական համակարգի բյուջեի փոփոխությունների համատեղելիության որևէ իրավական կարգավորում գոյություն չունի:

Ենթանպատակ 4. Դատաիրավական ռեսուրսներ՝ Մարդկային ռեսուրսներ/ Կարողություն
Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կան ընթացակարգային կանոններ, որոնք կանխարգելում են չափազանց երկար ընդհատումները, դատավորների համար ապահովում են գործը լսելու և դատավճիռը կայացնելու բավարար ժամանակ և ապահովում են բողոքարկումների լսումը առանց անհիմն հետաձգումների:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 111-րդ հոդվածի համաձայն, գործը դատարանում պետք է քննվի և վճիռ կայացվի ողջամիտ ժամկետում, դատաքննությունն էլ, որպես կանոն, պետք է ավարտվի մեկ դատական նիստով: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի համաձայն, յուրաքանչյուր ոչ ունի արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր շահերին առնչվող քրեական գործի քննության իրավունք:

Հարցազրույցի մասնակցած իրավագետի ու փաստաբանների²⁰ կարծիքով, այն փաստը, որ կոնկրետ չի սահմանվում, թե որը կարելի է համարել «ողջամիտ» ժամկետ, հանգեցնում է մեկնաբանության և դատավորների կողմից կամայական որոշումների կայացման, ովքեր կարող են հետաձգել գործի քննությունը՝ սեփական հայեցողությամբ կամ առաջնորդվելով անձնական շահերով:

Ենթանպատակ 4. Դատաիրավական ռեսուրսներ՝ Մարդկային ռեսուրսներ/ Կարողություն
Ցուցանիշներ. Իրականում արդյո՞ք գործերը լսվում են և դատավճիռներն արձակվում առանց երկարատև հետաձգումների և ավելորդ ընդհատումների:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ Դատական դեպարտամենտի կողմից տրամադրված տեղեկանքի, պարբերաբար ուսումնասիրություններ և ամփոփումներ են իրականացվում դատական ժամկետների վերաբերյալ: Դրանք դրական ազդեցություն են ունենում այս հարցի կարգավորման առումով: Նշվում է նաև, որ որ Եվրոպական դատարանը Հայաստանի Հանրապետության առնչությամբ առայժմ չի արձանագրել ողջամիտ ժամկետի որևէ խախտում:

Պաշտոնից հեռացված չորս դատավորներից մեկը մեղադրվել է «ողջամիտ ժամկետը» երկարաձգելու և դատական գործի քննությունը չորս ամիս հետաձգելու մեջ (տես՝ «Առավոտ» օրաթերթ, 2 մայիսի, 2006 թ.):

Ավելին, փաստաբանի²¹ կարծիքով, հետաձգված գործերը սովորական երևույթ են դատարաններում, հատկապես՝ քրեական հանցագործությունների դեպքում: Որպես կանոն, առաջին նիստը միշտ հետաձգվում է: Հետաձգման պատճառները տարբեր են՝ սկսած դատավորի կողմից կաշառքի ակնկալիքից մինչև դատարանի աշխատակազմի կողմից նիստի վատ կազմակերպումը:

²⁰ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցները Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության պրոֆեսոր Հրայր Դուկասյանի և երկու փաստաբանների հետ, Երևան, 31 մարտի, 2010 թ.

²¹ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը Փաստաբանների պալատի նախագահ Ռուբեն Սահակյանի հետ, Երևան, 2 մարտի, 2010 թ..

հնչաբես նշել է նախկին դատավորը²², դատական գործերը շատ հաճախ հետաձգվում են: Հիմնական պատճառը դատաքննության գործընթացն արագացնելու համար որոշակի ձեռքբերման պլանկալիքն է՝ հիմնականում կաշառքի տեսքով: Հարցազրույցին մասնակցած իրավաբան փորձագետը²³ նույնպես մատնանշեց անհիմն հետաձգումների գոյություն ունեցող գործելակերպը, որոնց նպատակը շատ դեպքերում կողմերին ստիպելն է, որ դատավորի հետ «բանակցություններ» սկսեն:

Նախկին դատախազի²⁴ կարծիքով, հետաձգումները սովորաբար տեղի են ունենում քաղաքատարկյալների գործերով դատավարությունների դեպքում կամ (և)՝ երբ բարձրագույն դեկավարության կողմից «հրաման» կա դատավարության գործընթացը դանդաղեցնելու, քանի որ այն առնչվում է իրենց անձնական շահերին:

Ենթանպատակ 4. Դատաիրավական ռեսուրսներ՝ Մարդկային ռեսուրսներ/ Կարողություն
Ցուցանիշներ. Որքանով է յուրաքանչյուր դատավոր տիրապետում իր աշխատանքը կատարելու համար անհրաժեշտ հիմնական գործիքներին, այն է՝ բավարար գրասենյակային տարածք, համարժեք օժանդակ աշխատակազմ, տեքստային մշակումների համար անհրաժեշտ սարքավորումներ, իրավաբանական գրադարան (թե ֆիզիկական և թե առցանց) և այլն:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում: Տնտեսական ճգնաժամի պատճառով պետական բյուջեից 2010 թ. համակարգին ավելի քիչ միջոցներ են տրամադրվել, քան 2009-ին:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ դատական օրենսգրքի 79-րդ հոդվածի համաձայն, առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների յուրաքանչյուր դատավոր ապահովված է մեկ օգնականով, գործավարով, առանձին դեպքերում նաև խորհրդականով, իսկ վճռաբեկ դատարանի նախագահը, պալատների նախագահներն ու դատավորներն ունեն երկուական օգնական:

Ըստ ՀՀ դատական դեպարտամենտի, յուրաքանչյուր դատավոր ապահովված է առանձին աշխատասենյակով, դատարաններն ապահովված են աշխատակազմով, անհրաժեշտ սարքավորումներով, ինտերնետով, մշտապես թարմացվող գրադարանով, դատարաններում տեղադրված են «Դատալեքս» հանրային տեղեկատվական կրպակներ: Դատաիրավական բարեփոխումների 2009-2011 թթ. ռազմավարական գործողությունների ծրագրից բխող միջոցառումները ներառում են դատարանների շենքերի պայմանների բարելավում և տեխնիկական վերազինում, մասնավորապես, առնվազն 10 դատարանների նոր շենքերի կառուցում, և դրանց ու գոյություն ունեցող երկու շենքերի՝ կազմակերպչական տեխնիկայով ապահովում 3 փուլով:

Սակայն բարեփոխումների գործընթացը շարունակվում է, և ոչ բոլոր դատարանների շենքային պայմաններն են բարելավված, մասնավորապես՝ որոշ մարզերում:

Ենթանպատակ 5. Դատաիրավական համակարգի թափանցիկություն
Ցուցանիշներ. Որքանով է դատարաններում օրենքով պահանջվող՝ գործերի քննությունը հանրության և լրատվամիջոցների համար դռնբաց:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածի համաձայն, ՀՀ դատարաններում գործերի քննությունը դռնբաց է:

Դատական քննությունը կամ դրա մի մասն անցկացվում է *դռնփակ* միայն դատարանի որոշմամբ՝ հանրության բարքերի, հասարակական կարգի, պետական անվտանգության, դատավարության մասնակիցների անձնական կյանքի կամ արդարադատության շահերի պաշտպանության նկատառումներով: Որդեգրման գործերով որդեգրողի պահանջով դատական քննությունն անցկացվում է դռնփակ: Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի եզրափակիչ մասը հրապարակվում է դռնբաց նիստում: Որդեգրման գործերով դատական ակտի եզրափակիչ մասը կարող է հրապարակվել միայն որդեգրողի համաձայնությամբ:

²² Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատավորի հետ, Երևան, 18 մարտի, 2010 թ.

²³ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության պրոֆեսոր Հրայր Ղուկասյանի հետ, Երևան, 18 մարտի, 2010 թ.

²⁴ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատախազի հետ, Երևան, 23 մարտի 2010 թ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի հոդված 114-ի համաձայն, դատական նիստի կինոեւլուսանկարահանումը, տեսաձայնագրումը, ինչպես նաեւ հեռարձակումը ճադիոյով ու հեռուստատեսությամբ կատարվում են կողմերի համաձայնությամբ՝ գործը քննող դատարանի թույլտվությամբ: Որոշ փորձագետներ նշել են, որ սա դատավորներին հնարավորություն է տալիս սահմանափակելու դատավարության գործընթացի բաց լինելը:

Քրեական իրավունքի տեսակետից, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 314-ի համաձայն, նախագահողի կարգադրությունները պարտադիր են դատական քննությանը մասնակցող կամ դատական նիստին ներկա գտնվող յուրաքանչյուր անձի համար: Իրավագետների կարծիքով, առանց որևէ սահմանափակման կամ պայմանի, որոշումներ կայացնելու այս լիազորությունը նույնպես հնարավորություն է ստեղծում՝ լրագրողներից և հանրությունից ազատվելու նպատակով կամայական որոշումներ կայացնելու արատավոր դատավարական գործելակերպի համար:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի համաձայն, Դատարանների նախագահների խորհուրդը մշակում և հաստատում է զանգվածային լրատվության միջոցների հետ դատարանների համագործակցության կանոնները:

Ենթանպատակ 5. Դատաիրավական համակարգի թափանցիկություն և Ցուցանիշներ. Իրականում, ընդհանուր առմամբ, դատաքննությունները որքանով են բաց հանրության և լրատվամիջոցների համար և կարող են արդյոք վերջիններիս համար բավարար տարածք ապահովել դատարանի դահլիճում:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ ՀՀ դատական դեպարտամենտի, Հայաստանում դատական նիստերը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի, անցկացվում են դռնբաց, ինչն ապահովում է ինչպես քաղաքացիների, այնպես էլ լրատվամիջոցների համար ազատ մուտք դատարանի դահլիճ:

Սակայն մոնիտորինգի որոշ արդյունքներ ապացուցում են, որ սա իրականությանը չի համապատասխանում: ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ Հայաստանում դատավարությունների դիտարկում ծրագրի (Վարչակա, մարտ 2010, տես՝ էջ 38) վերջնական զեկույցը ցույց է տալիս, որ մի շարք թերություններ, ինչպիսիք են՝ դատարանի շենք մուտք գործելու հնարավորության սահմանափակումները, դատական լսումների ժամանակացույցերում առկա անձշտությունները, դատական նիստերի դահլիճների ցածր լսելիությունը և մի շարք դահլիճներում տեխնիկական միջոցների անբավարար հագեցվածությունը խոչընդոտել են հանրությանը՝ հետևելու դատական նիստերի ընթացքին: Ջեկույցում նշվում է, որ «որոշ դեպքերում, ամբաստանյալներին ծափահարությունների միջոցով ողջունելու համար հասարակության ներկայացուցիչներն առանց նախագուշացման հեռացվել են նիստերի դահլիճից» (տես՝ էջ 45):

Արդար դատավարության վիճակի գնահատման վերաբերյալ մոնիտորինգի այլ արդյունքները ցույց տվեցին, որ դատարանների շենքային և նյութատեխնիկական պայմանները այդքան էլ բարվոք չեն, ինչը բացասաբար է անդրադարձնում ոչ միայն դատարաններում աշխատանքի պատշաճ կազմակերպման գործընթացի վրա, այլև ուղղակիորեն սահմանափակում է գործերի քննման հրապարակայնությունը (տես՝ «Արդար դատաքննության իրավունքի իրացումը ՀՀ դատական համակարգում (Մոնիտորինգի արդյունքներ)», Ջարգացման հայկական ինստիտուտ (Բաց հասարակության ինստիտուտի օժանդակության հիմնադրամ - Հայաստանյան մասնաճյուղի ֆինանսավորմամբ), Երևան, 2009թ., էջ 17):

Հարցազրույցին մասնակցած փաստաբանի²⁵ կարծիքով, որոշ «մեծ» դատական գործերի ժամանակ դատարանների դահլիճները չեն բավարարում նիստերին մասնակցելու ցանկություն ունեցողներին տեղավորելու համար, թեև նման իրադրությունը հաճախ չէ, որ պատահում է: Որոշ, հիմնականում՝ քաղաքական գործերի դեպքում, հարազատների, լրագրողների կամ ընդդիմության աջակիցների ներկայությունը կանխելու համար կիրառվում է պետական հիմնարկների աշխատողներով դահլիճը լցնելու գործելակերպը, ընդ որում՝ առանց պարզաբանելու, թե ինչ գործ ունեն վերջիններիս այնտեղ: Նման խնդիր բացահայտվեց նաև նախկին դատավորի²⁶ և նախկին դատախազի²⁷ հետ հարցազրույցներից:

Նշված գործելակերպը նշվել է նաև ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ Հայաստանում դատավարությունների դիտարկում ծրագրի (Վարչակա, մարտ 2010 թ.) վերջնական զեկույցում: Ջեկույցում մասնավորապես ասվում է. «Որոշ դեպքերում,

²⁵ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը Փաստաբանների պալատի նախագահ Ռուբեն Սահակյանի հետ, Երևան, 2 մարտի, 2010թ.

²⁶ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատավորի հետ, Երևան, 18 մարտի, 2010թ.

²⁷ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատախազի հետ, Երևան, 23 մարտի, 2010թ.

նիստերի դահլիճ մուտք գործելիս քաղաքացիական համազգեստ կրող իրավապահ մարմինների աշխատակիցները ստանում էին արտոնյալ հնարավորություն, մինչդեռ հանրության ներկայացուցիչները տեղեկացվում էին, որ ազատ նստատեղեր չկան» (տես՝ էջ 43-44):

Համանման դեպքերի մասին տեղեկացրել են նաև լրատվամիջոցները (տես՝ <http://www.armtoday.info/default.asp?Lang= Am&NewsID=7907&SectionID=0&RegionID=0&Date=01/15/2009&PagePosition=1> և http://www.hrparak.am/hodvac.php?h_id=4565):

Ենթանպատակ 5. Ղատաիրավական համակարգի թափանցիկություն
Ցուցանիշներ. Օրենքը որքանով է պահանջում ապահովել դատավճիռների հրապարակումը և մատչելիությունը հանրության համար:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ դատական օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն, վճռաբեկ դատարանի դատական ակտերը (որոշումները) ենթակա են պարտադիր հրապարակման ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում, ինչպես նաև ՀՀ դատական իշխանության պաշտոնական ինտերնետային կայքում: Նույն օրենսգրքի 67-րդ հոդվածի համաձայն, նույն օրենքով նախատեսված տեղեկատվությունը զետեղվում է ՀՀ դատական դեպարտամենտի կողմից կառավարվող պաշտոնական ինտերնետային կայքում՝ հանրության համար հասանելի ձևով: Սակայն վճռաբեկ դատարանի այլ որոշումների հրապարակումը պարտադիր չէ:

ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը սահմանում է նաև այլ դատական ակտերի՝ ՀՀ դատական իշխանության պաշտոնական ինտերնետային կայքում հրապարակման կարգը: Այսուհանդերձ, այս դեպքում նույնպես ոչ բոլոր վճիռներն ու որոշումներն են ենթակա հրապարակման: Խորհուրդն իր հայեցողությամբ է որոշում, թե որ որոշումները պետք է բաց լինեն հանրության համար:

Ենթանպատակ 5. Ղատաիրավական համակարգի թափանցիկություն
Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք դատավճիռները հրապարակվում են:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ Ղատական դեպարտամենտի տեղեկանքի համաձայն՝ դատավճիռները հրապարակվում են ՀՀ դատական իշխանության պաշտոնական կայքում, իսկ վճռաբեկ դատարանի դատական ակտերը՝ ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում:

Այսուհանդերձ, դատավարությունների մոնիտորինգը ցույց տվեց, որ ոչ միշտ է, որ դատարանների կողմից հրապարակվում են դատական նիստի ժամանակ ընդունված որոշումները, իսկ երբեմն ամբողջությամբ չեն հրապարակվում նաև կայացած դատավճիռները (տես՝ «Արդար դատաքննության իրավունքի իրացումը ՀՀ դատական համակարգում (Մոնիտորինգի արդյունքներ)», Զարգացման հայկական ինստիտուտ (Բաց հասարակության ինստիտուտի օժանդակության հիմնադրամ - Հայաստանյան մասնաճյուղի ֆինանսավորմամբ), Երևան, 2009թ., էջ17):

Ենթանպատակ 5. Ղատաիրավական համակարգի թափանցիկություն
Ցուցանիշներ. Օրենքը որքանով է պահանջում պահպանել և հանրության համար մատչելի դարձնել դատական նիստերի արձանագրությունները:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 146-րդ հոդվածը սահմանում է դատական նիստի արձանագրման ձևը, ըստ որի առաջին ատյանի, վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների դատական նիստերում, ինչպես նաև դատական նիստերից դուրս առանձին դատավարական գործողություններ կատարելիս վարվում է արձանագրություն:

Առաջին ատյանի, վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների դատական նիստերում, ինչպես նաև դատական նիստերից դուրս առանձին դատավարական գործողություններ կատարելիս վարվող արձանագրությունները կցվում են գործի նյութերին:

Ինչպես նախատեսված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 315-րդ և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 148-րդ հոդվածներով, միայն գործին մասնակցող անձինք իրավունք ունեն ծանոթանալ գործի նյութերին, քաղվածքներ անել և ստանալ դրանց պատճենները: ՀՀ դատական օրենսգրքի հոդված 20 (4)-ը սահմանում է, որ դատավճիռն ի կատար ածելուց հետո հասարակության բոլոր անդամները կարող են պահանջել ավարտված գործի նյութերը, ինչպես նաև դատավարության արձանագրությունները: Յուրաքանչյուր նման պահանջի դեպքում զանձվում է 1000 դրամ պետական տուրք (տես՝ Պետական տուրքի մասին ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի կետ 13-ը):

Ենթանպատակ 5. Դատաիրավական համակարգի թափանցիկություն
Ցուցանիշներ. Դատական նիստերի արձանագրությունները կամ արժանահավատ այլ գրառումներ արդյո՞ք պահպանվում և հրապարակվում են:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ ՀՀ դատական դեպարտամենտի տեղեկանքի, դատարանների դահլիճները հագեցված են ժամանակակից սարքավորումներով, այդ թվում՝ նաև «SRS-Ֆեմիդա» ձայնագրման սարքերով, որոնց միջոցով դատական նիստերը ձայնագրվում են էլեկտրոնային կրիչի վրա և կցվում գործի նյութերին:

Պահանջի դեպքում ձայնագրությունները չտրամադրելու վերաբերյալ վկայություններ չեն արձանագրվել:

Ենթանպատակ 6. Իրավակարգի կիրառում
Ցուցանիշներ. Որքանո՞վ են առկա իրավապահների, այսինքն՝ իրավակարգի կիրառման համար պատասխանատու անձանց (օրինակ հարկադիր կատարման ծառայության աշխատակիցների, դատաիրավական ոլորտի այլ պաշտոնյաների) դերը, աշխատանքի կազմակերպումը, կարգավիճակը և ուսուցումը նկարագրող դրույթներ:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Իրավակարգի կիրառման համար պատասխանատու անձանց ծառայությունը հիմնականում կարգավորվում է ՀՀ դատական օրենսգրքի, Դատական ծառայության մասին, Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին և Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին ՀՀ օրենքներով: Նշված օրենքներով կարգավորվում են իրավակարգի կիրառման համար պատասխանատու դատական կարգադրիչների և հարկադիր կատարման ծառայության աշխատակիցների գործունեությունը:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 18-19 հոդվածներով սահմանվում են հարկադիր կատարողների իրավունքներն ու պարտականությունները, իսկ 20-րդ հոդվածով սահմանված են ՀՀ արդարադատության նախարարության լիազորությունները հարկադիր կատարման ծառայության կազմակերպման գործում: Նույն օրենքի հոդված 14-ում արժարժված է հարկադիր կատարողների վերապատրաստման խնդիրը:

Դատական կարգադրիչների գործունեությունը կարգավորվում է ՀՀ դատական օրենսգրքի 194-228-րդ հոդվածներով: 213-րդ հոդվածով, օրինակ, սահմանված են դատական կարգադրիչի գործառույթները:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 209-րդ հոդվածը դատական կարգադրիչների համար նախատեսում է հատուկ ուսուցում՝ համաձայն Դատական դեպարտամենտի ղեկավարի կողմից հաստատված կարգի՝ Դատական կարգադրիչների ծառայության ղեկավարի կողմից սահմանված կարգով և պայմաններով:

Ենթանպատակ 6. Իրավակարգի կիրառում
Ցուցանիշներ. Իրականում որքանով են դատական ծառայողները լավ ուսուցում ստացել դատական ակտերի հարկադիր կատարում վերաբերյալ գործելակերպերի և ընթացակարգերի հարցում:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության 2010 թ. մարտի 11-ի պաշտոնական նամակի համաձայն, հարկադիր կատարողների համար կանոնավոր կերպով անցկացվում են պարտադիր ուսուցում և հատուկ կրթական ծրագրեր՝ ՀՀ կառավարության 2005թ. փետրվարի 10-ի N154 որոշման հիման վրա: Ուսուցումն անցկացնում է ՀՀ արդարադատության նախարարության իրավունքի ինստիտուտը՝ ՀՀ դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության հետ համատեղ, իսկ ուսուցանվողների ցուցակը և կրթական ծրագրերը հաստատում է ՀՀ արդարադատության նախարարությունը:

Նախկին դատավորը²⁸ նշել է, որ, որպես կանոն, հարկադիր կատարողներ դառնալու հակվածություն ունեն ուստիկանությունում կամ պետական անվտանգության ծառայությունում անհաջող կարիերա ունեցած մարդիկ: Մասնագիտական պարտականությունների կատարման ընթացքում իրեն հանդիպած հարկադիր կատարողները պատշաճ կերպով վերապատրաստված չեն եղել: Լրատվամիջոցներն անդրադարձել են մի դեպքի, երբ հարկադիր կատարողներն իրենց պարտականությունները կատարել են՝ առանց ճշգրտորեն հետևելու դատարանի որոշմանը (տես՝ <http://news.am/arm/news/10298.html>, <http://www.azatutyun.am/content/article/1899730.html>, <http://www.azatutyun.am/video/4513.html>):

Ինչ վերաբերում է դատական կարգադրիչներին, ապա որպես դատական ծառայողներ նրանց գործունեությունը կարգավորվում է ՀՀ դատական օրենսգրքի համապատասխան դրույթներով: Այդ օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի համաձայն, բոլոր դատական ծառայողները պետք է վերապատրաստվեն Դատարանների նախագահների խորհրդի կողմից հաստատված կարգի հիման վրա: Օրենսգրքի 175 հոդվածը սահմանում է, որ դատական ծառայողների մասնագիտական վերապատրաստումը կազմակերպում և անցկացնում է ՀՀ դատական դպրոցը:

ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ Հայաստանում դատավարությունների դիտարկում ծրագրի (Վարչավա, մարտ 2010, վերջնական զեկույցն անդրադարձել է այն փաստին, որ չի իրականացվում դատական կարգադրիչների ծառայության առանցքային գործառույթը, այն է՝ օգնել հասարակությանը իրականացնելու դատական նիստերին մուտք գործելու իրենց իրավունքը: Ինչպես նշված է զեկույցում, «Անհրաժեշտ է լուրջ ջանքեր գործադրել ապահովելու համար, որ դատական կարգադրիչները ճիշտ հասկանան իրենց այս գործառույթը և պատշաճորեն կատարեն այն» (տես էջ 48):

Ենթանպատակ 6. Իրավակարգի կիրառում
Ցուցանիշներ. Իրավապահները որքանով են հետևում բարոյական և մասնագիտական չափորոշիչներին, որոնք սահմանված են էթիկայի գրավոր վարքականոսով:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը 2007 թ. նոյեմբերի 16-ի իր որոշմամբ հաստատել է դատական ծառայողների վարքագծի կանոնները:

²⁸ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին դատավորի հետ, Երևան, 18 մարտի, 2010 թ.

Գոյություն ունի նաև դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայողի վարքագծի կանոններ, որը երաշխավորվում է Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին ՀՀ օրենքի 35 հոդվածով: Այն հաստատվել է ՀՀ կառավարության 2009թ. փետրվարի 19-ի N 157-Ն որոշմամբ:

Դատական կարգադրիչների հատուկ վարքագծի կանոնների վերաբերյալ տեղեկություն չկա, թեև ձևականորեն նրանք ենթարկվում են դատական ծառայողների վարքագծի կանոններին:

Ենթանպատակ 6. Իրավակարգի կիրառում
Ցուցանիշներ. Իրականում այդ վարքագծի կանոնները որքանով են կիրառվում:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր գարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Տարբեր ոլորտների փորձագետների և գործող մասնագետների մեծամասնությունը հավատացած է, որ Հայաստանում վարքագծի կանոններից ոչ մեկը արդյունավետ կերպով չի կիրառվում: Վերջերս կայացած հարցազրույցների մեկի ժամանակ պետական պաշտոնյան հաստատեց, որ չկան պետական պաշտոնյաների էթիկային վերաբերող հարցերը արդյունավետ կերպով կարգավորելու մեխանիզմներ (տես՝ «Հետք» շաբաթաթերթ, 11-17 մարտի, 2010թ.):

Բացի այդ, լրատվամիջոցներն անդրադարձել են մասնագիտական պարտականությունները կատարելու ժամանակ հարկադիր կատարողների դրսևորած անպատշաճ և ոչ էթիկական վարքագծին (տես՝ <http://hetq.am/am/politics/press-35/>, <http://a1plus.am/am/politics/2009/08/31/armen-harutyunyan>, <http://www.lragir.am/armsrc/country33002.html>):

Ինչպես նշված է ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ Հայաստանում դատավարությունների դիտարկում ծրագրի (Վարչավա, մարտ 2010, վերջնական գեկույցում, «Երբեմն, դիտորդներն ականատես են եղել իրավիճակների, երբ կարգադրիչներն իրենք են կայացրել կոնկրետ անձին դատարանի շենքից հեռացնելու և/կամ նիստերի դահլիճ մուտք գործելն արգելելու վերաբերյալ կամայական թվացող որոշումներ: Որոշ դեպքերում կարգադրիչների վերաբերմունքն ամբաստանյալի հարազատների, դիտորդների և հասարակության այլ ներկայացուցիչների նկատմամբ կրել է թշնամական և անկիրթ բնույթ» (տես էջ 44):

Դիտարկման արդյունքների հիման վրա գեկույցում առաջարկվում է. «Արդարադատության նախարարությունը, Դատարանների նախագահների խորհրդի հետ համատեղ, պետք է հրապարակի կարգադրիչների ծառայության Վարքագծի կանոնակարգ, որը հստակորեն կամրագրի կարգադրիչների՝ դատավորի, դատարանի աշխատակազմի, դատաքննության մասնակիցների և հանրության նկատմամբ իրավունքները և մասնագիտական պարտականությունները» (տես էջ 123):

Ենթանպատակ 7. Դատական օրինավորություն
Ցուցանիշներ. Որքանով են դատավորները և դատական գործընթացների այլ մասնակիցները ղեկավարվում բարոյական գրավոր վարքականոններով, որոնք կարգավորում են այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են՝ շահերի բախումը, ոչ պատշաճ քաղաքական գործունեությունը և այլն:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

2010 թ. ապրիլի 23-ին Հայաստանի Հանրապետության դատավորների ընդհանուր ժողովն իր թիվ 01-Ն որոշմամբ ընդունեց Դատավորի վարքագծի նոր կանոնները: Դրանք փոխարինվեցին ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 08.12.2005 թ. թիվ 77 որոշմամբ հաստատված՝ Դատավորի վարքագծի կանոնագրքով: Նոր կանոնները լրացնում են ՀՀ դատական օրենսգրքի գլուխ 12-ը, որը նվիրված է դատավորի վարքագծի կանոններին²⁹: Նոր փաստաթուղթը ընդգրկում է դատավորի վարքագծի 27 կանոն, որոնք դասակարգված են ըստ 3 խմբերի: Առաջին խումբը (1-6 կանոններ) ներառում է վարքագծի ընդհանուր կանոնները, որոնցով պետք է առաջնորդվեն դատավորներն ինչպես դատարանում իրենց պաշտոնական պարտականությունները կատարելիս, այնպես էլ դատարանից դուրս: Սույն կանոնները լրացնում են ՀՀ դատական օրենսգրքի հոդված 89-ը: Երկրորդ խումբը (7-19 կանոններ) վերաբերում է արդարադատություն իրականացնելիս դատավորի վարքագծի կանոններին և լրացնում է ՀՀ դատական օրենսգրքի հոդված 90 և 91-ը: Վերջապես, երրորդ խումբը (20-27 կանոններ) վերաբերում է դատավորի վարքագծի կանոններին արտադատարանական գործունեություն իրականացնելիս: Կանոնների սույն շարքը լրացնում է օրենսգրքի 92-95 հոդվածները:

²⁹ ՀՀ Դատական օրենսգրքի հոդված 87-ով նախատեսված է, որ սույն գլխով սահմանված դատավորի վարքագծի կանոնները սպառիչ չեն և դատավորների ընդհանուր ժողովը կարող է սահմանել վարքագծի լրացուցիչ կանոններ:

Դատախազների և փաստաբանների առումով 2009 թ. համեմատ ոչ մի փոփոխություն տեղի չի ունեցել:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ դատական օրենսգրքի 12-րդ գլուխն ամբողջությամբ նվիրված է դատավորի վարքագծի կանոններին: Ի կատարումն ՀՀ նախագահի կողմից հաստատված՝ Դատախազական բարեփոխումների 2009-2011 թվականների ռազմավարական գործողությունների ծրագրի 1.3 կետի՝ 2010թ. փետրվարի 12-ին Դատարանների նախագահների խորհրդի նիստում հաստատման է ներկայացվել ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 2005թ. հաստատված «Դատավորի վարքագծի կանոնագրքի» փոփոխությունների նախագիծը:

Հաստատման գործընթացը դեռևս չի ավարտվել:

Դատախազների էթիկայի կանոնները ամրագրված են «Դատախազի վարքագծի կանոնագրքում», որը հաստատվել է Գլխավոր դատախազի կողմից 2007թ.:

Փաստաբանները նույնպես ունեն էթիկայի կանոններ, որոնք հաստատվել են 2006թ. Փաստաբանների պալատի կողմից:

**Ենթանպատակ 7. Դատական օրինավորություն
Ցուցանիշներ. Իրականում այդ վարքականոնը որքանով է կիրառվում:
Համապատասխանության գնահատական. 1**

2010 թ. փոփոխություններ

Փորձագետների և գործող մասնագետների կարծիքով վարքագծի կանոնների արդյունավետությունը չի փոխվել ԵՀԲ մոնիտորինգի նախորդ զեկույցի հրապարակումից ի վեր:

Ի պատասխան ՀՀ գլխավոր դատախազություն հասցեագրած՝ դատախազներին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վիճակագրություն տրամադրելու վերաբերյալ Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոնի (ԹԻՀԿ) պաշտոնական խնդրանքին՝ ստացվել է համապատասխան տեղեկատվություն գրավոր տեսքով: Համաձայն այդ տեղեկատվության, ՀՀ դատախազության էթիկայի հանձնաժողովը երեք դատախազների հանդեպ հարուցել է կարգապահական 2 վարույթ: Մի դեպքում մի դատախազ նկատողություն է ստացել առանց հարգելի պատճառի ատեստավորման նիստին չմասնակցելու համար: Երկրորդ դեպքում երկու դատախազ նկատողություն են ստացել ՀՀ գլխավոր դատախազության շենքում ծխելու համար, ինչն արգելված է ՀՀ գլխավոր դատախազի կարգադրությամբ: Հարկ է նշել, որ նկատողությունը ամենամեղմ կարգապահական տույժն է, որը կարող է կիրառվել դատախազների նկատմամբ համաձայն Դատախազության մասին ՀՀ օրենքի հոդված 47-ի:

Նմանապես, ի պատասխան ԹԻՀԿ խնդրանքի, ՀՀ դատական դեպարտամենտը տեղեկատվություն է ներկայացրել դատավորներին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու մասին: Արդարադատության խորհրդի կարգապահական հանձնաժողովը քննարկել է 18 դատավորի կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու 18 միջնորդություն, որի արդյունքում չորս դատավորների հայտարարվել է նկատողություն՝ զուգորդված 6 ամիս ժամկետով աշխատավարձի 25 տոկոսից զրկելով, 1-ի նկատմամբ՝ խիստ նկատողություն՝ զուգորդված 6 ամիս ժամկետով աշխատավարձի 25 տոկոսից զրկելով, 4-ի նկատմամբ՝ նախազուշացում, 5-ի նկատմամբ վարույթները կարճվել են: Այնուամենայնիվ, հստակ չէ, թե դեպքերը քանիսն են կապված վարքագծի կանոնների խախտման հետ: Գրությանը պատասխանողը չի տրամադրել մանրամասներ դատավորներին տույժի ենթարկելու հիմքերի վերաբերյալ³⁰:

Համաձայն ՀՀ փաստաբանների պալատի նախագահի տրամադրած տեղեկատվության՝ պալատի կարգապահական հանձնաժողովը քննության է առել 37 դեպք (22-ը հիմնված քաղաքացիների բողոքների վրա և 11-ը՝ իրավապահ մարմիններից ստացված հաղորդումների և դատարանների կողմից արձակված դատավճիռների վրա): Մնացածից 4-ը մերժվել են բավարար հիմքերի բացակայության պատճառով: Նշված 33 դեպքերից 25-ի դեպքում կարգապահական հանձնաժողովը կարգապահական տույժեր է կիրառել փաստաբանների նկատմամբ: Մնացած 8 դեպքերը կարճվել են ներքին քննության արդյունքում:

Իրավիճակը 2009-ին

³⁰ Հարկ է նշել, որ Արդարադատության խորհրդի որոշումները, այդ թվում՝ դատավորների նկատմամբ տույժեր սահմանելու վերաբերյալ, զետեղված են www.court.am ինտերնետային կայքում, որը ՀՀ դատական համակարգի պաշտոնական ինտերնետային կայքն է: Այդ որոշումների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դեպքերից ոչ մեկը կապված չէ դատավորների՝ վարքագծի կանոնների խախտումների հետ: Տույժեր կիրառվել են դատաքննության ժամանակ օրենքի բովանդակային և ընթացակարգային նորմերի խախտումներ թույլ տալու համար:

Ինչպես արդեն նշել ենք, փորձագետները և նույնիսկ գործող մասնագետները հավատացած են, որ բարոյական հարցերի կարգավորումը Հայաստանում արդյունավետ չէ: Նրանցից ոմանք նշում են, որ կորպորատիվ համերաշխության զգացողությունը բացասաբար է անդրադառնում որոշումների ընդունման գործընթացի վրա, երբ խոսքը վերաբերում է գործընկերների նկատմամբ պատժամիջոցներ կիրառելուն: Մյուսներն ասում են, որ բարոյական արժեքները չեն կարող հարգվել մի համակարգում, որտեղ առավել արժեքավորվում են նյութական օգուտները:

Արդյունքում, անցյալ տարի դատավորների և դատավարության գործընթացի այլ դերակատարների ոչ պատշաճ վարքագծի դրսևորման համեմատաբար քիչ դեպքեր են քննության առարկա դարձել:

2009թ. դատավորների կողմից անպատշաճ վարքագիծ դրսևորելու միայն երեք դեպք է քննության առնվել էթիկայի հանձնաժողովի կողմից, ընդ որում դեպքերից ոչ մեկի առումով որևէ պատիժ չի սահմանվել:

ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ Հայաստանում դատավարությունների դիտարկում ծրագրի (Վարչավա, մարտ 2010, http://www.osce.org/documents/odhr/2010/03/42944_hy.pdf) վերջնական զեկույցում (տես՝ էջ 13) նշված են մի շարք դեպքեր, երբ «դատավորների կողմից դատավարության անցկացման կարգը կասկածի տակ է դրել վերջիններիս անկողմնակալությունը»: Պատահել են նաև այնպիսի դեպքեր, երբ դատավորները պատշաճ հարգանք չեն ցուցաբերել դատավարության մասնակիցների նկատմամբ: Նման միջադեպերը վերահաստատում են դատավորների համար լրացուցիչ դասընթացներ կազմակերպելու, ինչպես նաև նրանց պատասխանատվությունն ապահովելու նպատակով «կարգապահական մեխանիզմների հետևողական կիրառման անհրաժեշտությունը»:

Ինչ վերաբերում է դատախազական համակարգին, անցյալ տարի միայն երկու դատախազների ոչ էթիկական վարքագիծն է քննության առարկա դարձել և երկուսն էլ ազատվել են իրենց պարտականություններից:

Փաստաբանների պալատի կողմից տրամադրված տվյալների համաձայն, 2009թ. պալատի հատուկ հանձնաժողովը քննության է առել 29 դեպք, որոնցից 16-ի դեպքում ազատվել են աշխատանքից:

Նպատակ 2. Քաղաքացիական ծառայության բարեփոխում

	2009 թ. համապատասխանության գնահատական	2010 թ. համապատասխանության գնահատական
Ընդհանուր գնահատական	25/50 (50%)	25/50 (50%)

Ենթանպատակ	2009 թ. համապատասխանության գնահատական	2010 թ. համապատասխանության գնահատական
<i>Քաղաքացիական ծառայության անկախություն, հաշվետվողականություն և թափանցիկություն</i>	11/16 (68.7%)	11/16 (68.7%)
<i>Մարդկային ռեսուրսներ</i>	4/10 (40%)	4/10 (40%)
<i>Օրինավորությունը քաղաքացիական ծառայությունում</i>	1/8 (12.5%)	1/8 (12.5%)
<i>Հանրային գնումներ³¹</i>	9/16 (56.2%)	9/16 (56.2%)

Ենթանպատակ 1. Քաղծառայության անկախությունը, հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը **Ցուցանիշներ.** Որքանով են առկա քաղծառայողների նշանակման և առաջխաղացման հարցում անհարկի քաղաքական միջամտությունները կանխող կանոնակարգեր: **Համապատասխանության գնահատական. 2**

2010 թ. փոփոխություններ

2010 թ. հունիսի 7-ին ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունեց Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքում լրացումներ եվ փոփոխություններ կատարելու մասին ՀՀ օրենքը, որն ուժի մեջ մտավ օգոստոսի 13-ին: Փոփոխությունները վերաբերում էին հոդվածներ 14, 15 և 19-ին, որոնք քաղաքացիական ծառայողների նշանակումն ու առաջխաղացումը կանոնակարգող հիմնական հոդվածներն են: Սույն փոփոխությունները ազդում են մրցույթի երկրորդ փուլում անցկացվող հարցազրույցների գնահատման, ինչպես նաև պաշտոնի նշանակման գործընթացում մրցույթում հաղթած անձանց ընտրության վրա:

Մասնավորապես, սույն փոփոխություններով մրցութային հանձնաժողովի յուրաքանչյուր անդամ մրցույթի մասնակցին կողմ կամ դեմ քվեարկելու փոխարեն նրան գնահատում է «0-ից 10» սանդղակով, որտեղ 10-ը առավելագույն միավորն է: Այժմ մրցույթի հաղթողը որոշվում է նման գնահատմամբ: Մրցույթի հաղթող են ճանաչվում հարցազրույցի փուլն անցած այն երեք մասնակիցները, որոնց երկու փուլերի արդյունքում ստացած տոկոսների հանրագումարը առավելագույնն է, պայմանով, որ հարցազրույցի փուլում նրանց ստացած միավորների տոկոսային արտահայտությունն առնվազն 75 տոկոս է:

Մյուս կարևոր փոփոխությունը (11.1 կետի ներառումը հոդված 14-ում և 3.1 կետինը՝ հոդված 15-ում) վերաբերում է քաղաքացիական ծառայության կրտսեր պաշտոնում նշանակվելու ընթացակարգի

³¹2010 թ. դեկտեմբերի 22-ին ՀՀ ԱԺ-ն ընդունեց Գնումների մասին ՀՀ նոր օրենքը, որը ուժի մեջ մտավ 2011թ. հունվարի 1-ին: 2010 թ. ընթացքում ոչ մի լրացում կամ փոփոխություն չի կատարվել Գնումների մասին հին օրենքում: Մինևույն ժամանակ, Հայաստանի կառավարությունն ընդունել է երեք որոշումներ, որոնց միջոցով փոփոխություններ է մտցրել 2008 թ. հունիսի 5-ի N 853-Ն որոշման մեջ, որը Գնումների մասին հին օրենքը կարգավորող հիմնական ենթաօրենսդրական ակտն էր: Դրանք են ՀՀ կառավարության N564-Ն որոշումը (2010 թ. ապրիլի 15-ին ընդունված և մայիսի 27-ին ուժի մեջ մտած), N1701-Ն որոշումը (2010 թ. դեկտեմբերի 9-ին ընդունված և դեկտեմբերի 28-ին ուժի մեջ մտած) և N1724-Ն որոշումը (2010 թ. դեկտեմբերի 16-ին ընդունված և 2011 թ. հունվարի 11-ին ուժի մեջ մտած): Հարկ է նշել, որ Գնումների մասին նոր օրենքով սահմանվում է, որ հին օրենքի կիրառումն ապահովող բոլոր ենթաօրենսդրական ակտերը կմնան ուժի մեջ, այնքանով որքանով որ նրանք չեն հակասում նոր օրենքի դրույթներին (տես Գնումների մասին նոր օրենքի հոդված 55-ը):

փոփոխությանը: Այս փոփոխությունների համաձայն՝ քաղաքացիական ծառայության կրտսեր պաշտոն գրադեցնելու հավակնորդների համար քաղաքացիական ծառայության խորհրդի (ՔՇԽ) սահմանած կարգով առնվազն երեք ամիսը մեկ անցկացվում է թեստավորում (մասնակցելու համար սահմանված վճարը գանձելուց հետո): Թեստավորման առաջադրանքների առնվազն իննսուներեք տոկոսին ճիշտ պատասխանած մասնակիցները ստանում են հավաստագիր (որի գործունեության ժամկետը 1 տարի է), ինչը նրանց թույլ է տալիս քաղաքացիական ծառայության կրտսեր պաշտոն գրադեցնել: Քաղաքացիական ծառայության կրտսեր պաշտոններ գրադեցնելու հավաստագիր ունեցող անձանց ցուցակը կազմվում է ՔՇԽ կողմից նրա ինտերնետային կայքի միջոցով (տես http://www.csc.am/fr_index_krts.html): Համապատասխան պաշտոններին նշանակելու լիազորություն ունեցող պետական պաշտոնյաները պետք է ընտրեն ՔՇԽ ցուցակում ընդգրկված քաղաքացիներից և առանց մրցույթի նշանակեն նրանց համապատասխան կրտսեր պաշտոններում: Թեպետ սույն ընթացակարգը բացառում է հարցազրույցի փուլին բնորոշ կոռուպցիոն ռիսկերը, այն դարձյալ ռիսկ է պարունակում՝ պաշտոնյայի նշանակման համար օրենքով սահմանված չափանիշների բացակայության պատճառով:

Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքի հոդված 19-ին վերաբերող փոփոխություններն էական չեն: Համաձայն դրանց. ա) ատեստավորմանը ոչ ենթակա քաղծառայողների ցուցակում ավելացվել են թռչակի տարիքի հասած (65 տարեկան), բայց նշանակող մարմնի որոշմամբ և ՔՇԽ-ի համաձայնությամբ ևս մեկ տարի ծառայելու թույլտվություն ստացած քաղծառայողները, բ) հստակեցվել է, թե ատեստավորման ժամանակ որ հոդվածի որ կետի հիման վրա պետք է անցկացվեն թեստավորումն ու հարցազրույցը և գ) կոնկրետացվել է, թե ինչպես պետք է ատեստավորման հանձնաժողովը որոշում կայացնի ատեստավորման արդյունքների վերաբերյալ:

Իրավիճակը 2009-ին

Քաղաքացիական ծառայողների նշանակումն ու առաջխաղացումը իրականացվում է Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքով թափուր պաշտոն առաջանալու դեպքում այդ պաշտոնի գրադեցման նպատակով հայտարարվող բաց մրցույթների (տես հոդված 14) և առաջխաղացման համար անհրաժեշտ համապատասխան ատեստավորման (տես հոդված 19) միջոցով:

Հոդված 14-ով սահմանվում է, որ քաղաքացիական ծառայության բարձրագույն և գլխավոր թափուր պաշտոններ գրադեցնելու համար անցկացվող մրցույթի նախապատրաստումն իրականացնում է ՀՀ քաղաքացիական ծառայության խորհրդի (ՔՇԽ) աշխատակազմը, իսկ քաղաքացիական ծառայության առաջատար և կրտսեր թափուր պաշտոնների համար՝ համապատասխան մարմնի աշխատակազմը:

Մրցութային և ատեստավորման հանձնաժողովների անդամներ են ՔՇԽ-ի (անդամների մեկ երրորդը), համապատասխան մարմնի (մեկ երրորդը) և գիտական հանրության (մեկ երրորդը) ներկայացուցիչները:

Մրցութային գործընթացը ներառում է երկու փուլ՝ թեստը և հարցազրույցը, որոնց արդյունքները գնահատվում են մրցութային հանձնաժողովների կողմից, որոնց անդամները քվեարկում են յուրաքանչյուր դիմորդի համար: Այնուհետև համապատասխան մարմնի ղեկավարը (բարձրագույն և գլխավոր պաշտոնների դեպքում) կամ աշխատակազմի ղեկավարը (առաջատար և կրտսեր պաշտոնների դեպքում) պաշտոնի է նշանակում նվազագույն շեմը հաղթահարած թեկնածուներից մեկին (տես՝ հոդված 14):

Յուրաքանչյուր քաղծառայող ատեստավորում է անցնում երեք տարին մեկ: Որոշ դեպքերում կարող է արտահերթ ատեստավորում իրականացվել՝ քաղծառայողի ղեկավարի հիմնավորված որոշման հիման վրա: Կախված քաղծառայողի աստիճանից՝ ատեստավորումը կարող է անցկացվել փաստաթղթերի ստուգման միջոցով կամ թեստի և հարցազրույցի միջոցով: Ատեստավորման հանձնաժողովները քվեարկում են ատեստավորման ենթարկվող յուրաքանչյուր քաղծառայողի համար առանձին և ատեստավորման արդյունքները տրամադրում են համապատասխան մարմինների լիազորված պաշտոնատար անձանց, ում իրավունք է վերապահված կայացնելու վերջնական որոշումը (տես՝ հոդված 19):

Ենթանպատակ 1. Քաղծառայության անկախությունը, հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը **Ցուցանիշներ.** Որքանով են աշխատանքի ընդունելու և առաջխաղացման վերաբերյալ կանոնակարգերն արդյունավետ՝ քաղաքական միջամտությունները կանխելու առումով (այսինքն՝ արդյո՞ք քաղծառայողներին ընտրող հանձնաժողովները կարողանում են աշխատել առանց քաղաքական միջամտության): **Համապատասխանության գնահատական. 1**

2010 թ. փոփոխություններ

2011թ. հունվարի 21-ից փետրվարի 7-ը տեղի ունեցավ քաղաքացիական ծառայության կրտսեր պաշտոնների հավաստագիր ստանալու թեստավորման 2011 թ. առաջին փուլը: (Տես <http://www.cscouncil.am/Havastagir.asp>): Երեսուն քաղաքացիներ ստացան Քաղաքացիական ծառայության կրտսեր պաշտոն գրադեցնելու հավաստագրեր: Այժմ նրանց անունները ներառված են ՔՇԽ ցուցակում (տես http://www.csc.am/fr_index_krts.html):

Իրավիճակը 2009-ին

Փորձագետի կարծիքով, ՔԾԽ-ն և մրցութային ու ատեստավորման հանձնաժողովները նույնպես ենթարկվում են արտաքին ճնշումների: Այդ ճնշումներն առանձնապես էական են «Եկամտաբեր» և «արտոնյալ» պաշտոնների դեպքում:

ՔԾԽ-ի նախագահ Մանվել Բադալյանը լրատվամիջոցներին տված հարցազրույցում նշել է, որ իր ղեկավարած հաստատությունը ենթարկվում է ճնշման, բայց այդ ճնշումը գալիս է ոչ թե քաղաքական գործիչներից, այլ ազգականներից, ընկերներից և հարևաններից (տես՝ <http://hetq.am/am/interview/manvel-badalyan-2/>):

Ավելին, քաղծառայողների նշանակման կամ նրանց առաջխաղացման վերաբերյալ վերջնական որոշումներ կայացնելու հստակ չափանիշներ կամ պահանջներ չկան: Դա համապատասխան պաշտոնյաների կողմից կամայական և կողմնակալ որոշումներ կայացնելու տեղիք է տալիս: Թափուր պաշտոնի համար բաց մրցույթ հայտարարելը կամ տեղակալների կամ այլ հավատարիմ ծառայողների առաջխաղացումը թողնված է նախարարի կամ աշխատակազմի ղեկավարի հայեցողությանը:

Քաղծառայողների նշանակման կամ առաջխաղացման գործում շատ հաճախ դեր են խաղում ապագա աշխատակիցների հավատարմությունը, ազգակցական կամ ընկերական կապերը կամ գործընկերներին կամ վերադասին սիրաշահելու երևույթը և ոչ թե մասնագիտական կամ ինստիտուցիոնալ շահը: Վերջերս լրատվամիջոցներն անդրադարձան մի դեպքի, երբ մրցույթն անցկացվել էր ակնհայտ խախտումներով՝ տվյալ հաստատության ղեկավարի հովանավորությամբ թեկնածուներից մեկին առաջ քաշելու նպատակով (տես՝ «Հրապարակ» օրաթերթ, 30 մարտի, 2010թ.): Երբ գործ ունենք «արտոնյալ» պաշտոնի հետ, որը օգուտների ավելի մեծ հնարավորություններ ունի, ապա կոռուպցիան, կաշառակերությունը և քաղաքական ճնշումը կարող են ավելի վճռական դեր խաղալ:

Նախկին բարձրաստիճան քաղծառայողի³² հետ հարցազրույցը հաստատեց վերոնշյալ փորձագետների կարծիքը: Ավելին, նա ասաց, որ թե՛ թեստերի, և թե՛ հարցազրույցների հարցերն այնքան պարզ են, որ նույնիսկ ցածր գիտելիքներ ունեցող անձը կարող է հաղթահարել ընտրության այս արգելքը և հովանավորչության կամ ազգակցական կապի դեպքում նշանակվել պաշտոնի: Նա անձամբ ականատես է եղել նման իրադրության, երբ տվյալ պաշտոնին ներկայացվող մասնագիտական չափանիշներին չբավարարող մարդիկ նշանակվել են այդ պաշտոնին «վերևից» միջամտության շնորհիվ:

Մյուս կողմից, լինում են դեպքեր, երբ հաղթող թեկնածուն չի նշանակվում պաշտոնի՝ առանց համապատասխան պաշտոնյայի կողմից որևիցե հիմնավորման, որը կարող է լինել ճնշման կամ անձնական շահի արդյունք:

Լրատվամիջոցներին տված հարցազրույցներում ՔԾԽ նախագահ Մանվել Բադալյանը հաստատել է վերը նշված բոլոր հիմնախնդիրների առկայությունը (տես՝ <http://hetq.am/am/interview/manvel-badalyan-2/> և «Իրավունքը de facto» շաբաթաթերթ, 22-25 հունվարի, 2010թ.):

Ենթանպատակ 1. Քաղծառայության անկախությունը, հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը **Ցուցանիշներ.** Որքանով են առկա գործող քաղծառայողների քաղաքական գործունեությանը վերաբերող համապարփակ կանոնակարգեր (այն է՝ անդամակցություն քաղաքական կուսակցություններին, քաղաքական տեսակետների արտահայտում):

Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքի հոդված 11-ի, քաղաքացիական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք ունեն քաղաքացիական ծառայության տվյալ պաշտոնի անձնագրով ներկայացվող պահանջները բավարարող, հայերենին տիրապետող, 18 տարին լրացած ՀՀ քաղաքացիները՝ անկախ քաղաքական կամ այլ հայացքներից: Այսպիսով, օրենքը չի սահմանափակում քաղաքացիական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելը՝ քաղաքական կամ այլ հայացքներից ելնելով (տես՝ հոդված 12-ը):

Միաժամանակ, օրենքի 24-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քաղաքացիական ծառայողն իրավունք չունի իրականացնել քաղաքական չեզոքության (զսպվածության) սկզբունքի խախտումներ: Օրենքով սահմանվում է, որ քաղաքացիական ծառայողը չպետք է իր ծառայողական դիրքն օգտագործի կուսակցությունների, հասարակական, կրոնական միավորումների շահերին ծառայեցնելու համար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզի, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ

³² Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին քաղծառայողի հետ, Երևան, 24 մարտի, 2010թ.

քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնի: Նման գործողությունների իրականացումը օրենքի 33-րդ հոդվածով ճանաչվում է որպես պաշտոնից ազատման հիմք:

Ենթանպատակ 1. Քաղծառայության անկախությունը, հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը **Ցուցանիշներ.** Որքանով են կիրառվում այդ կանոնակարգերը:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Վերջին երեք տարիներին պաշտոնապես ոչ մի քաղաքացիական ծառայող պաշտոնից չի ազատվել քաղծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները չպահպանելու, այդ թվում՝ քաղաքական զսպվածության սկզբունքը խախտելու պատճառաբանությամբ: Ավելին, լրատվամիջոցները ժամանակ առ ժամանակ անդրադարձել են այն փաստին, որ կառավարող կուսակցությունները պետական հիմնարկների աշխատակիցներին (այդ թվում՝ քաղծառայողներին) սովորաբար օգտագործում են իրենց նախընտրական քարոզարշավներում և քվեարկության օրը (տես՝ www.transparency.am/monitor_archive_2008.php և www.transparency.am/monitor_archive_2009.php):

Փորձագետները հավատացած են, որ գոյություն ունեցող կանոնակարգերը իշխանություններն «արդյունավետ» կերպով օգտագործում են միայն այսպես կոչված «արմատական» ընդդիմության նկատմամբ: Եթե քաղծառայողի պաշտոն գբաղեցնող անձը հայտարարի իրական ընդդիմության նկատմամբ իր քաղաքական նախընտրության մասին կամ արտահայտի պաշտոնական համարվող դիրքորոշումից տարբերվող դիրքորոշում, ապա նա իրեն կենթարկի աշխատանքից ազատվելու ռիսկին, թեպետ ազատման վերաբերյալ հրամանում կամ որոշման մեջ երբևէ քաղաքական պատճառ չեն նշվում: Որոշ դեպքերում մարդկանց հարկադրել են ազատվել սեփական դիմումի համաձայն: Այլ դեպքերում մարդկանց հեռացրել են աշխատանքից իրական պատճառների հետ կապ չունեցող պատճառաբանություններով:

Դե ֆակտո քաղաքական բռնությունների նման բազմաթիվ փաստեր արձանագրվեցին 2008թ. հետընտրական ողբերգական զարգացումներից հետո (տես՝ «Առավոտ» օրաթերթ, 14 փետրվարի, 2008թ., <http://www.aravot.am/am/home/archive/0/view/2008-02-14>, http://www.usa.am/news/2009/february/news022509_arm.pdf, էջ 45-46, www.nt.am/newsday.php?p=0&c=0&t=0&r=0&year=2008&month=05&day=14&shownews=1003734&LangID=4#1003734):

Ենթանպատակ 1. Քաղծառայության անկախությունը, հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը **Ցուցանիշներ.** Որքանով են առկա պետական հատվածի աշխատողների անձնական միջոցները, եկամուտները, ֆինանսական շահերը բացահայտելու վերաբերյալ իրավական պահանջներ:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

2006թ. ընդունված Ֆիզիկական անձանց գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին ՀՀ օրենքի 5 (3.9) հոդվածի համաձայն, ՀՀ քաղաքացիական ծառայողների գույքի և եկամուտների հայտարարագրումը պարտադիր է: Ըստ նույն հոդվածի, հայտարարագիր են ներկայացնում նաև քաղծառայողների (ինչպես նաև այլ պաշտոնատար անձանց) հետ փոխկապակցված անձինք՝ ամուսինը, համատեղ ապրող ծնողը և համատեղ ապրող 18 տարին լրացած զավակը, քույրը և եղբայրը:

Օրենքի 17-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հայտարարատուների ներկայացրած հայտարարագրերի տվյալների արժանահավատությունը ստուգելու համար հարկային մարմինը (ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեն) կարող է գործարքի մյուս կողմի մոտ կատարել ուսումնասիրություն:

Հայտարարագիր չներկայացնելն առաջացնում է տուգանք չհայտարարագրված եկամտի 10%-ի չափով (տես հոդված 20-ը): Իրական եկամուտը թաքցնելու կամ դրա վերաբերյալ ոչ լրիվ տեղեկություն ներկայացնելու դեպքերում կարող է կիրառվել տուգանք՝ թաքցրած կամ պակաս ներկայացրած եկամտի 10%-ի չափով (տես՝ հոդված 21-ը):

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 169.17 հոդվածի համաձայն, հայտարարագիրը հարկային մարմին սահմանված ժամկետում (յուրաքանչյուր հարկային տարվա համար՝ դրան հաջորդող տարվա մինչև ապրիլի 15-ը) չներկայացնելն առաջացնում է նախազգուշացում: Նախազգուշացումից հետո՝

30 օրվա ընթացքում, հայտարարագիրը չներկայացնելն առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երեսնապատիկի չափով, իսկ քաղաքական կամ հայեցողական պաշտոններ զբաղեցնող անձանց համար՝ 200-ապատիկի չափով:

Ենթանպատակ 1. Քաղժառայության անկախությունը, հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը **Ցուցանիշներ.** Իրականում պետական հատվածի աշխատողների անձնական ունեցվածքը, եկամուտները, ֆինանսական շահերը որքանով են դառնում բացահայտման առարկա:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Քաղժառայողների գույքի և եկամտի բացահայտման արդյունավետության հանրային մոնիտորինգն ապահովելու համար անհրաժեշտ է այդ տվյալները մատչելի դարձնել հանրության համար: Նման տեղեկատվություն կարելի է ձեռք բերել՝ օգտագործելով 2003թ. ընդունված «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքը: Օրինակ, 2009թ. «Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն» ՀԿ-ն նման խնդրանքով դիմել է հարկային մարմիններին և ստացել բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների ներկայացրած հայտարարագրերը (տես՝ <http://www.foi.am/en/content/101/>):

Բացի այդ, գործում է պաշտոնատար անձանց գույքի և եկամուտների հայտարարագրերում ներառվող հրատարակման ենթակա տվյալները ՁԼՄ-ներին տրամադրելու կարգ (տես՝ ՀՀ կառավարության 2008թ. սեպտեմբերի 4-ի N1065-Ն որոշումը):

2009թ. հունվարի 1-ից գործող այդ կարգը վերաբերում է միայն պաշտոնատար անձանց դրամական եկամուտների ու տվյալ տարվա ընթացքում ձեռք բերված կամ օտարված շարժական ու անշարժ գույքի մասին տեղեկություններին, բայց ոչ տվյալ տարում կամ նախորդ տարիներին եղած դինամիկային: Այս որոշման մյուս թույլ կողմն այն է համարվում, որ տեղեկատվություն չի ներկայացվում պետական պաշտոնյաների ազգականների եկամուտների մասին:

Լրատվամիջոցներով հարցազրույցի ժամանակ պետական պաշտոնյաներից մեկը համաձայնեց լրագրողի հետ այն հարցում, որ այս նոր կարգը իրոք սահմանափակում է հանրության համար հայտարարագրերի մատչելիությունը (տես՝ «Հետք» շաբաթաթերթ, 11-17 մարտի, 2010թ.):

Պաշտոնական աղբյուրների համաձայն, 2009թ. հոկտեմբերի դրությամբ, 216 հայտարարատուներ պատասխանատվության են ենթարկվել 2008թ. հայտարարագիր չներկայացնելու համար (տես՝ «Հետք» շաբաթաթերթ, 12-18 նոյեմբերի, 2009թ.): Սակայն կոնկրետ տվյալներ չկան այն մասին, թե նրանցից քանիսն են քաղժառայողներ: Կոնկրետ տեղեկատվություն չկա նաև սխալ տվյալներ ներկայացրած հայտարարատուների քանակի մասին (տես՝ <http://ar.newsarmenia.ru/arm1/20080724/41919491.html>):

Փորձագետներից մեկի կարծիքով, հարկային իշխանությունները (ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեն) ներկայացված հայտարարագրերի արժանահավատությունը ստուգելու համար չունեն համապատասխան կարողություններ կամ ռեսուրսներ: Մշակված չեն նաև անհրաժեշտ մեթոդաբանությունն ու կարգը: Արդյունքում, հարկային իշխանությունները կուտակում են համապատասխան տեղեկատվությունը, բայց բավարար չափով չեն ստուգում դրա ճշտությունը:

ՁԼՄ-ները նույնպես անդրադարձել են պետական պաշտոնյաների եկամտի և գույքի մասին տվյալների հավաքման և ստուգման գործում հարկային մարմինների անարդյունավետ աշխատանքին (տես՝ http://www.idefacto.am/page.php?section=news_more&id=1008 և http://www.armenianow.com/hy/news/9969/business_or_office_skepticism_lin):

Ենթանպատակ 1. Քաղժառայության անկախությունը, հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը **Ցուցանիշներ.** Իրավական տեսակետից որքանով է կարգավորվում քաղժառայողների պաշտպանվածությունը աշխատանքից կամայական ազատումներից կամ քաղաքական միջամտությունից:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, ԶԾԽ-ն պատասխանատու է քաղժառայողներին անհիմն ազատումներից և քաղաքական միջամտություններից պաշտպանելու համար

(տես՝ հոդված 32-ը և 37-ը): ՔԾԽ-ն սահմանել է ծառայողական քննություն անցկացնելու կարգը (տես՝ ՔԾԽ 2002թ. նոյեմբերի 22-ի N 124-Ն որոշումը):

Այն փաստը, որ քաղծառայողը կարող է ազատվել աշխատանքից միայն ՔԾԽ-ի կողմից հաստատելուց հետո (ելնելով անցկացված ծառայողական քննության արդյունքներից), ՔԾԽ նախագահ Մանվել Բադալյանը համարում է Հայաստանի քաղաքացիական ծառայության ներկա համակարգի առավելություններից մեկը (տես՝ <http://hetq.am/am/interview/manvel-badalyan-2/>):

Սակայն, փորձագետները կարծում են, որ այս մեխանիզմը միայն անուղղակի կերպով է պաշտպանում քաղծառայողներին, իսկ կոնկրետ կանոնակարգում գոյություն չունի: Սա հնարավորություն է ստեղծում քաղծառայողներին սեփական դիմումի համաձայն ազատվելու հարկադրելու՝ լայնորեն տարածված գործելակերպի գոյության հմար:

Փորձագետները նաև նշել են, որ ՔԾԽ-ի վրա եղած քաղաքական և այլ ճնշումները հանգեցնում են քաղծառայողներին աշխատանքից հեռացնելուն՝ առանց սխալ վարքագծի կամ վատ աշխատանքի մասին լուրջ հիմնավորումների:

Ենթանպատակ 1. Քաղծառայության անկախությունը, հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը **Ցուցանիշներ.** Իրականում արդյո՞ք գործում են աշխատանքից/պաշտոնից կամայական ազատումներից քաղծառայողների պաշտպանվածությունն ապահովող կանոնակարգեր: **Համապատասխանության գնահատական.** 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Փորձագետների վերոնշյալ մտահոգությունները որոշակիորեն հաստատվում են ՔԾԽ-ի տրամադրած տվյալներով: Ըստ այդ տվյալների, 2008-2009թթ. աշխատանքից ազատվածների մոտ կեսը (48%) ազատվել է սեփական դիմումի համաձայն, 25.4%-ը՝ հաստիքների կրճատման, 12,1%-ը՝ արտամրցութային կարգով պաշտոնի նշանակման, իսկ 4.7%-ը՝ ատեստավորման և պաշտոնի զբաղեցման առավելագույն տարիքը լրանալու պատճառով: Պաշտոնապես, վերջին երեք տարվա ընթացքում ոչ մի քաղծառայող պաշտոնից չի ազատվել քաղաքական զսպվածությունը չափանշելու պատճառով:

2008 նախագահական ընտրություններից հետո նախագահի թեկնածու Լևոն Տեր-Պետրոսյանին աջակցող բազմաթիվ քաղծառայողներ ազատվել են պաշտոնից: 2008թ. ողբերգական իրադարձություններից հետո ընդդիմության աջակիցները պաշտոնից ազատվել են կա՛մ իրենց քաղաքական համակրանքների հետ կապ չունեցող պատճառներով կա՛մ նրանց ստիպել են, որ ազատվեն սեփական դիմումի համաձայն (տես՝ ԱՄՆ պետդեսպարտամենտի՝ 2008թ. մարդու իրավունքների զեկույցը Հայաստանի վերաբերյալ, http://www.usa.am/news/2009/february/news022509_arm.pdf, էջ 45-46):

Եղել են նաև հրապարակումներ լրատվամիջոցներում, որոնք հաստատում են նման գործելակերպի առկայությունը (տես՝ «Առավոտ» օրաթերթ, 14 փետրվարի, 2008թ., <http://www.nt.am/newsday.php?p=0&c=0&t=0&r=0&year=2008&month=05&day=14&shownews=1003734&LanglD=4#1003734>):

Ենթանպատակ 2. Մարդկային ռեսուրսներ **Ցուցանիշներ.** Պետական հատվածի աշխատավարձերը արդյո՞ք բավականաչափ մրցունակ են պետական հատվածի աշխատողների պատշաճ կենսամակարդակը ապահովելու համար՝ ելնելով երկրի տնտեսական իրավիճակից: **Համապատասխանության գնահատական.** 1

2010 թ. փոփոխություններ

Պետծառայության ոլորտում միջին աշխատավարձը 2010 թ. եղել է ամսական 122,871 դրամ (338 ԱՄՆ դոլար), որը նախորդ տարվա համեմատ աճել է 11.8%-ով (տես ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության ինտերնետային էջը <http://www.armstat.am/file/doc/99462593.pdf>):

Քաղաքացիական ծառայողների բազային աշխատավարձը 2010 թ. մնացել է 2009թ. մակարդակին՝ 40000 դրամ (110.06 ԱՄՆ դոլար), որը 13%-ով պակաս է, քան 2010 թ. նվազագույն սպառողական զանբյուրի արժեքը (43,500 դրամ կամ մոտավորապես 119.69 ԱՄՆ, տես 2010թ. դեկտեմբերի 9-ի «Երկիր» օրաթերթը նվազագույն սպառողական զանբյուրի վերաբերյալ):

Իրավիճակը 2009-ին

Քաղճառայության պաշտոնների պաշտոնական վարձատրության և հավելավճարների դրույքները կարգավորվում են Քաղաքացիական ծառայողների վարձատրության մասին ՀՀ օրենքով (տես՝ 6-14-րդ հոդվածները):

Պետական ծառայությունում ամսական միջին աշխատավարձը կազմում է 112 502 դրամ, որը նախորդ տարվա նկատմամբ աճել է 4.2%-ով (տես՝ «Քաղաքացիական ծառայողների բազային աշխատավարձի մեծության և վարձատրության համակարգի վերաբերյալ 2009թ. զեկույցը. ՀՀ կառավարության նոյեմբերի 6-ի թիվ 46 արձանագրային որոշումը»):

Քաղաքացիական ծառայողների բազային աշխատավարձը կազմում է 40000 դրամ, որը գերազանցում է 2009թ. նվազագույն սպառողական զանբյուլի արժեքը (35756.5 դրամ) ընդամենը 13%-ով (տես՝ www.b24.am/economy/ra_05112009.html):

Որոշ փորձագետներ հարցականի տակ են դնում նվազագույն սպառողական զանբյուլի հաշվարկման համար օգտագործված մեթոդաբանությունը: Բացի այդ, Հայաստանում միջին ընտանիքի անդամների թիվը կազմում է 3,8 անձ (տես՝ «Քաղաքացիական ծառայողների բազային աշխատավարձի մեծության և վարձատրության համակարգի վերաբերյալ 2009թ. զեկույցը. ՀՀ կառավարության նոյեմբերի 6-ի թիվ 46 արձանագրային որոշումը»), իսկ գործազրկության բարձր տեսակարար կշռի պատճառով, մեկ ընտանիքը սովորաբար մեկ աշխատող ունի: Հաշվի առնելով սա, փորձագետները եզրակացնում են, որ աշխատավարձերը չեն բավարարում պատշաճ կենսամակարդակ ապահովելու համար:

Հարցազրույցներից մեկում ՔԾԽ նախագահը հաստատեց, որ քաղճառայողների աշխատավարձերը շատ ցածր են (տես՝ «Իրավունքը de facto» շաբաթաթերթ, 22-25 հունվարի, 2010թ.): Ավելին, նա նշեց, որ գոյություն չունի քաղճառայողների բժշկական ապահովագրության և հատուկ թոշակ տրամադրելու համակարգ, ինչը հնարավոր աշխատողների համար քաղճառայության համակարգը դարձնում է անհրապույր: Նա նաև ասաց, որ թեև շատ պաշտոններ մնում են թափուր, բայց վերահսկիչ, վերստուգիչ, լիցենզավորող և տեսչական մարմիններում եղած պաշտոնների համար դիմելու հետաքրքրությունը շատ մեծ է: Փորձագետներն այսպիսի հետաքրքրությունը բացատրում են նշված պաշտոններում կաշառքներից օգտվելու հնարավորությամբ:

Ենթանպատակ 2. Մարդկային ռեսուրսներ
Ցուցանիշներ. Որքանով են առկա համապատասխան իրավական դրույքներ, որոնք ապահովում են քաղճառայողների կանոնավոր վերապատրաստումը՝ իրենց մասնագիտական և կառավարման հմտությունները բարելավելու համար:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածով սահմանված է, որ քաղճառայողների համար պարտադիր առաջին վերապատրաստումը պետք է անցկացնել Հայաստանի Հանրապետության կառավարման դպրոցի մշակած եւ ՔԾԽ հաստատած ուսումնական պլաններին համապատասխան: Առաջին վերապատրաստումը հիմնականում նվիրված է քաղաքացիական ծառայության նորաստեղծ համակարգին՝ ներառելով օրենսդրական, կանոնակարգման և որոշ էթիկական հարցեր:

Օրենքի 20-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ յուրաքանչյուր քաղճառայող պետք է վերապատրաստվի երեք տարին մեկ: Բացի դրանից, քաղճառայողը պետք է վերապատրաստվի իր մասնագիտական գիտելիքներն ու հմտությունները կատարելագործելու համար՝ ըստ անհրաժեշտության (օր.՝ պաշտոնեական առաջխաղացման կամ մասնագիտացումը փոխելու դեպքում): Այս նպատակով քաղճառայողը սեփական հիմնարկից դուրս վերապատրաստման համար կարող է ծախսել մեկ տարի կամ ավելի երկար ժամանակ:

Ըստ ՔԾԽ նախագահ Մանվել Բաղայանի, քաղճառայողների առաջին վերապատրաստման ծրագրին հաջորդող բոլոր մյուս ծրագրերը նպատակաուղղված են մասնագիտական աշխատանքի առանձնահատկություններին յուրաքանչյուր տեսակի հիմնարկության համար, որտեղ աշխատում են քաղճառայողները (տես՝ «Իրավունքը de facto» շաբաթաթերթ, 22-25 հունվարի, 2010թ.): Նա ասաց, որ վերապատրաստման ծրագրերում որպես զանազան թեմաների գծով դասախոսներ ներգրավվել են առաջատար մասնագետներ համալսարաններից և պետական հիմնարկներից:

Ժամանակ առ ժամանակ օգտագործվում է նաև միջազգային հաստատությունների օժանդակությունը՝ քաղճառայողներին կոնկրետ թեմաներով, ինչպես օրինակ՝ տեղեկատվության մատչելիության թեմայով, վերապատրաստելու համար (տես՝ «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, 29 մարտի, 2008թ.):

Ենթանպատակ 2. Մարդկային ռեսուրսներ
Ցուցանիշներ. Իրականում քաղճառայողներն արդյո՞ք պարբերաբար վերապատրաստվում են իրենց մասնագիտական և կառավարման հմտությունների բարելավման նպատակով:

Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ հարցազրույցին մասնակցած նախկին քաղծառայողի³³, ժամանակ առ ժամանակ քաղծառայողների համար կազմակերպվող ուսումնաստվական ծրագրերի որակը շատ ցածր է: Բարձր որակի վերապատրաստման ծրագրեր անցկացնելու համար ակնհայտորեն պակասում են պրոֆեսիոնալ մասնագետները:

ՔԾԽ նախագահ Մանվել Բադալյանը համաձայնել է. որ պատշաճ ուսուցում կազմակերպելու համար զգացվում է տեղական ռեսուրսների (թե՛ մարդկային, և թե՛ ֆինանսական) պակաս: Ահա թե ինչու համապատասխան մարմինները փնտրում են նոր հնարավորություններ՝ բարելավելու ուսուցողական ծրագրերի որակը և հետամուտ են դոնոր կազմակերպությունների կողմից օժանդակության ստացմանը (տես՝ «Իրավունքը de facto» շաբաթաթերթ, 22-25 հունվարի, 2010թ.):

Այսպես, 2009թ. նոյեմբերի 17-ին ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ քաղաքացիական ծառայության խորհրդի և Բրիտանական խորհրդի միջև փոխըմբռնման հուշագիր ստորագրվեց «ԵՄ. համագործակցություն և հմտություններ» եռամյա ծրագրի շրջանակում: Հայաստանցի պաշտոնյաների հմտություններն ու գիտելիքները զարգացնելու համար կօգտագործվեն եվրոպական փորձն ու չափորոշիչները (տես՝ www.mineconomy.am/am/2/item/1119/):

Ենթանպատակ 2. Մարդկային ռեսուրսներ
Ցուցանիշներ. Որքանո՞վ են առկա համապատասխան դրույթներ պետական հատվածում էթիկայի, օրինավորության և վարքականոնի վերաբերյալ քաղծառայողների կանոնավոր վերապատրաստման մասին:
Համապատասխանության գնահատական. 0

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Քաղաքացիական ծառայության վերբերյալ օրենսդրության մեջ վարքականոնի և օրինավորության վերաբերյալ վերապատրաստման մասին համապատասխան դրույթներ չկան:

Ենթանպատակ 2. Մարդկային ռեսուրսներ
Ցուցանիշներ. Իրականում քաղծառայողներն արդյո՞ք պարբերաբար վերապատրաստվում են պետական հատվածում էթիկայի, օրինավորության և վարքականոնի թեմաներով:
Համապատասխանության գնահատական. 0

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ինչպես նշել են փորձագետները, բացի առաջին վերապատրաստումից, որը ներառում էր էթիկայի կանոններին վերաբերող որոշ հարցեր, կանոնավոր հիմունքներով էթիկայի և օրինավորության վերաբերյալ հարցերը քաղծառայողների հետագա վերապատրաստումների ծրագրերում կանոնավոր հիմունքներով չեն ներառվել:

Հարցազրույցին մասնակցած նախկին քաղծառայողը³⁴ համամիտ էր վերոնշյալ կարծիքին:

Ենթանպատակ 3. Օրինավորությունը քաղաքացիական ծառայությունում
Ցուցանիշներ. Որքանո՞վ են առկա քաղաքացիական ծառայությունում տեղեկություն հայտնողների պաշտպանվածությունն ապահովող իրավական դրույթներ:
Համապատասխանության գնահատական. 0

2010 թ. փոփոխություններ

³³ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին քաղծառայողի հետ, Երևան, 24 մարտի, 2010թ.
³⁴ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին քաղծառայողի հետ, Երևան, 24 մարտի, 2010 թ.

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Չկան տեղեկություն հայտնողների պաշտպանվածությունն ապահովող իրավական դրույթներ:

Ենթանպատակ 3. Օրինավորությունը քաղաքացիական ծառայությունում
Ցուցանիշներ. Իրականում պետական հատվածում տեղեկություն հայտնողները որքանով են պաշտպանված:
Համապատասխանության գնահատական. 0

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ փորձագետների կարծիքի, տեղեկություն հայտնողները պաշտպանված չեն:

Հարցազրույցին մասնակցած նախկին քաղծառայողը³⁵ համամիտ էր այս կարծիքին

Ենթանպատակ 3. Օրինավորությունը քաղաքացիական ծառայությունում
Ցուցանիշներ. Որքանով է առկա քաղաքացիական ծառայողների համապարփակ վարքականոն, որը վերաբերում է շահերի բախմանը, նվերների և հյուրասիրության կանոններին, աշխատանքից ազատվելուց հետո սահմանափակումներին և այլն:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Քաղաքացիական ծառայողների վարքագիծը կանոնակարգվում է «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով (հոդված 24): Օրենքը սահմանափակում է քաղաքացիական ծառայողների գործունեությունը շահերի բախում ներառող որոշ դեպքերում: Մասնավորապես, քաղաքացիական ծառայողները չեն կարող`

- կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացառությամբ գիտական, մանկավարժական կամ ստեղծագործական աշխատանքի,
- անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ,
- իրենց աշխատանքի վայրի հետ կապված հարաբերություններում ներկայացնել երրորդ անձանց, իրենց ծառայողական պարտականությունները կատարելիս պաշտոնական դիրքն օգտագործել կուսակցությունների և ՀԿ-ների շահերը պաշտպանելու համար,
- իրենց ծառայողական պարտականությունները կատարելուց բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար ստանալ հոնորարներ,
- օգտագործել նյութական, ֆինանսական և տեղեկատվական ռեսուրսները և այլ պետական գույքն ու ծառայողական տեղեկությունները ոչ ծառայողական նպատակներով,
- իրենց ծառայողական պարտականությունները կատարելու համար ստանալ նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ,
- կնքել գույքային պայմանագրեր և գործարքներ:

Առևտրային կազմակերպության կանոնադրական կապիտալում տասը տոկոս և ավելի բաժնեմաս ունենալու դեպքում քաղաքացիական ծառայողը պարտավոր է պաշտոնը զբաղեցնելուց անմիջապես հետո այն հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Քաղաքացիական ծառայողներն իրավունք չունեն աշխատել մոտ ազգականի անմիջական ենթակայությամբ: Օրենսդրորեն սահմանված են նաև մի շարք հետաշխատանքային սահմանափակումներ:

Միաժամանակ, ըստ նույն օրենքի 37-րդ հոդվածի, ՔԾԽ-ն սահմանում է քաղաքացիական ծառայողների էթիկայի կանոնները և էթիկայի հանձնաժողովների ձևավորման, գործունեության կարգն ու նրանց գործառույթները:

ՔԾԽ-ն 2002թ. հաստատեց քաղծառայողների էթիկայի կանոնները (ոչ համապարփակ), որոնք կազմված են մեկ էջից և միայն հակիրճ ձևով անդրադառնում են վերոնշյալ հարցերի մի մասին (տես՝ ՔԾԽ 2002թ. մայիսի 31-ի N 13-Ն որոշումը): Այն հաստատեց նաև էթիկայի հանձնաժողովների կանոնադրությունը (տես՝ ՔԾԽ

³⁵ Նույն տեղում

2004թ. դեկտեմբերի 1-ի N 1050-Ն որոշումը): Սակայն էթիկայի հանձնաժողովներ ստեղծվեցին (որպես փորձնական ծրագիր, Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ) միայն երեք նախարարություններում՝ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի, առողջապահության և կրթության և գիտության:

Ենթանպատակ 3. Օրինավորությունը քաղաքացիական ծառայությունում
Ցուցանիշներ. Իրականում որքանով են կիրառվում այդ վարքականոցները:
Համապատասխանության գնահատական. 0

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում: Ոչ քաղաքացիական ծառայության խորհրդի, (www.csc.am) ոչ էլ այն նախարարությունների ինտերնետային կայքերը, որտեղ էթիկայի հանձնաժողովներ են ստեղծվել³⁶, տեղեկություն չեն պարունակում համապատասխան էթիկայի հանձնաժողովների մասին:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ փորձագետի, պաշտոնական վիճակագրություն չի հրապարակվել էթիկայի կանոնները խախտած քաղծառայողների նկատմամբ կիրառված կարգապահական պատժամիջոցների քանակի մասին:

Փորձագետների շրջանում կա ընդհանուր ընկալում, որ ՀՀ օրենսդրությամբ քաղծառայության հարցում էթիկայի կանոնակարգումն ու շահերի բախումը կարգավորվող դրույթները, ինչպես նաև համապատասխան ենթաօրենսդրական ակտերը արդյունավետ կերպով չեն կենսագործվում՝ քաղաքական կամքի և ոլորտը կարգավորելու գործուն մեխանիզմների բացակայության պատճառով:

Մասնավորապես, փորձագետները մատնանշում են գոյություն ունեցող էթիկայի հանձնաժողովների անարդյունավետ աշխատանքը: Նույն միտքն արտահայտվեց նաև պետական պաշտոնյայի հարցազրույցի ժամանակ, ով նշեց, որ էթիկայի հանձնաժողովները չեն աշխատում (տես՝ «Հետք» շաբաթաթերթ, 11-17 մարտի, 2010թ.):

Նախկին քաղծառայողը³⁷ համաձայնեց այս գնահատականին, իսկ ՔԾԽ դեկավարը հաստատեց, որ Հայաստանի քաղծառայության համակարգում գոյություն ունի շահերի բախման չկարգավորվածության խնդիրը (տես՝ <http://hetq.am/am/interview/manvel-badalyan-2/>):

Ենթանպատակ 4. Պետական գնումներ
Ցուցանիշներ. Որքանով են պետական գնումների կանոնակարգերը պահանջում, որպես ընդհանուր կանոն, գնումները կատարել բաց մրցութային կարգով, և արդյո՞ք օրենքով սահմանված բացառությունները նվազագույնի են հասցված:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 17-ը սահմանում է գնումների ձևերը՝ մրցույթ, սահմանափակ մրցույթ, գնանշման հարցում, մրցակցային բանակցություններ և մեկ անձից գնում: Նույն հոդվածը սահմանում է, որ գնումներն անցկացվում են մրցակցային հիմունքներով, բացի օրենքով նախատեսված դեպքերից, երբ թույլատրվում է գնումներ կատարել ոչ մրցակցային ձևերով (տես 19-23 և 44 հոդվածները): Գնումների որոշ ոչ մրցակցային ձևերի կատարումը կարգավորվում է ՀՀ կառավարության մի շարք որոշումներով (2005թ. սեպտեմբերի 8-ի թիվ 2274-Ն, 2008թ. հունիսի 5-ի թիվ 853-Ն և 2009թ. դեկտեմբերի 17-ի թիվ 1521-Ն):

Կառավարության վերջին՝ թիվ 1521-Ն որոշմամբ (ուժի մեջ է մտել 2010թ. հունվարի 28-ին) խստացվել են մեկ անձից գնումների պայմանները: Մասնավորապես, նման գնումների արժանահավատությունը պարզելու համար անհրաժեշտ է կատարել ընտրովի ստուգումներ: Այն պաշտոնյաները, ում գործողությունները կամ

³⁶ Որպես Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ կյանքի կոչված փորձնական ծրագիր էթիկայի հանձնաժողովներ ստեղծվեցին աշխատանքի և սոցիալական հարցերի, առողջապահության ու կրթության և գիտության նախարարություններում:

³⁷ Ծրագրի հետազոտողի հարցազրույցը նախկին քաղծառայողի հետ, Երևան, 24 մարտի, 2010թ.

անգործությունը հանգեցրել են գնումների ժամանակացույցի խախտմանը, և հետևաբար մեկ անձից գնում կատարելու անհրաժեշտության, պետք է օրենքով ենթարկվեն պատասխանատվության:

«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքը նաև հստակեցնում է, որ եթե միջազգային կոնվենցիա(ներ)ով սահմանված որոշակի նորմեր տարբերվում են այս օրենքով սահմանված նորմերից, ապա գերակայությունը տրվում է միջազգային կոնվենցիայով սահմանված նորմերին (տես՝ հոդված 4):

Ըստ փորձագետների, օրենսդրության միակ թերությունն այն է, որ արտակարգ իրադրությունների հետ միասին «այլ չնախատեսված» իրադրությունները նույնպես նշված են որպես արտակարգ գնումներ կատարելու պատճառներ: Դա այն նախապայմաններից մեկն է, որը թույլ է տալիս կատարել մեկ անձից գնումներ (տես՝ հոդված 23): Սակայն այս «չնախատեսված իրադրությունները» սահմանված չեն ո՛չ այս օրենքով, ո՛չ էլ որևէ այլ օրենսդրական ակտով, և դա մեկ անձից գնումների ժամանակ կարող է հանգեցնել չարաշահումների և ենթադրում է կոռուպցիոն բարձր ռիսկեր:

Ենթանպատակ 4. Պետական գնումներ Ցուցանիշներ. Իրականում բաց մրցույթը որքանով է դարձել ընդհանուր կանոն պետական պայմանագրերի ոլորտում և որքանով են օրենքով կարգավորված բացառությունները հասցված նվազագույնի:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ ֆինանսների նախարարության տվյալների համաձայն, նախորդ տարիների համեմատությամբ 2008թ. արձանագրվել է ոչ մրցակցային պետական գնումների ծավալի աճ: Եթե 2007թ. մեկ անձից պետական գնումների ծավալը կազմել է 11,7 միլիարդ դրամ, ապա 2008-ին այն հասել է 12,2 միլիարդ դրամի: 2009թ. այդ գումարը կազմել է ընդամենը 9,7 միլիարդ դրամ, որը կարող է բացատրվել ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պատճառով ընդհանրապես պետական գնումների ծավալի նվազումով:

Ըստ փորձագետների հաշվարկների, բաց մրցույթով իրականացված և մեկ անձից կատարված գնումների ծավալների հարաբերակցությունը 2007թ. կազմել է 10,03, 2008թ.՝ 8,38 և 2009թ.՝ 5,32: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ որքան ավելի ցածր է այս հարաբերակցությունը, այնքան ավելի վատ է գնումների մրցակցային միջավայրը, փորձագետները եզրակացրել են, որ Հայաստանում գնումների մրցակցային միջավայրը էականորեն վատթարացել է:

Համաշխարհային բանկը նույնպես արտահայտել է իր մտահոգությունը երկրում մեկ անձից գնումների մեթոդի շարունակական չարդարացված օգտագործման կապակցությամբ (տես՝ «Հայաստանի Հանրապետություն. Երկրի գնումների ընթացակարգի գնահատման հաշվետվություն», Հաշվետվություն No. 49975-AM, Երևան, 2009, էջ 23): Ըստ ՀԲ փորձագետների, մեկ անձից գնումների լայն կիրառման հիմնական պատճառը մրցակցության բացակայությունն է և համապատասխան օրենսդրության վերոնշյալ անկատարությունները:

Ենթանպատակ 4. Պետական գնումներ Ցուցանիշներ. Կապալառուի ընտրության գործընթացում օբյեկտիվությունն ապահովելու համար որքանով են առկա մանրամասն պաշտոնական կանոններ (քաշի գնահատման չափանիշներ, գնացուցակի օգտագործում, որակի հավաստագրված չափորոշիչներ, հանձնաժողովների կողմից նախատեսվող պարզևատրումներ և այլն):
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

2010 թ. ՀՀ կառավարությունն ընդունել է 3 որոշում, որոնցով մտցվել են փոփոխություններ «Գնումների մասին» ՀՀ նախկին օրենքի կիրառումն ապահովող հիմնական ենթաօրենսդրական իրավական ակտում (ՀՀ կառավարության 2008 թ. հունիսի 5-ի N 853-Ն որոշում):

N 564-Ն որոշմամբ փոխվել է մրցույթով ընտրված մասնակցի կողմից կանխավճարի գումարի ապահովման չափը: Նախկինում ապահովման չափը հավասար էր գնումների բազային միավորին³⁸ ապրանքների գնման դեպքում, իսկ ծառայությունների դեպքում՝ պայմանագրի գումարի 50 տոկոսին: Փոփոխված որոշման համաձայն կանխավճարի ապահովման չափը հավասար է կնքվելիք գնման պայմանագրի գնի տասը տոկոսին: Սույն փոփոխությունը մեծացրել է փոքր և միջին ձեռնարկությունների հնարավորությունները մրցակցելու փոքր և դյուրին իրականացվող պայմանագրերի համար մրցույթներում: Նշված փոփոխություն

³⁸ Համաձայն Գնումների մասին նախկին օրենքի՝ գնումների բազային միավորը հավասար էր մեկ միլիոն ՀՀ դրամի (տես նախկին օրենքի հոդված 2):

առաջարկվել է ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից (որը օրենքով վերահսկում է գնումների գործընթացը) և նպատակ ունի խրախուսելու փոքր և միջին ձեռնարկություններին՝ մրցակցելու պետական գնումների ոլորտում:

ՀՀ կառավարության N1701-Ն որոշմամբ լրացվել է ՀՀ կառավարության նախորդ՝ N853-Ն որոշումը և ըստ այդ լրացման ավտոմեքենաների գնման դեպքում պայմանագրի կատարման ապահովումը ներկայացվում է պայմանագրի տուժանքի ձևով:

Հարցի պարզաբանման նպատակով, պատասխանելով ԹԻՀԿ գնումների գծով փորձագետի հարցին, գնումների աջակցության կենտրոնի ղեկավարի տեղակալը բացատրել է, որ, որպես կանոն, հնարավոր գնային առաջարկ ներկայացնողները ավտոմեքենաների գնման դեպքում արտասահմանյան խոշոր մեքենաշինական ընկերությունների, ինչպես օրինակ, Տոյոտա, Ֆորդ, Կիա և այլն, պաշտոնական առևտրային ներկայացուցիչներն են: Ժամանակին մատակարարելու և հետագա տեխնիկական սպասարկումն ապահովելու՝ նրանց երաշխիքներն ավելի հուսալի և վստահելի են, քան տեղական հայկական առևտրային բանկերինը, որոնք երաշխիք են ապահովում գնումների այլ պայմանագրերի համար: Միջազգայնորեն ճանաչված նման ընկերությունների հուսալիությունը վերացնում է նախնական ավելի մեծ կանխավճարների ապահովման անհրաժեշտությունը:

Միաժամանակ, նշված փոփոխությունները մեծ ազդեցություն չեն ունեցել այն գործոնների վրա, որոնք նշված էին 2009 թ. զեկույցում որպես հիմնական խոչընդոտներ, որոնք խանգարում էին կապալառուների անկողմնակալ ընտրությունը, ինչպես օրինակ, հայտերի գնահատման ժամանակ ոչ գնային չափանիշների սահմանափակ կիրառումը, հանրային գնումների մատակարարների ազգային ռեեստրի բացակայությունը, մրցույթների ժամանակ գնացուցակների օգտագործումը կարգավորող դրույթների բացակայությունը և մրցութային փաստաթղթերի պարզաբանման նպատակով հանրային լուսնների բացակայությունը:

Իրավիճակը 2009-ին

Կապալառուի ընտրության հարցում անկողմնակալությունն ապահովվում է մրցույթի մասնակիցների կողմից ներկայացված մրցույթի հայտերի բացման, գնահատման և համեմատության կարգավորման միջոցով (տես՝ «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 33 և 34 հոդվածները): Մասնավորապես, օրենքի 33-րդ հոդվածը սահմանում է, որ մրցույթի հայտերը բացվում են մրցույթի իրավերում նշված պահին մրցույթի հանձնաժողովի նիստում, իսկ հայտերի բացման օրն ու ժամը պետք է համընկնեն դրանք ներկայացնելու վերջնաժամկետին:

Օրենքի 34-րդ հոդվածը կարգավորում է մրցույթին ներկայացված հայտերի գնահատումն ու համեմատությունը: Այս գործառնություններն իրականացնելիս մրցույթի հանձնաժողովը մրցույթի մասնակիցներից կարող է պահանջել բացատրություններ, որոնք չեն կարող հանգեցնել հայտի կամ գնման առարկայի բնութագրի փոփոխությանը: Հայտը մերժվում է, եթե մրցույթի մասնակիցը չի բավարարում մրցույթի հրավերով սահմանված ատեստավորման չափանիշներին (տես՝ հոդված 27): Նույն հոդվածի համաձայն, հրավերի բովանդակությունը պետք է ներառի նաև գնման առարկայի բնութագիրը:

Այնուհետև մրցույթի հանձնաժողովը գնահատում է հաստատված հայտերը: Բացի հայտերի գնից, հաշվի են առնվում նաև ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված ոչ գնային չափանիշները: «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքը հստակ պահանջ է դնում կիրառել ոչ գնային չափանիշներ միայն խորհրդատվական ծառայություններ գնելու պարագայում (տես՝ հոդված 43):

Նույն օրենքի հոդված 37-ով կարգավորվում է մրցույթի արդյունքների ամփոփումը: Մրցույթի արդյունքների ամփոփման նիստ է հրավիրվում մրցույթի հայտերը ներկայացնելու վերջին օրվանից հետո 15 աշխատանքային օրվա ընթացքում: Նիստի ժամանակ հայտարարվում է ընտրված մասնակիցը (հաղթողը) կամ մրցույթը հայտարարվում է չկայացած (տես՝ հոդված 38): Նույն նիստի ժամանակ հայտարարվում են նաև երկրորդ և երրորդ տեղերը զբաղեցրած մասնակիցները, իսկ մնացած հայտերը մերժվում են:

Փորձագետների կարծիքով, գնումների վերաբերյալ օրենսդրության մեջ առկա հետևյալ գործոնները խանգարում են կապալառուների անկողմնակալ ընտրության գործընթացին և պարունակում են կոռուպցիոն ռիսկեր.

- հայտերի գնահատման ժամանակ ոչ գնային չափանիշների սահմանափակ կիրառումը,
- հանրային գնումների մատակարարների ազգային ռեեստրի բացակայությունը,
- մրցույթների ժամանակ գնացուցակների օգտագործումը կարգավորող դրույթների բացակայությունը,
- մրցութային փաստաթղթերի պարզաբանման նպատակով հանրային լուսնների բացակայությունը, ինչպես դա արվում է շատ այլ երկրներում:

**Ենթանպատակ 4. Պետական գնումներ
Ցուցանիշներ. Իրականում այս կանոններին որքանով են հետևում:
Համապատասխանության գնահատական. 1**

2010 թ. փոփոխություններ

Ընդհանրապես, գնումների ընթացակարգերի կիրառման պրակտիկայում 2009թ. ի վեր նոր զարգացումներ չեն արձանագրվել: Բացի դրանից, ՀՀ ֆինանսների նախարարության (www.minfin.am) ենթաբաժին հանդիսացող գնումների համակարգի ինտերնետային կայքի (<http://gnumner.am>) ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նախարարությունը վիճակագրական տվյալներ չի հավաքել գնումների գործընթացին մասնակցող ընկերությունների վերաբերյալ: Այսպիսով, անհնար էր գնահատել, թե նվազ կանխավճարի ապահովումը ինչ չափով հնարավորություն տվեց փոքր և միջին ձեռնարկություններին ավելացնել իրենց մասնակցությունը գնումների գործընթացում: Գնումների աջակցության կենտրոնի ղեկավարի տեղակալը նույնպես հաստատեց, որ վիճակագրական տվյալները հասանելի չեն, չնայած նա հաստատել է, որ այս ձեռնարկմամբ խրախուսվել է փոքր և միջին ձեռնարկությունների մասնակցությունը գնումների գործընթացին:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ տեղական փորձագետների, գնումների համակարգում ի հայտ են եկել մի շարք խնդիրներ, որոնք կապված են կապալառուի ընտրության հետ: Հիմնական խնդիրը, որի մասին նշել են նաև ՀԲ փորձագետներն իրենց գեկույցում (տես՝ «Հայաստանի Հանրապետություն. Երկրի գնումների ընթացակարգի գնահատման հաշվետվություն», Հաշվետվություն No. 49975-AM, Երևան, 2009, էջ 25), գնային առաջարկը որպես պայմանագրի շնորհման հիմնական չափանիշ օգտագործելն է:

Որպես արդյունք, առաջնորդվելով նվազագույն գնի չափանիշով, մրցույթները շահում են այն մասնակիցները, ովքեր առաջարկում են էժան, բայց ցածրորակ ապրանքներ, ծառայություններ և աշխատանքներ: Բացի այդ, մրցույթային հանձնաժողովները շատ հաճախ միայն ձևականորեն են ստուգում գնային առաջարկների հիմքերը՝ առաջարկված գնի հաշվարկման ընթացակարգի համաձայն, և հաճախ նվազեցնում են մասնակիցների ատեստավորման չափանիշները:

Գնումների գործընթացների մոնիտորինգն ի հայտ է բերել դեպքեր, երբ մրցույթի հանձնաժողովը, բարձրաձայնելով մրցույթի հայտերում տեղ գտած թերությունները, փոխանակ դրանք մերժելու, որոշել է «խոսել» ՀՀ պետական գնումների գործակալության հետ՝ խնդրելով տվյալ մասնակցին թույլ տալ ուղղելու ներկայացված հայտում բացահայտված թերությունները և նորից ներկայացնելու նույն հայտը (տես՝ «Հայաստանի Հանրապետության պետական գնումների համակարգի 2008-2009թթ. գործունեության մոնիտորինգ», Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն, Երևան, 2010թ., էջ 35): Վերոնշյալ մոնիտորինգով արձանագրվել են նաև հայտերի գնահատման կամ պայմանագրերի շնորհման՝ օրենքով սահմանված ժամկետների անտեղի ձգձգումներ (տես՝ էջ 37):

Դիտվել են մրցույթի իրավերի բովանդակության մեջ մակերեսային կամ աղոտ տեղեկատվության դեպքեր: Նույն թերությունները բացահայտվել են նաև գնման առարկաների բնութագրերում (տես՝ էջ 38):

ՀԲ փորձագետները նույնպես նկատել են նման թերություններ, որոնք պայմանավորված են տեխնիկական բնութագրեր պատրաստելու՝ գնող կազմակերպությունների անկարողությամբ (տես՝ «Հայաստանի Հանրապետություն. Երկրի գնումների ընթացակարգի գնահատման հաշվետվություն», Հաշվետվություն No. 49975-AM, Երևան, 2009, էջ 24):

Թերությունների մեկ այլ խումբ կապված է ոչ բավարար մասնագիտական ունակությունների և մրցույթի հանձնաժողովների անդամների կողմնակալության հետ, որի հետևանքով հանձնաժողովի անդամները պարզապես ձախողում են կամ սխալ են կատարում իրենց պարտականությունները՝ դրանով իսկ ազդելով կապալառուի ընտրության վրա:

Մոնիտորինգի արդյունքները բացահայտել են նաև գնման ընթացակարգի ոչ ճիշտ արձանագրությունների կազմում, նիստերի ընթացքում հանձնաժողովների անդամների անհիմն կամ անտեղի միջամտություններ, գնային առաջարկի հիմքերի չստուգում կամ անփույթ ստուգում, հայտերի գնահատման ժամանակ մրցույթի իրավերի փաթեթով սահմանված պահանջներին հայտերի համապատասխանության անփույթ ստուգում և այլն (տես՝ «Հայաստանի Հանրապետության պետական գնումների համակարգի 2008-2009թթ. գործունեության մոնիտորինգ», Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն, Երևան, 2010թ., էջ 40-44):

Ենթանպատակ 4. Պետական գնումներ

Ցուցանիշներ. Օրենքը որքանով է թույլ տալիս կիրառել գնումների վերաբերյալ որոշումների վերանայման կամ բողոքարկման ընթացակարգը:

Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածը սահմանում է, որ գնումների գործընթացի լիազոր մարմինը (ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը) քննարկում է գնման գործընթացի վերաբերյալ ստացված բողոքները և

դրանց հիման վրա կազմակերպում ստուգումներ և ընդունում որոշումներ, որոնք ենթակա են կատարման գնող կազմակերպությունների կողմից: Օրենքի 52-56-րդ հոդվածները կարգավորում են պատվիրատուի, մրցույթի հանձնաժողովի և լիազոր մարմնի գործողությունների դեմ քաղաքացիների բողոքարկման գործընթացը:

Ըստ 52-րդ հոդվածի, յուրաքանչյուր անձ ունի բողոքարկման իրավունք, եթե հայտարարում է, որ պատվիրատուի և (կամ) մրցույթի հանձնաժողովի գործողությունների հետևանքով կրել է կամ կարող է կրել վնասներ: Անձը կարող է բողոքարկել պատվիրատուի կամ մրցույթի հանձնաժողովի գործողությունները ոչ միայն լիազոր մարմնի միջոցով, այլև դատական կարգով: Երկրորդ դեպքում անձը կարող է բողոքարկել նաև լիազոր մարմնի գործողությունները:

Օրենքի 53-րդ հոդվածը սահմանում է, որ բողոքը ներկայացվում է գրավոր և քննության է առնվում լիազոր մարմնի շրջանակում ստեղծված դիմումների քննարկման և գնումների գործընթացի վերահսկման միավորի կողմից, որն այնուհետև առաջարկություն է ներկայացնում լիազոր մարմին: Այդ միավորի գործունեությունը կարգավորող ընթացակարգը սահմանված է ՀՀ կառավարության 2008թ. հունիսի 5-ի թիվ 853-Ն որոշմամբ:

Լիազոր մարմնի կողմից բողոքի վերաբերյալ որոշում կայացնելու ժամկետը սահմանվում է բողոքը ստանալու օրվան հաջորդող ոչ ուշ քան 20 օրվա և ոչ շուտ քան 10 օրվա ընթացքում: Լիազոր մարմնի որոշումը համարվում է վերջնական, եթե դատարանն այլ որոշում չի կայացնում: Պատվիրատուն պատասխանատու է դառնում կորուստների համար և պարտավորեցվում է փոխհատուցել դրանք:

Հոդված 54-ը յուրաքանչյուր անձի իրավունք է վերապահում մասնակցել բողոքարկման գործընթացին՝ նախքան բողոքի վերաբերյալ լիազոր մարմնի որոշում ընդունելը: Հոդված 55-ը լիազոր մարմնին իրավունք է տալիս կասեցնել գնման գործընթացը նախքան բողոքի վերաբերյալ որոշման ընդունումը՝ բացառությամբ երկրի պաշտպանության և ազգային անվտանգության շահերի հետ կապված դեպքերի: Պատվիրատուի կամ մրցույթի հանձնաժողովի գործողություններն ու որոշումները, ինչպես նաև լիազոր մարմնի որոշումները կարող են բողոքարկվել դատական կարգով (տես՝ հոդված 56):

Գնումների գործընթացի բողոքարկման և վերանայման կարգերի օրենսդրական կարգավորման թերություններից մեկը կորուստի (կորուստների) բնույթը չկոնկրետացնելն է, որը խախտում է բարոյական կորուստ(ներ) ունեցած ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց իրավունքները: Մյուս խնդիրն այն է, որ բողոքարկման ոչ դատական համակարգը անկախ չէ, քանի որ ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը միաժամանակ պատասխանատու է գնումների գործընթացի թե՛ կազմակերպման, և թե՛ իրականացման համար, ինչպես նաև՝ նույն գործընթացի վերաբերյալ ստացված բողոքների ուսումնասիրության և որոշում կայացնելու համար:

Ենթանպատակ 4 Պետական գնումներ
Ցուցանիշներ. Վերանայման այս մեխանիզմներն իրականում որքանով են կիրառվում:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Հանրային գնումների պաշտոնական կայքի (www.gnumner.am) համաձայն, 2008թ. լիազոր մարմինը ստացել է 53 բողոք, իսկ 2009-ին դրանց թիվը 36-ն էր: Վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս, որ բողոքների առնվազն կեսը բավարարվում են: Միաժամանակ, վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ բողոքներ են ներկայացվում բոլոր մրցույթների 10%-ից պակասի դեպքում:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից ԹԻ հակակոռուպցիոն կենտրոնին ներկայացված տվյալներին, 2009թ. ընթացքում գնումների գործընթացների մասնակիցները դատական կարգով բողոքարկել են նախարարության կայացրած երկու որոշումներ: Դրանցից մեկը լիովին բավարարվել է դատարանի կողմից և մտել ուժի մեջ, իսկ մյուսը բավարարվել է մասնակիորեն:

ԹԻ հակակոռուպցիոն կենտրոնի կողմից պետական գնումների համակարգի 2008-2009թթ. գործունեության մոնիտորինգի շրջանակում, բողոքարկման գոյություն ունեցող մեխանիզմների կիրառման արդյունավետության հարցերը քննարկվել են հայտատու ընկերությունների հետ: Իրենց անունները չհայտնելու պայմանով՝ հարցազրույցի մասնակիցները նշել են, որ համակարգի կոռումպացված բնույթի պատճառով իրենք որևիցե լուրջ ակնկալիք չունեն բողոքարկման գործընթացից: Սա, մասնավորապես, հավասարապես վերաբերում է թե՛ լիազոր մարմնի միջոցով, և թե՛ դատական կարգով ներկայացվող բողոքներին: Միաժամանակ, հարցազրույցի մասնակիցները նշել են, որ ժամկետներն ու ընթացակարգերը պահպանելու առումով օրենսդրության պահանջները սովորաբար չեն խախտվում:

Ենթանպատակ 4. Պետական գնումներ

Ցուցանիշներ. Որքանով է առկա պետական գնումների մոնիտորինգի, ինչպես նաև չարաշահումների բացահայտման և ըստ այդմ պատժամիջոցների կիրառման համակարգ:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Գնումների գործընթացի արտաքին վերահսկողությունը հիմնականում իրականացնում է ՀՀ վերահսկիչ պալատը (տես՝ ՀՀ Սահմանադրության 83-րդ հոդվածը և «Վերահսկիչ պալատի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածը) և ՀՀ Ազգային ժողովը (տես՝ ՀՀ Սահմանադրության 77-րդ հոդվածը և Ազգային ժողովի կանոնակարգ-օրենքի 87-89-րդ հոդվածները):

Գնումների գործընթացում որպես դիտորդներ կարող են ներգրավվել քաղաքացիական հասարակության հաստատությունները, ինչպես նաև ստանալ համապատասխան տեղեկատվություն, եթե այդ տեղեկատվությունը չի պարունակում պետական և պաշտոնական գաղտնիքներ (տես՝ «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ, 9-րդ և 16-րդ հոդվածները): Բացի այդ, ՀԿ-ների ներկայացուցիչները կարող են անդամակցել բողոքների քննարկման և գնումների գործընթացի վերահսկման նպատակով մշտական հիմունքներով ստեղծված միավորին (տես՝ ՀՀ կառավարության 2008թ. հունիսի 5-ի թիվ 853-Ն որոշումը):

Պատվիրատուն և լիազոր մարմինը հնարավորություն ունեն նաև վերահսկելու մատակարարի կողմից տրամադրվող ապրանքների, ծառայությունների և աշխատանքների քանակը, որակը և ժամանակացույցը (տես՝ ՀՀ կառավարության 2009թ. դեկտեմբերի 17-ի թիվ 1521-Ն որոշումը): Գնումների գործընթացները վերահսկելու մեկ այլ ձև է լիազոր մարմնի կողմից կազմված գնումների արձանագրությունների ստուգումը:

Վերահսկողություն իրականացնելու ևս մեկ հնարավորություն է պետական և համայնքային բյուջեների կատարման վերահսկումը (վերստուգումը), որը կարգավորվում է «Գանձապետական համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ, 9-րդ և 17-րդ հոդվածներով և ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2002թ. դեկտեմբերի 30-ի թիվ 934-Ն հրամանով:

Կա գնումների վերահսկողության ևս մեկ մեխանիզմ, այն է՝ գնումների գործընթացում ներգրավված պետական պաշտոնյաներին ներկայացվող պահանջները, մասնավորապես՝ շահերի բախման կանխումը կամ սահմանափակումը: Սակայն գնումների ժամանակ շահերի բախման կարգավորման հետ ուղղակիորեն կապված միակ դրույթը ՀՀ կառավարության 2009թ. դեկտեմբերի 17-ի թիվ 1521-Ն որոշումն է:

Գնումների գործընթացում նկատվող չարաշահումների համար ուղղակի պատժամիջոցներ սահմանված չեն: Սակայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 22-րդ (հանցագործություններ ընդդեմ տնտեսական գործունեության) և 29-րդ (հանցագործություններ ընդդեմ պետական ծառայության) գլուխներով սահմանված պատժամիջոցները կարող են օգտագործվել գնումների գործընթացում տեղի ունեցած չարաշահումները պատժելու համար:

Փորձագետներն այն կարծիքին են, որ գնումների գործընթացի վերահսկման և պատժամիջոցների կիրառման իրավական կարգավորման հիմնական թերությունը հետևյալի բացակայությունն է.

- գնումների նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու նպատակով հատուկ ստորաբաժանումներ ՀՀ վերահսկիչ պալատում, ինչպես նաև իրավապահ մարմիններում,
- վարքագծի կանոնակարգ ՀՀ պետական գնումների գործակալության աշխատակիցների համար, որը ներառում է նաև շահերի բախմանը վերաբերող հարցեր,
- հատուկ պատժամիջոցներ Քրեական օրենսգրքում՝ ընդդեմ գնումների գործընթացում հնարավոր չարաշահումների,
- գնումների գործընթացը վերահսկող անկախ մարմին,
- արձանագրություններ կազմելու պահանջ՝ գնումների պայմանագրի բազային միավորը չգերազանցելու դեպքերում:

Ենթանպատակ 4. Պետական գնումներ

Ցուցանիշներ. Մոնիտորինգի այդ համակարգը որքանով արդյունավետ է գործում իրականում:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ոչ մի նոր զարգացում չի արձանագրվել այս հարցում:

Իրավիճակը 2009-ին

Թի հակակոռուպցիոն կենտրոնին ՀՀ ֆինանսների նախարարության տրամադրած տեղեկատվության համաձայն, 2009թ. ընթացքում նախարարությունը որևէ կոնկրետ տեսչական ստուգում չի անցկացրել՝ գնումների օրենսդրության պահանջների կատարման վերահսկման նպատակով: Սա նշանակում է, որ ներքին

վերահսկումը պատշաճ ձևով չի իրականացվում: Միաժամանակ, նման վերահսկողություն իրականացնում է նախարարությունն՝ իր հազվադեպ ստուգումների ժամանակ, որոնք կատարվում են ՀՀ իրավապահ մարմինների պահանջով կամ ՀՀ վարչապետի հանձնարարությամբ:

ՀՀ ՎՊ-ն, որպես արտաքին վերահսկում իրականացնող մարմին, իր իրավասությունների սահմաններում բավականաչափ կանոնավոր կերպով իրականացնում է գնումների գործընթացի վերահսկման իր գործառնությունները: Մասնավորապես, ՎՊ-ն իրականացրել է Պետական գնումների գործակալության 2006-2008թթ. գործունեության վերահսկումը 2009թ. փետրվարի 23-ից ապրիլի 13-ն ընկած ժամանակամիջոցում (տես՝ www.coc.am/hashvet/verjnakan_gnumner_hashv_03.07.pdf): Իր դիտարկումների միջոցով ՎՊ-ն հայտնաբերել է չարաշահումներ գնման գործընթացում ներգրավված պետական պաշտոնյաների գործողություններում:

ՀՀ Ազգային ժողովը նույնպես կանոնավոր կերպով իրականացնում է ՎՊ-ի նկատմամբ քաղաքական վերահսկողության իր գործառնությունները՝ ինչպես նախատեսվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ և Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքով, դրանով իսկ իրականացնելով գնումների գործընթացի նկատմամբ անուղղակի վերահսկողություն:

Դժբախտաբար, գնումների ոլորտը պատշաճ ուշադրության չի արժանանում քաղաքացիական հասարակության հաստատությունների կողմից: ՀՀ ֆինանսների նախարարության աղբյուրների համաձայն, միայն վեց ՀԿ-ներ (ներառյալ ԹԻ հակակոռուպցիոն կենտրոնը) են կանոնավորապես քննության առնում գնումների վերաբերյալ հարցեր: Բացակայում է տեղեկատվությունը մյուս հինգ ՀԿ-ների կողմից անցկացված մոնիտորինգի մասին: Այսուհանդերձ, տարիներ շարունակ մոնիտորինգի ենթարկելով այս ոլորտը, ԹԻ հակակոռուպցիոն կենտրոնը գնումների գծով պատասխանատուների կողմից որևիցե լուրջ խոչընդոտների չի հանդիպել:

Նպատակ 3. . Հայաստան - ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականների կատարումը

	2009 թ. համապատասխանության գնահատական	2010 թ. համապատասխանության գնահատական
Ընդհանուր գնահատական	10/26 (38.4%)	19/26 (73.1%)

Ենթանպատակ	2009 թ. համապատասխանության գնահատական	2010 թ. համապատասխանության գնահատական
<u>Հանձնարարական IV</u> Մարդկային ռեսուրսների կառավարում (դատական համակարգի և ոստիկանության աշխատողներ)	1	2
<u>Հանձնարարական XXIII</u> Մարդկային ռեսուրսների կառավարում պետական հատվածում (Հարկային մարմիններ)	1	2
<u>Հանձնարարական XIX</u> Մարդկային ռեսուրսների կառավարում հանրային հատվածում ու տեղեկությունների հայտնում	1	1
<u>Հանձնարարական X</u> Հաշվետվողականություն հանրային հատվածում (անձեռնմխելիություն)	0	2
<u>Հանձնարարական XI</u> Հաշվետվողականություն հանրային հատվածում (անձեռնմխելիություն)	1	2
<u>Հանձնարարական XX</u> Հաշվետվողականություն հանրային հատվածում	0	2
<u>Հանձնարարական XV. Ա.</u> Հանրային հատված - շահերի բախում	1	0
<u>Հանձնարարական XVII</u> Հանրային հատված - շահերի բախում	1	1
<u>Հանձնարարական XV.Բ</u> Օրինավորություն հանրային	1	2

հատվածում (աշխատակազմի ռոտացիա)		
<u>Հանձնարարական XVI</u> Օրինավորություն հանրային հատվածում - ունեցվածքի հայտարարագրում	1	1
<u>Հանձնարարական XVII</u> Հանրային հատված - էթիկայի վարքականոններ	1	1
<u>Հանձնարարական XX</u> Օրինավորության մասնավոր հատվածում (կենսագրության ստուգում)	1	2
<u>Հանձնարարական XXII</u> Հակակոռուպցիոն օրենսդրություն (անհատական պատասխանատվություն)	0	1

Ենթանպատակ 1. Հանձնարարական IV Մարդկային ռեսուրսների կառավարում (դատական համակարգի և ոստիկանության աշխատողներ)
Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք իրականացվել է կոռուպցիայի և փողերի լվացման թեմաներով ոստիկանության ծառայողների, դատախազների և դատավորների պարբերաբար վերապատրաստման մոդելի ստեղծման վերաբերյալ ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը:
Համապատասխանության գնահատական. 2³⁹

2010 թ. փոփոխություններ⁴⁰

ԳՐԵԿՈ-ի համապատասխանության զեկույցի հավելվածում (2010 թ.) զետեղված Հայաստանի վերաբերյալ տեղեկատվությունը համապատասխանում է ԵՀԲ. Հայաստանի մոնիտորինգի 2009 թ. զեկույցի բովանդակությանը: Այնուամենայնիվ, ի տարբերություն ԹԻՀԿ փորձագետների, ովքեր նշված զեկույցում հանձնարարականի համապատասխանությունը գնահատել են «1» միավորով, Հավելվածի մշակմանը մասնակցած ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետները համարել են, որ հանձնարարական IV-ը բավարար չափով կատարված է, որը համապատասխանում է արժեք «2»-ին: Արդյունքում, Հավելվածում տրված գնահատականը Հայաստանի իշխանություններին հիմք են տվել այնպես, որ սույն հանձնարարականը լիովին կատարվել է 2009 թ.: Այնուամենայնիվ, Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի ինտերնետային կայքը որևէ տեղեկատվություն չի պարունակում կանոնավոր վերապատրաստման վերաբերյալ: Ավելի շուտ, կայքի վերապատրաստման վերաբերյալ էջը (տես http://www.csc.am/fr_index_verap.html) 2011 թ. մարտի վերջի դրությամբ ընդամենը տեղեկատվություն է պարունակում արտասահմանում վերապատրաստման հնարավորությունների մասին:

Իրավիճակը 2009-ին

Պաշտոնական աղբյուրի համաձայն, փողերի լվացման հետ կապված պարբերական վերապատրաստման համար ուսուցանողներ են ձևավորվել ՀՀ Կենտրոնական բանկում և այլ համակարգերում: Ուսուցանողների յուրաքանչյուր խմբում ընդգրկված է երկուսից երեք մարդ, ովքեր պետք է պարբերաբար կազմակերպեն ուսուցողական դասընթացներ իրենց համապատասխան ոլորտներում:

³⁹ Սույն զեկույցի Նպատակ 3-ի ենթանպատակների համապատասխանության գնահատականները համապատասխանում են Հավելվածում զետեղված՝ ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետների կողմից տրված գնահատականներին: Մասնավորապես, ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետների «բավարար չափով կատարված» և «[հանձնարարականը] բավարար չափով հասցեագրված է» գնահատականները համապատասխանում են զեկույցում օգտագործված համապատասխանության գնահատականի «2» միավորին: «Մասնակի կատարված» գնահատականը համապատասխանում է «1» միավորին, իսկ «չկատարված»-ը՝ համապատասխանում է համապատասխանության «0» միավորին:

⁴⁰ 2010 թ. տեղ գտած բոլոր փոփոխությունները վերցված են ԳՐԵԿՈ-ի Հայաստանի վերաբերյալ համապատասխանության զեկույցի վերոնշյալ հավելվածից:

ՀՀ դատական դեպարտամենտի 2009թ. հունիսի 29-ի որոշմամբ, հաստատվել է 24 ակադեմիական ժամ տևողությամբ վերապատրաստման դասընթաց կոռուպցիայի և փողերի լվացման վերաբերյալ այն անձանց համար, ովքեր ընդգրկված են դատավորների և դատավորի թեկնածուների ցուցակում:

2009 թ. ապրիլի 1-ին ՀՀ գլխավոր դատախազը ստորագրել է մի հրաման, որով հաստատվում է դատախազների համար կոռուպցիայի թեմաներով պարբերաբար վերապատրաստում անցկացնելու կրթական ծրագիրը: Այս դասընթացի համար մշակվել են նաև կրթական չափորոշիչներ և ուսուցման մեթոդներ:

Ինչ վերաբերում է ոստիկանությանը, 2008 թ. վերապատրաստման համար համապատասխան դասընթացներ են անցել ՀՀ ոստիկանության գլխավոր ավագ, միջին և կրտսեր խմբերի պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողները: 2009թ. մարտի 5-ին ՀՀ ոստիկանապետը հրաման է արձակել կազմելու նոր ժամանակացույց և ավելացնելու թեմաների քանակը ուսումնառության ժամկետներով ավելացված ևս չորս օրվա համար:

Փորձագետի կարծիքով, այս հանձնարարականի առումով որոշակի առաջընթաց է արձանագրվել: Սակայն չկա մոդելի պարբերաբար իրականացման վկայությունը. այնպես որ, այս հանձնարարականը չի կարող դիտվել որպես լիովին կատարված:

Ենթանպատակ 2. Հանձնարարական XXIII Մարդկային ռեսուրսների կառավարումը պետական հատվածում (Հարկեր)

Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կարարվել է ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը, որը վերաբերում է կոռուպցիոն հանցագործությունների բացահայտման և դրանց մասին իրավասու իրավապահ մարմիններին տեղյակ պահելու վերաբերյալ հարկային մարմինների համար ուղեցույցի մշակմանն ու այս ուղղությամբ հատուկ վերապատրաստմանը:

Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

Հավելվածի համաձայն՝ ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեն միջազգային փորձագետի աջակցությամբ ընդունել է Կոռուպցիոն իրավախախտումների հայտնաբերման և դրանց մասին իրավասու իրավապահ մարմիններին հայտնելու ընթացակարգերը կանոնակարգող ուղեցույց (տես www.taxservice.am/uploads/pdf/uxecucyc.pdf ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեի ինտերնետային կայքում): ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետների համար այս քայլը բավարար է համարվել եզրակացնելու, որ այս հանձնարարականը բավարար չափով կատարված է:

Իրավիճակը 2009-ին

ԱՄՆ ՄՁԳ ՀԳՄԾ/Կասալս ենդ Ատչիեյթս Ինք. ծրագրի շրջանակում վերապատրաստվել են ՀՀ պետականուտների կոմիտեի ավելի քան 400 աշխատակիցներ:

Բացի այդ, Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀՁԳ) համապատասխան ձեռնարկի հիման վրա մշակվել է ուղեցույց՝ հաշվետվության ձևաթղթերի տեսքով:

Սակայն որևէ ուղեցույց դեռևս չի ընդունվել, այդ պատճառով փորձագետներն այս առաջարկության առումով միայն մասնակի առաջընթաց են տեսնում:

Ենթանպատակ 3. Հանձնարարական XIX Մարդկային ռեսուրսների կառավարումն ու տեղեկություն հայտնելը պետական հատվածում

Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք բարեխղճորեն իրականացվել են կոռուպցիայի դեպքերի կամ դրանց կասկածի մասին տեղեկություն հայտնելու (դեպքեր, որոնց բախվում են պետական պաշտոնյաները՝ իրենց պարտականությունները կատարելիս), ինչպես նաև կոռուպցիայի դեպքերի մասին տեղեկություն հայտնող պետական պաշտոնյաների (տեղեկություն հայտնողների) համարժեք պաշտպանվածությունն ապահովելու վերաբերյալ պետական պաշտոնյաների համար համապատասխան կանոններ (ուղեցույցներ) ներմուծելու և այս ուղղությամբ պետական պաշտոնյաների վերապատրաստում իրականացնելու մասին ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականները:

Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Քանի որ այս հանձնարարականում արտացոլված պահանջները, որոնց կանդրադառնա Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքը, դեռևս չեն ընդունվել, ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետները այս հանձնարարականը համարում են մասնակի կատարված:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ ՀՀ փոխստիկանապետ Արթուր Օսիկյանի⁴¹, առաջարկված որոշ դրույթներ տեղ են գտել «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծում: Մասնավորապես, օրենքի նախագիծը սահմանում է, որ պետական ծառայողների պարտականությունների կատարման ժամանակ ի հայտ եկած կոռուպցիայի դեպքերի մասին տեղեկություն հայտնելը պարտադիր է: Նախագիծը նաև անդրադառնում է տեղեկություն հայտնողների իրավական պաշտպանվածության հարցին:

Այսուհանդերձ, օրենքի նախագծում ներառված չէ առաջարկված ուղեցույցը: Ավելին, փորձ էլ չի արվում մշակելու ավելի կոնկրետ իրավական մեխանիզմներ կոռուպցիոն դրսևորումների մասին տեղեկություն հայտնողների պաշտպանության համար (տես՝ Նպատակ 2. Քաղաքացիական ծառայություն, էջ 71-72):

Հետևաբար, այս պահին կարելի է արձանագրել տվյալ հանձնարարականի միայն մասնակի իրականացումը:

Ենթանպատակ 4. Հանձնարարական X Հաշվետվողականությունը (անձեռնմխելիությունը) պետական հատվածում

Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կատարվել է ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը քրեական հետապնդումների առումով անձեռնմխելի մարդկանց կատեգորիաների կրճատման վերաբերյալ, մասնավորապես՝ պատգամավորության թեկնածուների, Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի անդամների, մարզային և տեղական ընտրական հանձնաժողովների անդամների, համայնքի ղեկավարի և ավագանու անդամության թեկնածուների:

Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

2010 թ. մայիսի 20-ին ԱԺ կողմից ընդունվել է ՀՀ ընտրական օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին ՀՀ օրենքը, որով վերացվել է պատգամավորության թեկնածուների, կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի, ընտրատարածքային եւ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների անդամների, համայնքի ղեկավար և ավագանու անդամ առաջադրված թեկնածուների անձեռնմխելիությունը: Դա հնարավորություն է տվել ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետներին եզրակացնելու, որ այս հանձնարարականը բավարար չափով կատարվել է:

Իրավիճակը 2009-ին

Այս ուղղությամբ որևէ իրական առաջընթաց չի արձանագրվել:

Ահա թե ինչու այս հանձնարարականը չի կարող դիտվել նույնիսկ որպես մասնակիորեն կատարված:

Ենթանպատակ 5. Հանձնարարական XI Հաշվետվողականությունը (անձեռնմխելիությունը) պետական հատվածում

Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կատարվել է գերակա անհատական որոշում կայացնողների (այն է՝ հանրապետության նախագահի, գլխավոր դատախազի) ներգրավվածությունը նվազեցնելու միջոցով դատախազների և դատավորների անձեռնմխելիությունը վերացնելու ընթացակարգերը վերանայելու մասին ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը:

Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

2010 թ. մայիսի 20-ին ՀՀ ԱԺ-ն ընդունել է «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենքը, որով դատական գործ հարուցելու և դատախազներին անձեռնմխելիությունից զրկելու գլխավոր դատախազի լիազորությունը վերացված է: Սակայն, դատավորների հետ կապված ոչ մի առաջընթաց չի գրանցվել:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ օրենսդրության համաձայն, որոշում կայացնող անձը՝ ՀՀ գլխավոր դատախազը, շարունակում է լիազորված մնալ (տես՝ 2007թ. ընդունված՝ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 44-րդ հոդվածը): Նույն պաշտոնյան օժտված է դատախազներին նշանակելու և ազատելու լիազորությամբ (տես՝ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ, 47-րդ, 49-րդ և 54-րդ հոդվածները):

Ինչ վերաբերում է դատավորներին, ապա ՀՀ նախագահը շարունակում է մնալ միակ անձը, ով կարող է դադարեցնել նրանց լիազորությունները Սահմանադրության համաձայն: Փաստորեն, նախագահը կարող է որոշում կայացնել որևէ դատավորի անձեռնմխելիության վերաբերյալ՝ առանց որևիցե մեկնաբանության և առանց հաշվի առնելու ՀՀ արդարադատության խորհրդի հանձնարարականը:

⁴¹ Այս պետական պաշտոնյան ԳՐԵԿՈ-ում Հայաստանի պատվիրակության ղեկավարն է:

Սա դատական համակարգը կախյալ վիճակում է պահում նախագահական ինստիտուտից՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նախագահը դատավորի որևէ թեկնածուի անունը կարող է հանել ՀՀ արդարադատության խորհրդի կողմից հաստատված ցուցակից:

Հետևաբար, փորձագետները համարում են, որ միայն մասնակի առաջընթաց է արձանագրվել այս առաջարկության իրականացման ուղղությամբ:

Ենթանպատակ 6. Հանձնարարական XX Հաշվետվողականությունը պետական հատվածում **Ցուցանիշներ**. Արդյո՞ք կատարվել է պետական կառավարման մարմիններում էթիկայի կանոնների խախտումների, ինչպես նաև կարգապահական քննության արդյունքների վերաբերյալ տեղեկատվությունը կենտրոնական մակարդակում սիստեմատիկ կերպով հավաքելու և գնահատելու մասին ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը՝ վարչական կառավարման կոնկրետ ոլորտներում եղած թերությունները բացահայտելու և, այդ գնահատման հիման վրա բարելավման համար անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարելու ուղղությամբ միջոցներ ձեռնարկելու նպատակով:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

ՀՀ Քաղաքացիական ծառայության խորհուրդը 2010 թ. մայիսի 19/20-ին ընդունել է որոշումներ, որոնցով փոփոխություններ է կատարել այն կանոնների մեջ, որոնք պահանջում են, որ պետական կառավարման մարմինների համապատասխան բաժինների աշխատակազմի ղեկավարները էթիկայի կանոնների խախտումների մասին զեկուցեն ՔԾԽ-ին: ՔԾԽ-ի վերահսկողության և վերլուծության վարչությունը կհավաքի, կվերլուծի և կգնահատի այս տեղեկատվությունը և պարբերաբար կզեկուցի ՔԾԽ-ին: Քանի որ սույն ընթացակարգերը ուշ են հաստատվել, համապատասխան տեղեկատվության հավաքումն ու գնահատումը տեղի չի ունեցել⁴²: Չնայած կատարման ուշացմանը՝ ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետները եզրակացրել են, որ սույն հանձնարարականը կատարվել է բավարար չափով:

Իրավիճակը 2009-ին

Թեև, ըստ պաշտոնական աղբյուրի, որոշ քննարկումներ են անցկացվել ՔԾԽ-ում խնդրո առարկա հարցերի շուրջ, խնդրի լուծման առումով դեռևս իրական քայլեր չեն ձեռնարկվել:

Այսպիսով, այս հանձնարարականի առումով փորձագետները առաջընթաց չեն տեսնում:

Ենթանպատակ 7. Հանձնարարական XV. Ա. Շահերի բախում պետական հատվածում **Ցուցանիշներ**. Արդյո՞ք կատարվել է ԳՐԵԿՈ-ի առաջարկությունը պետական պաշտոնյաների բոլոր օղակների կողմից օգտագործման ենթակա ուղեցույցներ շրջանառելու վերաբերյալ, որոնք վերաբերում են այն այն իրադրություններին, երբ պետական պաշտոնյաների պարտականությունների հետ կապված անձնական/ֆինանսական շահերը կամ գործողությունները կարող են հանգեցնել հակամարտության կամ կողմնակալության դրսևորումների:
Համապատասխանության գնահատական. 0⁴³

2010 թ. փոփոխություններ

«Հանրային ծառայության մասին» օրենքի նախագծի չընդունումը 2010 թ. հանգեցրել է նաև պետական բոլոր պաշտոնյաների համար միասնական ուղեցույցի չընդունմանը: Ավելին, ինչպես ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետները նշել են Հավելվածում, ըստ օրենքի նախագծի միասնական ուղեցույցը արտապաշտոնեական շահերի պարագայում չի կիրառվելու պետական բոլոր պաշտոնյաների նկատմամբ:

Իրավիճակը 2009-ին

Որոշ ծառայությունների (այդ թվում՝ հարկային, մաքսային ոստիկանական, քաղծառայության և այլն), ինչպես նաև հաստատությունների (ինչպես օրինակ՝ Ազգային ժողովի, դատական համակարգի և այլն) վերաբերյալ համապատասխան օրենսդրությունը բովանդակում է շահերի բախումը կանխելու ուղղված մի շարք սահմանափակումներ (տես՝, օրինակ, Նպատակ 1. Դատական համակարգի հզորացում, էջ 50-51 և՝ Նպատակ 2. Քաղաքացիական ծառայություն, էջ 72-74):

⁴² Նշված ժամանակամիջոցում սույն տեղեկատվությունը ՔԾԽ-ի ինտերնետային կայքում՝ www.csc.am նույնպես առկա չէր:

⁴³ Ինչպես արդեն նշվել է (տես Ծանոթագրություն 39), սույն զեկույցում Նպատակ 3-ի ենթանպատակների համար կիրառվող համապատասխանության գնահատականները համապատասխանեցված են Հավելվածում ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետների կողմից տրված գնահատականների հետ: Հանձնարարական XV-ի կատարումը ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետները գնահատել են որպես «մասնակիորեն կատարված», որը համապատասխանում է սույն զեկույցում կիրառվող սանդղակով համապատասխանության «1» գնահատականին: Սակայն այս հանձնարարականն իրականում բաղկացած է երկու ենթահանձնարարականներից, որն արտացոլված է սույն զեկույցում: ԹՐՀԿ փորձագետը յուրաքանչյուր ենթահանձնարարականի կատարումը գնահատել է ինքնուրույն՝ առանձին-առանձին վերլուծելով Հավելվածում նրանցից յուրաքանչյուրի կատարման ընթացքը:

Սակայն, պետական բոլոր պաշտոնյաների վերաբերյալ միասնական ուղեցույցի հարցը դեռևս լուծում չի գտել: Այս առումով պաշտոնական աղբյուրները հղում են կատարում «Հանրային ծառայության մասին» օրենքի նախագծին՝ որպես մի օրենքի, որը նախատեսված է հենց այս հարցերի կարգավորման համար, որը և կարող է դիտվել որպես մեկ քայլ առաջ 2008թ. համեմատությամբ, թեև այն չի համընկնում առաջարկված ուղեցույցի հետ:

Ենթանպատակ 8. Հանձնարարական XVII Շահերի բախում պետական հատվածում Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կատարվել է ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը քաղծառայողների, աշխատակիցների կամ պաշտոնատար անձանց կողմից ընդունվող նվերների արժեքի՝ այն չափով նվազեցման մասին, որն ակնհայտորեն որպես կաշառք կամ չիմնավորված առավելության որևէ այլ ձև ընկալելու մտահոգություն չի առաջացնի, ինչպես նաև՝ որևէ արժեք ունեցող նվերների վերաբերյալ հաշվետվություն ներկայացնելու պարտավորություն սահմանելու մասին:
Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

Ինչպես և նախորդ հանձնարարականի պարագայում, ոչինչ չի փոխվել 2009 թ.-ից ի վեր, քանի որ «Հանրային ծառայության մասին» օրենքը 2010 թ. չընդունվեց:

Իրավիճակը 2009-ին

Այս հանձնարարականի հարցում առաջընթացը նույնպես կախված է «Հանրային ծառայության մասին» օրենքի ընդունումից, ինչպես նշել են համապատասխան պաշտոնյաները:

Ըստ փոխստիկանապետ Արթուր Օսիկյանի, օրենքի նախագիծը թվարկում է այն դեպքերը, որոնց պարագայում հանրային ծառայողի կողմից «նվեր» ստանալուն վերաբերող սահմանափակումները չեն տարածվում: Այն նաև ամրագրում է, որ տարվա ընթացքում նույն անձից ստացված թույլատրելի նվերների 250 հազար դրամը գերազանցող արժեքի կամ բոլոր նվերների ընդհանուր արժեքի մեկ միլիոն դրամը գերազանցելու դեպքում հանրային ծառայողը պարտավոր է դրա մասին հայտնել վերադասին:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նոր օրենքը դեռևս չի ընդունվել, փորձագետներն այս հանձնարարականի կատարման հարցում եղած առաջընթացը գնահատում են որպես մասնակի:

Ենթանպատակ 9. Հանձնարարական XV.Բ Օրինավորությունը պետական հատվածում (աշխատակազմի փոխատեղում)
Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կատարվել է պետական կառավարման՝ կոռուպցիոն ռիսկերի հավանականություն ունեցող օղակներում փոխատեղման (ռոտացիայի) սկզբունքն ավելի լայնորեն կիրառելու մասին ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը:
Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

2010-ին ՀՀ-ն ընդունել է «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենքը և «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենքը: Սույն իրավական ակտերով ամրագրված է քրեակատարողական հիմնարկների ղեկավարների, բաժանմունքների պետերի, մարզային բաժինների պետերի, բաժանմունքների պետերի տեղակալների և բաժինների պետերի պարտադիր փոխատեղումը (ռոտացիան): Դրա շնորհիվ այս հանձնարարականի համար տրվել է համապատասխանության 2 գնահատականը, պայմանով, որ այն նաև կտարածվի հանրային ծառայության մյուս ոլորտների վրա:

Իրավիճակը 2009-ին

Պետական պաշտոնյաների փոխատեղման սկզբունքը սկզբում կիրառվել է հարկային ծառայությունում, այնուհետև ներդրվել է ոստիկանության համակարգում (տես՝ կառավարության՝ 2009թ. նոյեմբերի 5-ի նիստում հաստատված համապատասխան կարգը):

Ըստ ՀՀ փոխստիկանապետ Արթուր Օսիկյանի, եթե փոխատեղման համակարգի այս փորձնական կիրառումը արդյունավետ լինի, ապա դրա ընդգրկումը կընդլայնվի (ինչպես առաջարկվել է):

Չնայած այս ուղղությամբ արձանագրված որոշ առաջընթացին, փորձագետները այս հանձնարարականը համարում են միայն մասնակիորեն իրականացված, թեև որոշակի բարելավում է արձանագրվել՝ սկսած 2008-ից:

Ենթանպատակ 10. Հանձնարարական XVI Ունեցվածքի հայտարարագրումը պետական հատվածում Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կատարվել է պետական բոլոր այն պաշտոնյաների ունեցվածքի և եկամուտների

հայտարարագրերի ստուգման արդյունավետ համակարգ ներդնելու վերաբերյալ ԳՐԵԿՈ-ի առաջարկությունը, ում ծառայողական պարտականությունները կարող են տուժել շահերի բախման հետևանքով:*

Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

2009-ից ի վեր զարգացումներ տեղի չեն ունեցել, քանի որ Հանրային ծառայության մասին օրենքը 2010 թ. դեռևս չէր ընդունվել:

Իրավիճակը 2009-ին

Չնայած այս հարցի շուրջ որոշակի քննարկումներ են եղել, հայտարարագրերի ստուգման համակարգը ներդնելու գործում իրական քայլեր չեն ձեռնարկվել:

Պետական պաշտոնյաների կողմից ֆինանսական հայտարարագրերի ստուգման ներկա գործելակերպը դեռևս արդյունավետ չէ: Ըստ այդմ, նույնը վերաբերում է նաև սխալ տեղեկատվություն ներկայացնելու դեպքում պատժամիջոցների կիրառմանը (մանրամասները տես Նպատակ 2. Քաղաքացիական ծառայություն, էջ 60-62):

Ենթանպատակ 11. Հանձնարարական XVIII Էթիկայի վարքականոնը պետական հատվածում **Ցուցանիշներ.** Արդյո՞ք կատարվել է ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը՝ պետական կառավարման ոլորտի համար էթիկայի վարքականոնի պլանավորված նախապատրաստմանը առաջնահերթություն տալու մասին, ինչպես նաև պետական բոլոր պաշտոնյաների համար համապատասխան ուսուցում ապահովելու և վարքականոնը հանրության համար մատչելի դարձնելու մասին:*

Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

2009թ.-ից ի վեր ոչ մի զարգացում չի արձանագրվել, քանի որ Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքը դեռ չէր ընդունվել: Ավելին, ինչպես ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետները նշել են Հավելվածում, Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքի նախագծում էթիկայի կանոնները ներառված չեն. հետագայում դրանց ընդունումը թողնված է կառավարությանը:

Իրավիճակը 2009-ին

Մի շարք ծառայություններում և հաստատություններում գործում են էթիկայի կանոններ, բայց դեռևս չկան հանրային բոլոր ծառայողների համար առաջարկվող միասնական կանոններ:

Ըստ պաշտոնական աղբյուրների, «Հանրային ծառայության մասին» օրենքի նախագծում առանձին բաժին կա էթիկայի և շահերի բախման վերաբերյալ: Նախատեսվում է նաև ստեղծել խորհրդատվական նշանակության առանձին մարմին՝ բարձրաստիճան պաշտոնյաների հետ կապված էթիկական և շահերի բախման դեպքերն ուսումնասիրելու նպատակով:

Ելնելով վերոնշյալ տեղեկատվությունից, այս հանձնարարականը դեռևս համարվում է միայն մասնակիորեն իրականացված:

Ենթանպատակ 12. Հանձնարարական XXI Օրինավորության սկզբունքը մասնավոր հատվածում (կենսագրության ստուգում)

Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կատարվել է ընկերություններ հիմնող թե՛ ֆիզիկական, և թե՛ իրավաբանական անձանց ստուգման և մոնիտորինգի ենթարկելու անհրաժեշտության մասին ԳՐԵԿՈ-ի առաջարկությունը՝ հնարավոր քրեական անցյալը կամ մասնագիտական որակավորման բացակայությունը բացահայտելու նպատակով:

Համապատասխանության գնահատական. 2

2010 թ. փոփոխություններ

2010 թ. մայիսի 20-ին Աժ-ն ընդունեց «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ կատարելու մասին օրենքը, համաձայն որի, նախկինում դատապարտված լինելու հանգամանքը կամ մասնագիտական որակագրկումը այժմ կարող են պետական գրանցման մերժմանի հիմք հանդիսանալ: Նախկինում դատապարտված լինելու կամ մասնագիտական որակագրկման վերաբերյալ համապատասխան տեղեկատվությունը պետք է ներկայացվի ոստիկանության կողմից: Այս միջոցառումը հիմք է հանդիսացել ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետների կողմից եզրակացնելու, որ այս հանձնարարականը բավարար չափով կատարվել է:

Իրավիճակը 2009-ին

ՀՀ արդարադատության նախարարությունում ներկայումս վերանշակվում է «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքը, որը որոշակի դեպքերում թույլ կտա ստուգել այն տնօրենների կամ այլ պաշտոնյաների նախկին գործունեությունը, ովքեր գտնվում են նոր կազմակերպություն գրանցելու գործընթացում: Դա կարող է կատարվել տեղեկանք պահանջելու կամ քաղաքացու նկատմամբ վստահության հիման վրա՝ բավարարվելով վերջինիս հայտարարությամբ, որ ինքը գրկված չէ որևէ գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից: Եթե հետագա ստուգմամբ բացահայտվի, որ տեղեկատվություն կեղծ է եղել, ապա դա կառաջացնի վարչական կամ այլ պատասխանատվություն կեղծ փաստաթուղթ ներկայացնելու համար:

Սակայն, մինչև այս իրավական փոփոխությունները չկիրարկվեն, այս ուղղությամբ որևէ առաջընթաց չի կարող արձանագրվել:

Ենթանպատակ 13. Հանձնարարական XXII Հակակոռուպցիոն օրենսդրություն (անհատական պատասխանատվություն)

Ցուցանիշներ. Արդյո՞ք կատարվել է իրավաբանական անձանց կողմից կաշառք վերցնելու կամ փողերի լվացման համար պատասխանատվություն սահմանելու, ինչպես նաև Կոռուպցիայի վերաբերյալ քրեական իրավունքի կոնվենցիայի համաձայն՝ արդյունավետ, համաչափ և համոզիչ պատժամիջոցներ կիրառելու մասին ԳՐԵԿՈ-ի հանձնարարականը:

Համապատասխանության գնահատական. 1

2010 թ. փոփոխություններ

ԳՐԵԿՈ-ի փորձագետների կարծիքով իրավաբանական անձանց կողմից կաշառք վերցնելու և ազդեցության չարաշահման համար պատասխանատվությունը պետք է նախատեսված լինի ՀՀ Քրեական օրենսգրքով: Այսպիսով, իրավաբանական անձանց դեպքում փողերի լվացման հանցագործությունների և տնտեսական գործունեության հետ կապված վարչական իրավախախտումների համար պատասխանատվության սահմանումը, որ սահմանվել է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքում կատարված լրացումներով, դարձյալ չի լուծում հանձնարարականում բարձրացված հարցը:

Իրավիճակը 2009-ին

Ըստ փոխստիկանապետ Արթուր Օսիկյանի, այն հարցը, թե արդյոք քրեական իրավունքի կոնվենցիան կոռուպցիոն իրավախախտումների համար ենթադրում է զուտ քրեական պատասխանատվություն իրավաբանական անձանց համար, թե կարող է բավարար լինել նաև վարչական պատասխանատվությունը՝ դարձել է գիտական քննարկումների առարկա:

ՀՀ արդարադատության նախարարությունն այժմ մշակում է ՀՀ վարչական իրավախախտումների օրենսգրքում ներառելու համար առանձին գլուխ՝ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության ենթարկելու մասին, որն ընկալվում է որպես նոր մոտեցում Հայաստանի իրավական համակարգում:

Այուհանդերձ, քանի որ խնդրո առարկա իրավական փոփոխությունները դեռևս հանրությանը չեն ներկայացվել գոնե նախագծի տեսքով, դժվար է այս հանձնարարականը համարել նույնիսկ մասնակիորեն կատարված:

Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ
հակակոռուպցիոն կենտրոն
Ջայաստան, Երևան 0025
Այգեստանի 9-րդ փողոց, տուն 6

Չեռ.՝ +374-10-569910
Ֆաքս՝ +374-10-571399

info@transparency.am
www.transparency.am